

KULTURMILJÖUTREDNING

Inre hamnen och byggnader

2023

Vasa stad, planläggningen

INNEHÅLL

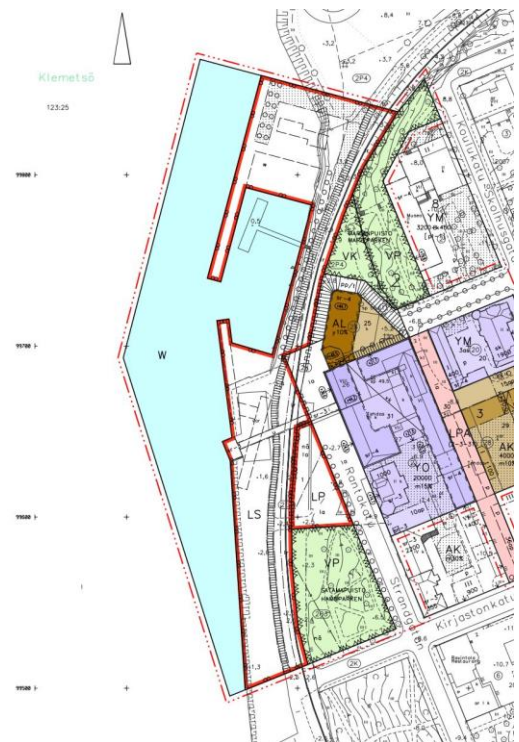
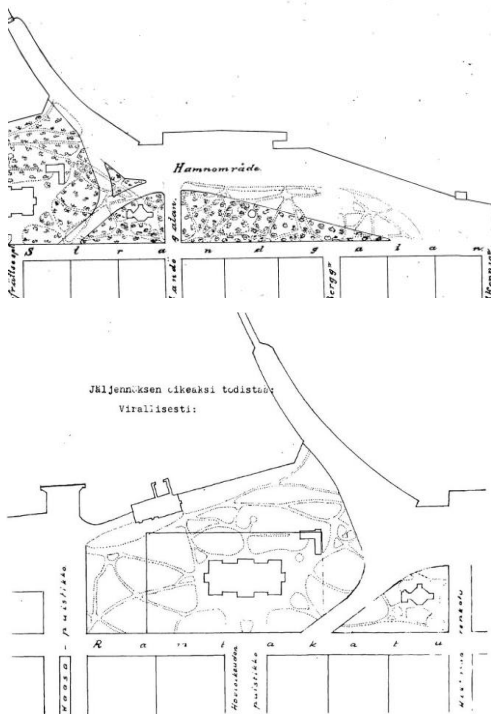
INLEDNING	1
ALLMÄN BESKRIVNING AV INRE HAMNEN	2
INRE HAMNENS UTVECKLING	3
Staden flyttas år 1855	3
Staden under mitten av 1800-t	6
Staden under slutet av 1800-t	7
Staden under början av 1900-t	9
Staden under mitten av 1900-t	15
Staden under slutet av 1900-t till nutid	17
HAVSOMRÅDET	19
TULLPACKHUSETS OMRÅDE	20
Hamnparken	20
Vattenkiosken	23
Matsserveringsbyggnad	24
Strandlinjen	26
Skulpturer / minnesmärken	30
Tullpackhuset	31
HOVRÄTTENS OMRÅDE	43
Hovrättsparken	43
Uthusbyggnaden	46
Templet / Kapellet	48
Allmänt bombskydd	49
Skulpturer / minnesmärken	51
Minnesträd	52
Strandlinjen	53
Badhuset	57
Vasa hovrätt	58
Strandpaviljongen Strampen	71
ELEVATORTORNENS OMRÅDE	81
Museiparken	81
Nybyggeri på gamla silornas tomt	86
Strandlinjen	86
Bastuanläggningen Meri	89
Elevatortornen	90
KÄLLOR	104
RELEVANTA UTREDNINGAR	106

INLEDNING

Inre hamnen utgör ett viktigt område för staden vars parker, hamnområde och byggnader hör till den byggda miljön av riksintresse (RKY). Områdets detaljplaner är gamla och styr inte längre området i rätt utveckling och därav skall det göras en detaljplaneändring. För området omkring Tullpackhuset gäller detaljplan (0017) från år 1920, för området omkring Vasa hovrätt gäller detaljplan (0026) från år 1926 och för området omkring Elevatortornen gäller detaljplan (855) från år 1999.

Syftet med undersökningsarbetet har varit att studera och sammanställa information över Inre hamnens värdefulla park- och hamnmiljö, byggnader samt strukturer för att kartlägga områdets kulturella värden som bör tas i beaktande i den kommande detaljplaneändringen av området. De byggnader som ingår i utredningen är: Tullpackhuset, Vasa hovrätt, strandpaviljongen Strampen och Elevatortornen. Parkerna som undersökts är: Hamnparken, Hovrättsparken och Museiparken samt de närliggande hamnområdena.

Undersökningen har gjorts av Jennifer Heikius, planläggningsarkitekt på Vasa stad i ett nära samarbete med planläggningsarkitekterna Emma Widd, Anne Majaneva och Kati Vuohijoki samt tillsammans med Österbottens museum och byggnadstillsynen. Arkivmaterial, litteratur, digitala källor och studiebesök tillsammans med experter har använts som källor till undersökningen. Elevatortornen besöktes tillsammans med Amanda Ehn, serviceexpert för Åbo akademis studentkår. Tullpackhuset besöktes tillsammans med Outi Orhanen och Annika Harjula-Eriksson, byggnadsforskare på Österbottens museum. Besöket till strandpaviljongen Strampen gjordes tillsammans med Robert Ekman, ägare av restaurangen och i samband med besöket leddes en dialog med konstnär Rolf Holm. Vasa hovrätt besöktes även med Annika samt tillsammans med Emma Widd och Anne Majaneva, planläggningsarkitekter på Vasa stad och rundturen leddes av Tiina Holm, sekreterare på Vasa hovrätt.

ALLMÄN BESKRIVNING AV INRE HAMNEN

Området är en del av den allmänna 3km långa strandparkzonen som löper runt Vasa centrum och utgör ett markareal på ca. 7 ha. Inre hamnen är en nationellt och lokalt betydelsefull byggd kulturmiljö och hem för många av stadens kulturhistoriskt viktiga byggnader från mitten/slutet av 1800-talet. Den svenske arkitekten Carl Axel Setterberg har särskilt satt en stark prägel på staden, vars karaktär fortfarande lever kvar i nutid. Sedan den första stadsplanen har man önskat bevara kustzonen som ett enhetligt grönområde som i stor utsträckning är fri från byggnader. Man har velat och vill fortsättningsvis att området ska vara offentligt tillgängligt och främja rekreation för stadens invånare och besökare.

Inre hamnen har under en lång tid varit landskapets port ut i världen. På havet och dess isar har trafiken varit livlig. Hamnen har haft en stor betydelse på export- och importhandeln när det gäller att förse staden och den omgivande bygden med varor. Vart efter båttrafiken och handeln upphört har Inre hamnen under en lång tid stått stilla. På senare tid har man önskat skapa en större dragningskraft och göra området attraktivt för vasaborna såväl som besökare och turism.

Helhetsbild över området. Jaakko Salo, 2011

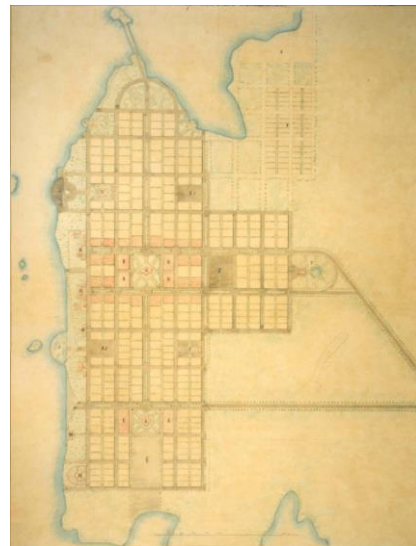
INREHAMNENS UTVECKLING

Staden Vasa var tidigare belägen i gamla Vasa. En omfattande brand rådde 1852, vilken var den främsta orsaken till att man beslöt att etablera en helt ny stad till en fördelaktigare, djupare hamnplats vid Klemetsö udde, omkring 7km från dess gamla placering. Den nya staden, vid namn Nikolaistad började uppföras år 1855.¹ Sedan dess har Inre hamnen ständigt utvecklats och formats utifrån tidens trender och behov.

Staden flyttas år 1855

Den svenske arkitekten Carl Axel Setterberg som tidigare var byggmästare i Göteborgs län i Sverige, flyttade till Finland efter att han fått veta om branden i Vasa och hoppades att han skulle få jobb i staden.² År 1854 blev han vald som stadsarkitekt i Vasa och fick i uppdrag att upprätta den nya stadsplanen för Nikolaistad. Hela sin resterande karriär var han verksam i Vasa och blev en av epokens främst ledande arkitekter. Det är sällsynt att en arkitekt planerar en hel stad, allt från stadsplanering till enskilda byggnader, men det gjorde Setterberg.³

Nygotisk arkitektur och engelsk influerade naturparker blev en trend under mitten av 1800-talet och det fanns en längtan om en romantisk stadsbild. Parkerna kännetecknades av gräsfält i varierande former och storlekar, organiska slingrande stigar och fria grupper av träd och buskar. För att öka trivseln i parkerna tillfördes olika typer av programmatiska parkbyggnader, badhus, statyer och övriga strukturer. Trots detta, dominerades stadsplanen fortfarande av empiretidens ideal.⁴ Setterberg kritiserade empirestadens öppenhet och utbredning, men också dess gaturum.⁵ Han ville förtäta staden, skapa ett nytt brett men högt gaturum, öka skalan, ge naturen ett ökat egenvärde och låta offentliga byggnader vara fristående och synliga samt anpassa staden enligt tidens brandsäkerhetskrav. Setterbergs första skisser till Nikolaistad härrör från år 1853. Han gjorde tre utkast som domineras av samma planeringsprincip och avviker endast i detaljer från varandra.

C.A. Setterbergs tre första utkast till Nikolaistad från år 1853. Planläggningens arkiv

¹ Appelgren & Ringblom, 1948, s.64

² Rintala, 1987, s. 2

³ Appelgren & Ringblom, 1948, s.64

⁴ Appelgren & Ringblom, 1948, s.63

⁵ Lilius, 1985, S.113

Stadsplanens strukturuppdelning karakteriseras av strikta rutnätsblock i kombination av en enhetlig, friformad, organisk strandparkzon i väster som omsluter staden och samtidigt ger skydd för kyla och de hårda vindarna från havet. Setterberg beskrev strandparkzonen som en enhetlig promenadpark i engelsk stil. På Inre hamnens område planerade Setterberg tre parker: Residensparken (Hovrättsparken), Packhusparken (Hamnparken) och Marieparken, var och en med sin individuella karaktär. Residensparken var tänkt att framstå som en monumental park, Hamnparken skulle ha ett centralt torg med parkområde på vardera sida och skapa en länk mellan Barnparken (Setterbergsparken) på motsatt sida av Strandgatan och Marieparken var tänkt att behålla sitt naturliga tillstånd.

Strandlinjen i väster har bestämt gatornas riktning som dels följs parallellt och dels vinkelrätt mot denna. I öst-västlig riktning går tre breda esplanader, Hovrätts-, Vasa- och Korsholmsesplanaderna, som korsas av Kyrko- och Handelsesplanaderna. Dessa framstår som gröna korridorer och skiljer stadens olika delar från varandra. Mellan tomterna, mitt genom kvarteren har dragits brandgator, som planterats med lövträd för att förhindra eldens spridning vid eldsvåda. Denna rikedom av träd och planteringar är utmärkande för Vasa.⁶ Offentligt viktiga byggnader placerade Setterberg fristående i parkmiljöer, i ändarna av rutnätsblockens sikt axlar för brandsäkerhetens och synlighetens skull. Vasa hovrätt var den första offentliga byggnaden som uppfördes i staden år 1855 och placerades centralt i Residensparken, i slutet av Hovrättsesplanaden.

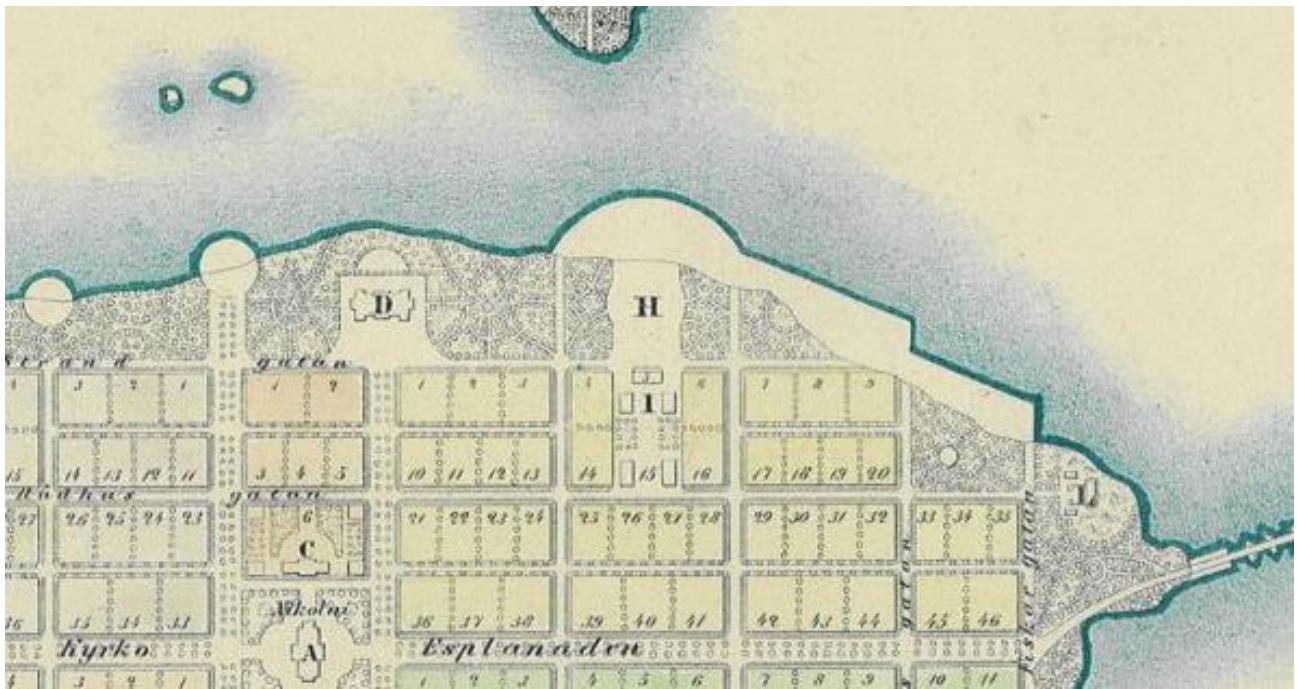
I den slutliga stadsplanen som togs i bruk år 1855 föreslog Setterberg att bygga fasta landningsbryggor i slutet av Sandögatan, Biblioteksgatan och Museigatan. Dessa gick under namnen Ångbåtsbryggan, vattendjup 4-4,8 meter, Sverigebryggan, likaså 4-4,8 meter och Kvarn- eller Elevatorbryggan, 3-3,6 meter.⁷

C.A. Setterbergs slutliga stadsplan för Nikolaistad år 1855. Planläggningens arkiv

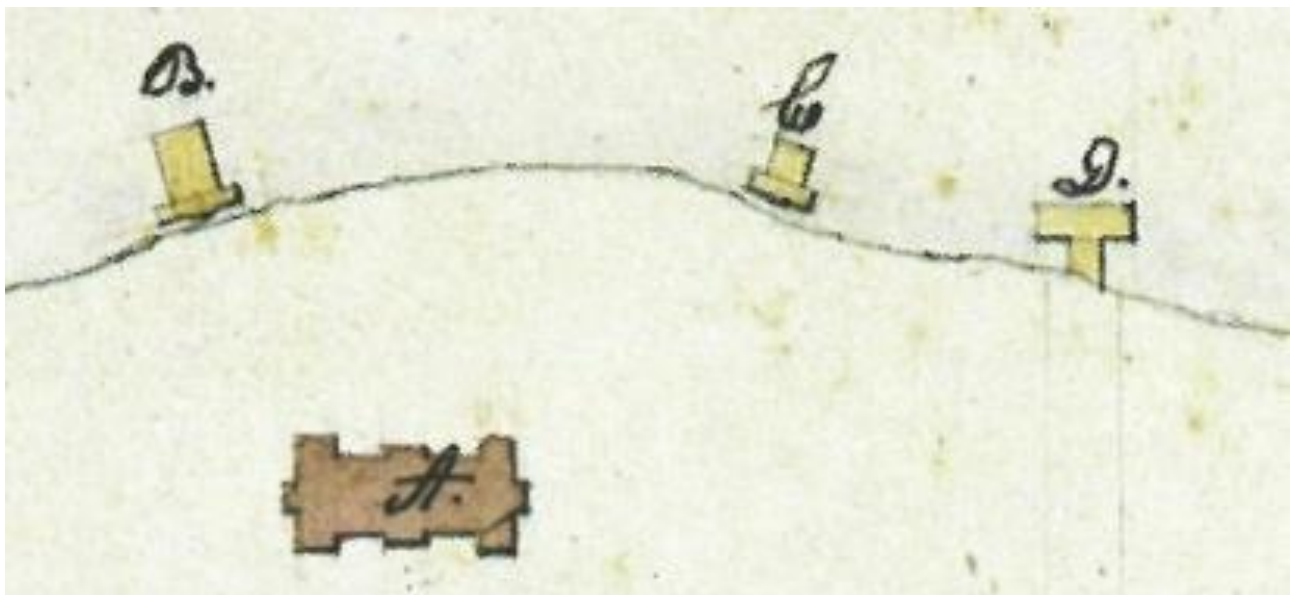
⁶ Appelgren & Ringblom, 1948, s.64-67

⁷ Scriptum, 2010, s.19

C.A. Setterbergs slutliga stadsplan för Nikolaistad år 1855. Planläggningens arkiv

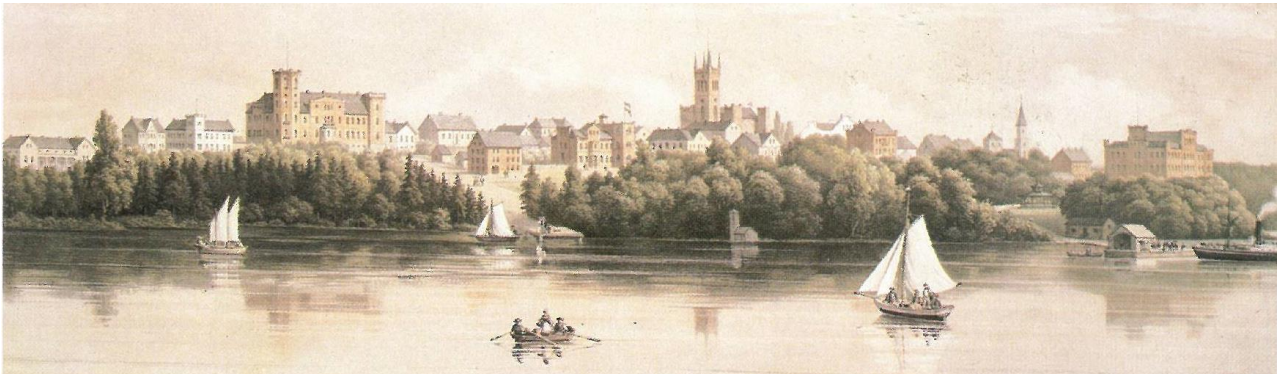
Under stadens byggnadsskede blev det behov för badhus eftersom staden saknade vattenledningar och det blev viktigt för kroppsarbetarnas hygien och hälsa att ha möjlighet att tvätta sig i sommarvärmen. Setterberg planerade flertal skilda badhus för herrar och damer längs stranden. Länsstyrelsen godkände år 1861 byggandet av ett badhus för herrar längs stranden vid Residensparken. Damernas badhus förverkligades inte. I samband med badhusen hade Setterberg även planerat en båtbygga, som inte heller förverkligades.⁸

Herrbadhuset vid stranden av Residensparken som planerades av Setterberg år 1861. Badhuset märkt med B, det icke byggda dambadhuset med C och båtbyggan med D. VSCA

⁸ Scriptum, 2010, s.91-92

Även om gatunätet i Vasa är enformigt i sin rätvinklighet, så föresvävade arkitekterna högst troligen en medeltida stadssiluett liknande den som återfinnes i en litografi från år 1872 av G.F. Armfelt 1872. Litografin återspeglar en romantisk idealiserad vy av Vasa, sedd från sjösidan. Till skillnad från engelska nygotiska städer vars stadssiluett framstod spetsig och taggig, karakteriseras Setterbergs stadsbild av horisontella linjer och följer i större utsträckning empirens anda.⁹

Gösta Philip Armfelt's kolorerade litografi från 1872. Museiverket

Staden under mitten av 1800-t

Från Setterbergs karta från år 1855 till ingenjör Ernst Saxéns karta från år 1879 har det förekommit en hel del förändringar längst strandkantzonen. Området karakteriseras fortfarande av Setterbergs ursprungliga stadsplan men flera nya byggnader, parkbyggnader och badhus har tillkommit. Strandlinjens utformning samt kajområden är något annorlunda till form och storlek.

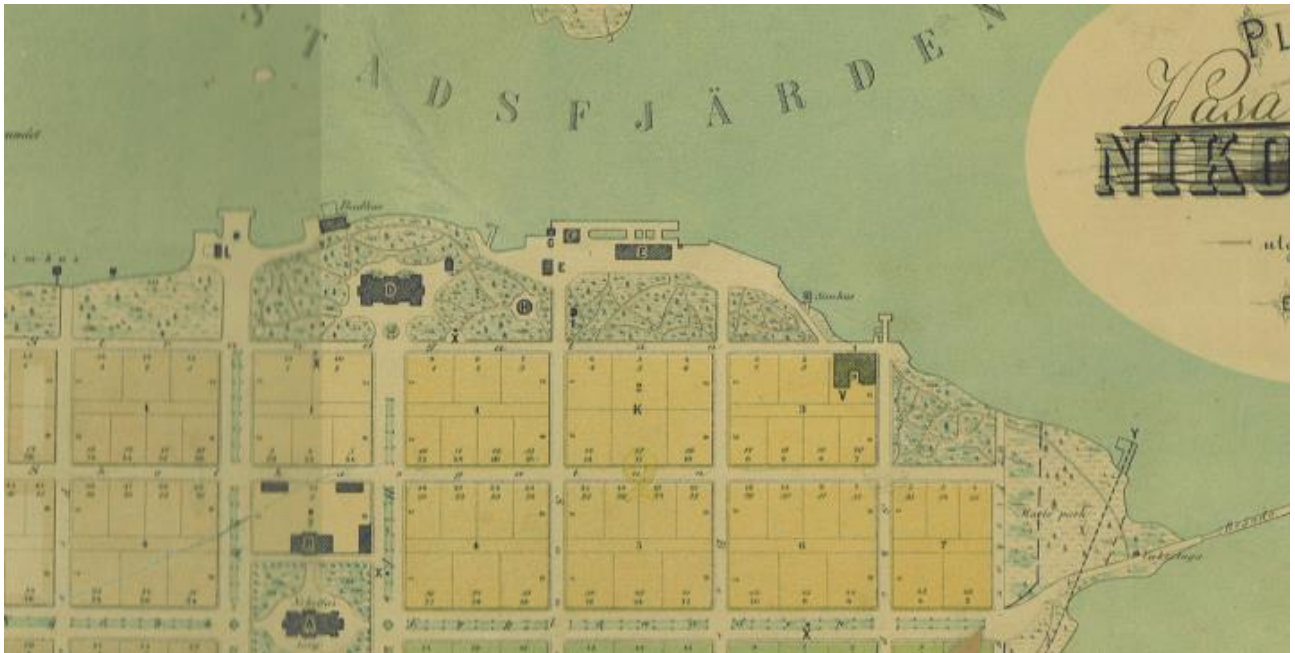
Setterberg ritade år 1857 en fristående uthusbyggnad som var belägen vid hovrättens nord-västra hörn. I anslutning till den uppfördes en brunn, som är markerad på kartan en bit i nord-östlig riktning. Under samma år byggdes en terrass vid hovrättens västra sida (utmärktes först på karta år 1892). Herrbadet, ritat av Setterberg år 1861, är utmärkt vid stranden av Residensparken. Ytterligare ett badhus ligger placerat i området mot Vasa ångkvarn och ett annat en bit söder om Residensparken. Packhusparken planerades år 1865 av Vasa Ångbåtsaktiebolag. Setterbergs ursprungliga vision för Packhusparken och Barnparken som ett sammanlänkat parkområde har ersatts med tomter och en park utan torg.¹⁰ På 1860-talet infördes Musikpaviljongen (Vattenkiosken) centralt placerad i Packhusparken (utmärktes först på karta år 1904). Sommarpaviljongen (Strampen) ritades av Setterberg och infördes i Residensparkens norra del år 1870 och är markerad på kartan i sin ursprungliga åttakantiga utformning.

Vägen som ledde från Strandgatan till hovrättens entré blev indelad i körfält av en rund gräsyta med blomsterarrangemang och cirkulära gräsfält på vardera sida. Lastningsbryggan i slutet av Sandögatan utvidgades och fick en rak utformning, bryggan i slutet av Biblioteksgatan förkortades och bryggan i slutet av Museigatan försvann helt. År 1876 etablerades Vasa ångkvarn på Strandgatan och strandlinjen drogs åt sidan framför kvarnen.¹¹ Till en början användes hamnen främst av frakt- och passagerarbåtar. Hamnens utveckling medförde ett behov av ett tullpackhus, som stod färdigt år 1878 och visas på kartan i sin ursprungliga storlek intill hamnens pir. Under samma tid byggdes även övriga hamnbyggnader på området som användes till lagerutrymmen.

⁹ Appelgren & Ringblom, 1948, s.68

¹⁰ LPR-arkkitektbyrå, 2008, s. 15

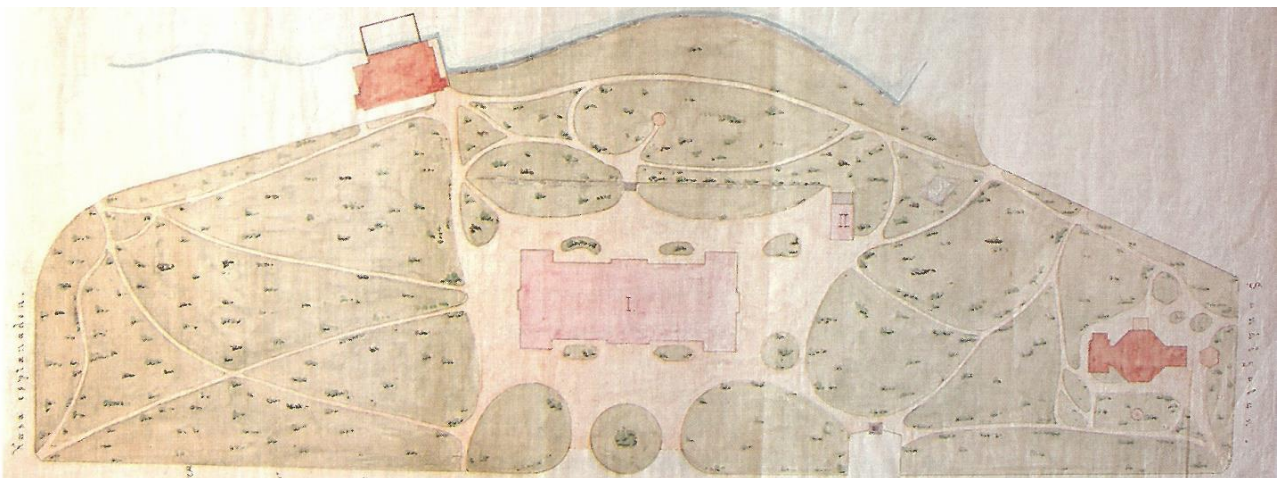
¹¹ LPR-arkkitektbyrå, 2008, s. 15

Ernst Saxen karta från 1879. Planläggningens arkiv

Staden under slutet av 1800-t

På A.W. Stenfors karta från år 1892 har strandpaviljongen fått sin nuvarande utformning och dess musikestrad är utmärkt norr om paviljongen. Ett lättviktslusthus vid namn "Kapellet" eller "Templet" är markerat på kartan nedanför terrassen, när lusthuset infördes i parken är oklart. I slutet av 1800-talet började industrialiseringen, vilket så småningom kom till att förändra hamnområdets karaktär och begränsa tillgängligheten för allmänheten. Vid sekelskiftet övergick den tidigare engelsk influerade parkstilen mot en kontinental parkstil som kännetecknades av väldefinierade blomsterplanteringar, raka huvudvägar och slingrande parkkorridorer. Det gjordes två parkplaner för Residensparken i kontinental stil av Stockholmsträdgårdsmästaren Conrad Lindborg år 1895 och av Vasas första stadsträdgårdsmästare, svenskfödd Johan Sundin år 1905. Lindborgs förslag, där han bl.a. föreslog att omge hela parken med en häck, genomfördes inte.¹²

A.W. Stenfors karta från 1892. VLstA

¹² Piispala, 2004, s.24-25

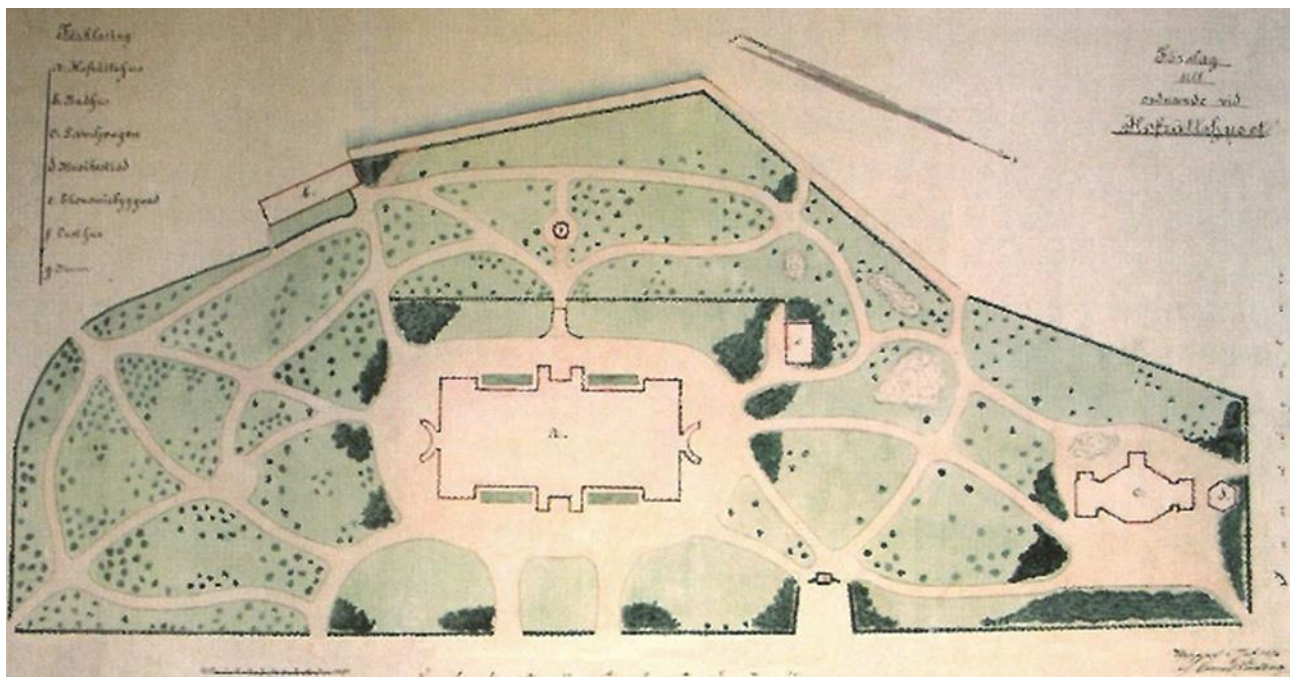
På H.J. Sjömans karta från år 1895 visas den förändring som skett längs stranden i takt med industrialiseringen. Strandbryggorna har återigen utvidgats norrut för den växande båttrafikens behov och Elevatortornen som uppfördes år 1889 i anslutning till Vasa ångkvarn ligger placerad vid utkanten av bryggan. Kring årsskiftet år 1880 byggdes järnvägen och bangården i Vasa och en broförbindelse mellan Vasa centrum, Sandö och Vasklot etablerades vid Residensparkens nordvästra hörn. Den nya järnvägen öppnades år 1890 och gick längs kusten av Inre hamnen och över den nya bron. Spåren slutade vid en järnbrygga vid havsstranden i Marieparken. Järnvägsområdet och strandbryggorna isolerade strandparken från strandlinjen och järnvägsområdet kom till att ta över en stor del av Marieparken.

För att servera resenärerna i väntan på färjorna infördes en matserverings byggnad år 1892 ritad av Wald. Backmansson och Fr. Thesleff som är markerad på kartan i korsningen mellan Biblioteksgatan och tågbanan. Söder om packhuset är varulagret markerat och norr om packhuset hamnkontoret. De tidigare badhusen har försvunnit på strandområdet som har förvandlats till hamnområden. Marieparken sträcker sig inte längre ned till vattnet utan upphör vid den nya järnvägen.

I början av 1900-talet fick badhuset längs stranden vid Strandgatan 2 småningom ge vika för ytterligare en utvidgning av lastningsbryggorna i samband med etableringen av Vasa ångkvarn och ett växande behov av handel utifrån ökade levnadsstandarder bland befolkningen. Utvecklingen gjorde att fartygen växte i storlek och resandet ökade snabbt i popularitet.

Hj. Sjömans karta från år 1895. Planläggningens arkiv

Conrad Lindborgs karta från år 1895. VLHA

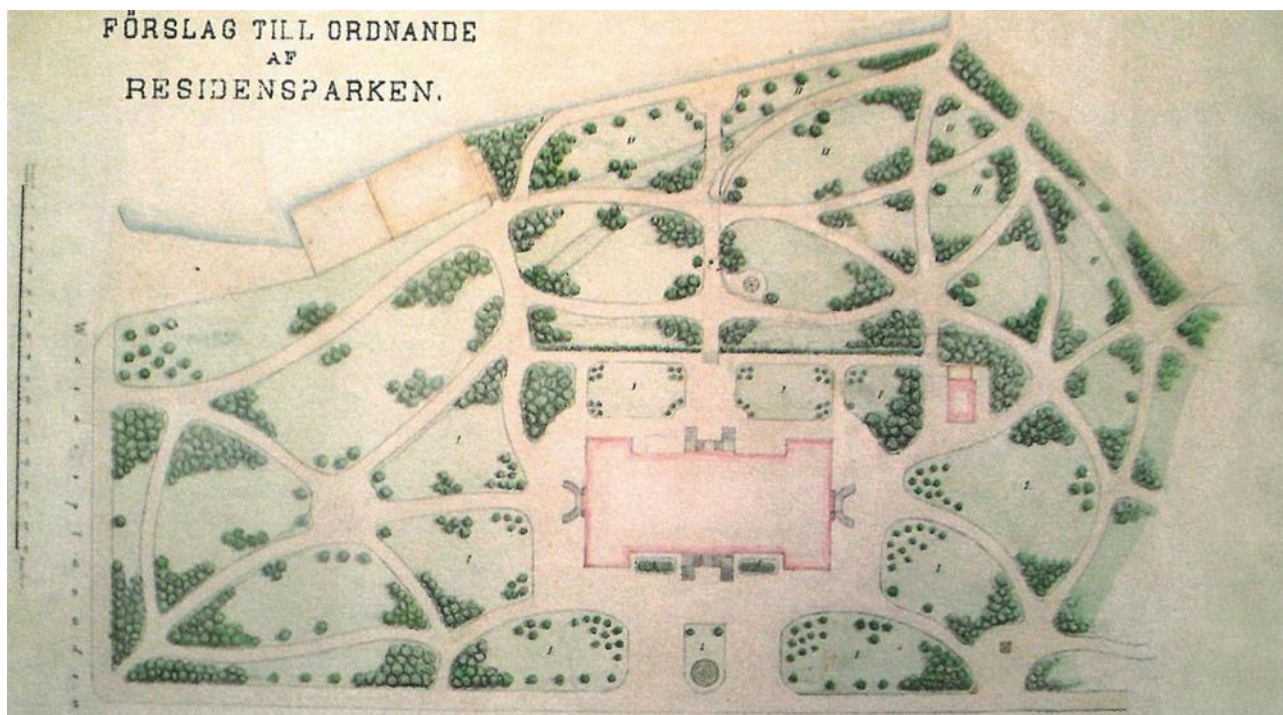
Staden under början av 1900-t

Under 1900-talet blomstrade Inre hamnen av liv och var sommartid den främst besökta platsen i staden. Den industriella utvecklingen hade medfört att många från landsbygden flyttade till städerna och vid sekelskiftet resulterade detta i bostadsbrist och en ökning av markpriserna. För första gången år 1902 fastställdes det i byggnadsordningen att det blev tillåtet att bygga högre än de tidigare max. 2 våningarna. Det var endast trähus som var begränsade till 1 våning, 2 våningar om nedre våningen var byggd av sten. Den tidigare staden som karakteriserats av låga trähus började småningom försvinna och ersättas med höghus av sten och stadsbilden fick en ny skepnad.¹³

Från år 1904 har det tillkommit två nya magasin byggnader. En byggnad bredvid Elevatortornen och en norr om hamnkontoret. Under samma tidsperiod har hamnkontoret förkortats. På södra sidan av Tullpackhuset har varulagret byggts ut närmare plattformskanten. Matserveringsbyggnaden i Packhusparken är större i sin utformning än på Sjömans karta. Musikpaviljongen är markerad på kartan, centralt placerad i Packhusparken. Barnparken visas återigen som ett parkområde.¹⁴ En stenkantad terrass och stentrappor byggdes av staten under de första åren av 1900-t mellan Residensparkens norra del och järnvägsområdet (utmärktes först på karta år 1912). Arkitekt K.V. Reinius planerade ett förslag till en utbyggnad i vinkel av uthusbyggnaden i Residensparken under tidigt 1900-t som är utmärkt på kartan, förslaget förblev orealiserat. Spa byggnaden vid Residensparkens strand har fått en ny utformning.

¹³ LPR-arkkitektbyrå, 2008, s. 18

¹⁴ LPR-arkkitektbyrå, 2008, s. 18

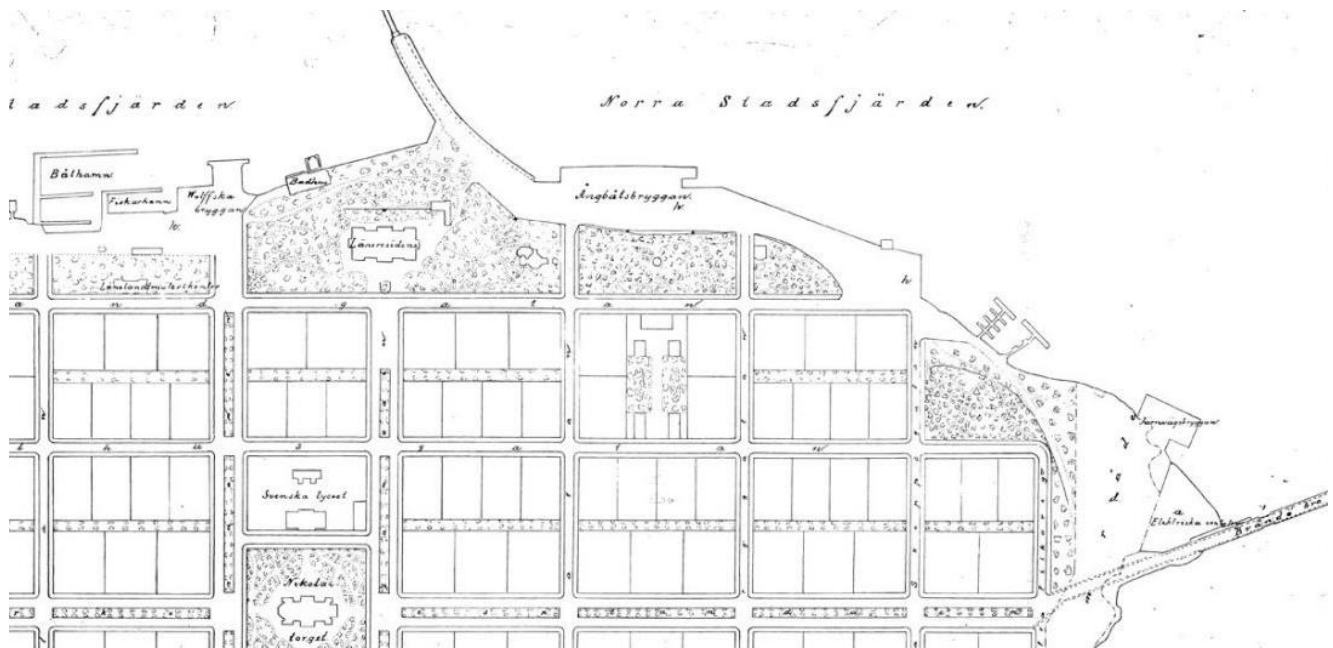

Johan Sundins karta från år 1905. VKKA

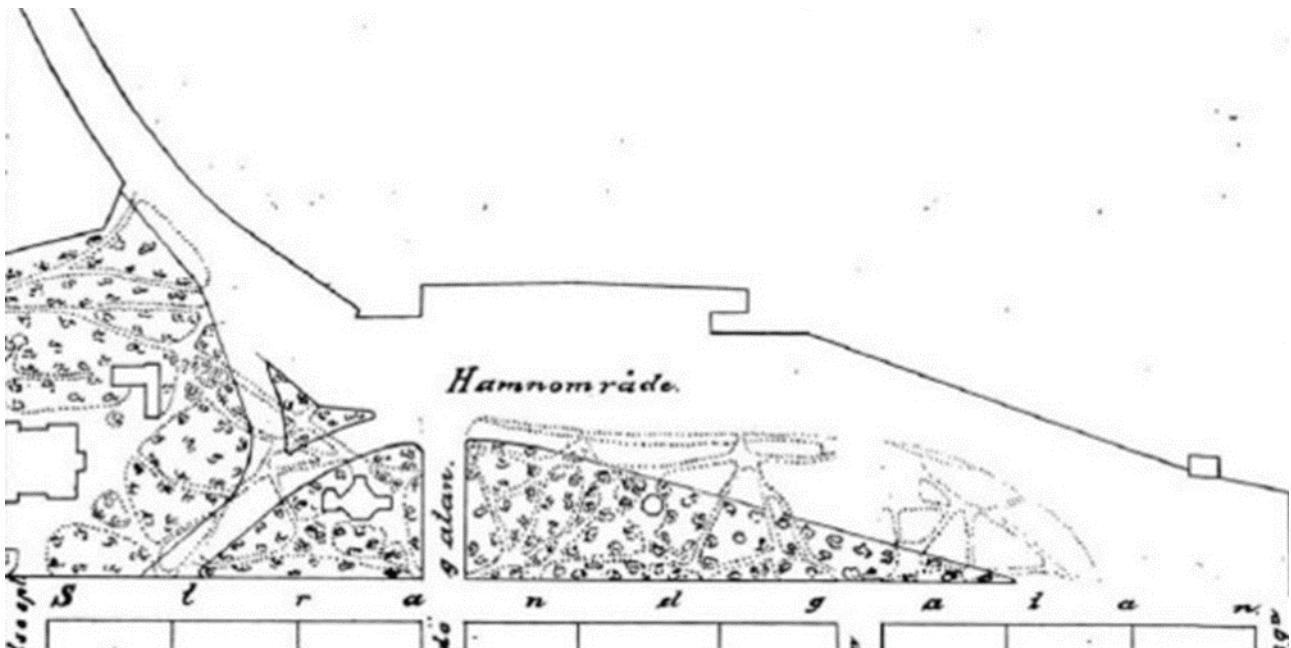

Karta från år 1904. Planläggningens arkiv

I K.A. Lassenius planeändringförslag från år 1912 har endast små förändringar gjorts. Residensparkens badhus har byggts ut. Hamnparken är huvudsakligen i sin nuvarande form. Musikpaviljongen i slutet av Sandögatan har försvunnit. Barnparken presenteras igen enligt Setterbergs visioner.

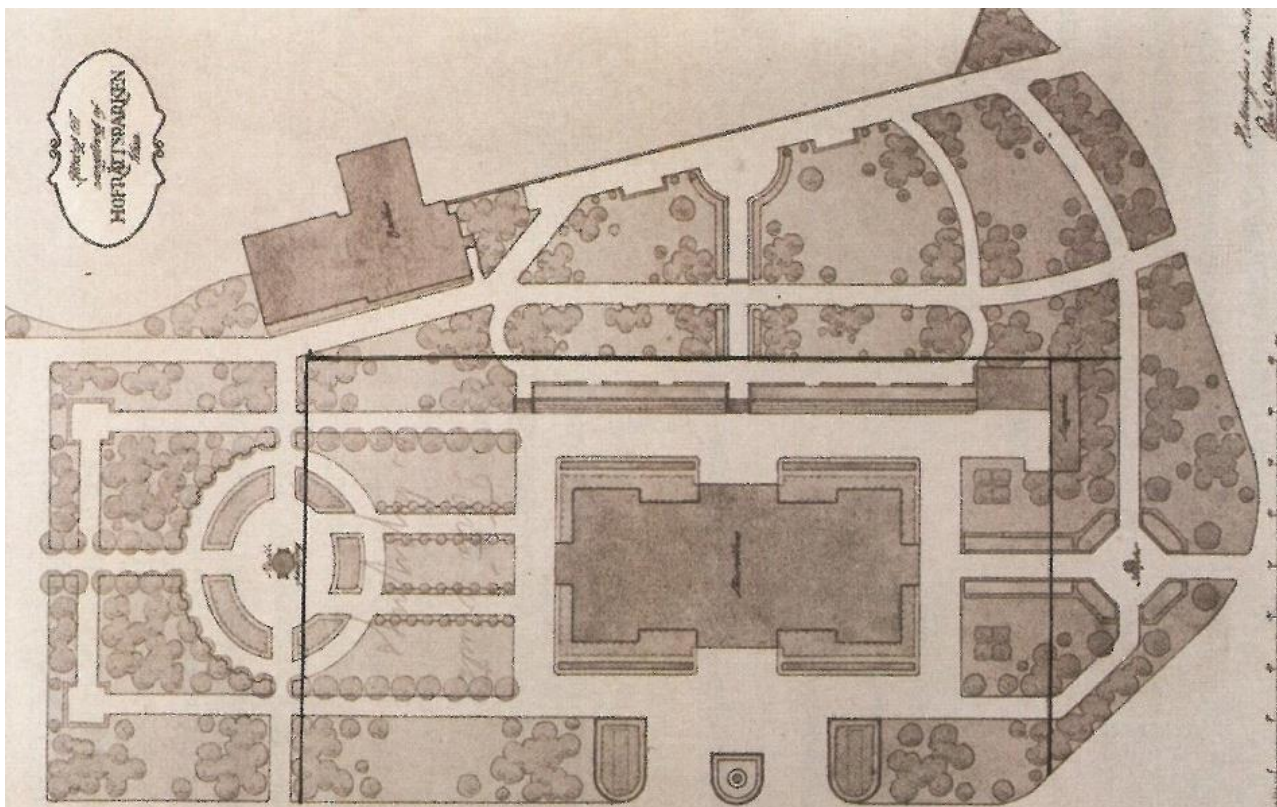

I Lassenius planändringsförslag år 1916 har hamnområdet omkring Tullpackhuset betydligt utvidgats, troligen på grund av järnvägsarrangemangen. Hamnparken har avsmalnats till en långsträckt triangel. Vägen som leder till Vasklot är ansluten till Strandgatan genom en diagonal gata genom Residensparken, mellan tingshuset och strandpaviljongen som skiljer strandpaviljongens område i ett eget kvarter och tar bort en del av Residensparkens nordöstra hörn. Vägen som planerades förverkligades inte, men förekom i flera senare planändringsförslag.¹⁵

¹⁵ LPR-arkkitehdit oy, 2008, s. 19

Den kontinentala parkstilen började så småningom övergå till en arkitektonisk parkstil som hade uppstått i England och Tyskland före första världskriget. Stilen kännetecknades av att vara symmetrisk och linjär. Man började se byggnadens omgivning som en del av arkitekturen. Dess inslag var t.ex. terrasser, trappsteg, väggar, vallar, gräsmattor, klippta häckar och formade träd samt skulpturer och solur. Fleråriga arter valdes som växter. Den äldre friformade landskapsstilen fanns dock fortfarande bevarad i de större parkernas perifera delar. Vid den här tiden var vanligt att finländska trädgårdsarkitekter studerade i Tyskland och tog med sig den kontinentala parkstilen när de återvände till Finland efter studierna. En av dem var Paul Olsson som på begäran av trädgårdsnämnden upprättade en plan för Residensparken 1916.¹⁶ Stadsfullmäktige beslutade i oktober 1917 att en renovering skulle ske enligt Olssons plan.¹⁷

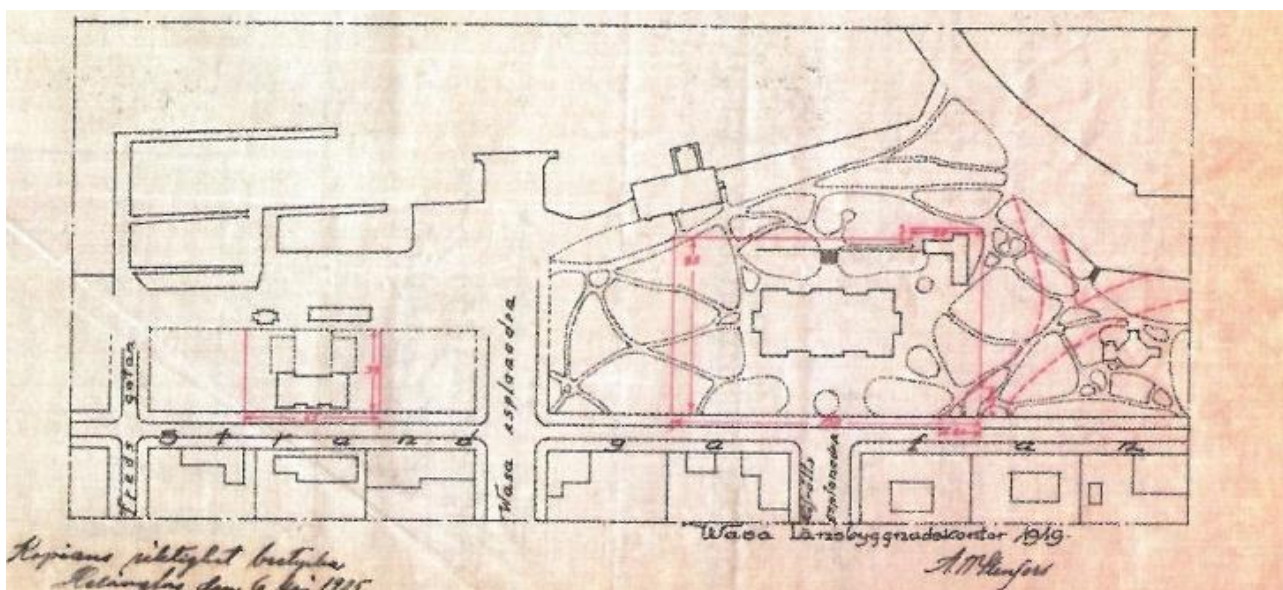
Paul Olssons parkplan från år 1916. Ka

Medel för renoveringen erhöles dock inte förrän inrikesministeriet i augusti år 1926 fastställde de slutgiltiga gränserna för hovrättens tomt. Förseningen orsakades av den fortfarande sjudande oenigheten om äganderätten av Strandparken. Samtidigt gjordes förändringar av stadens detaljplan.¹⁸

¹⁶ Piispala, 2004, s.28

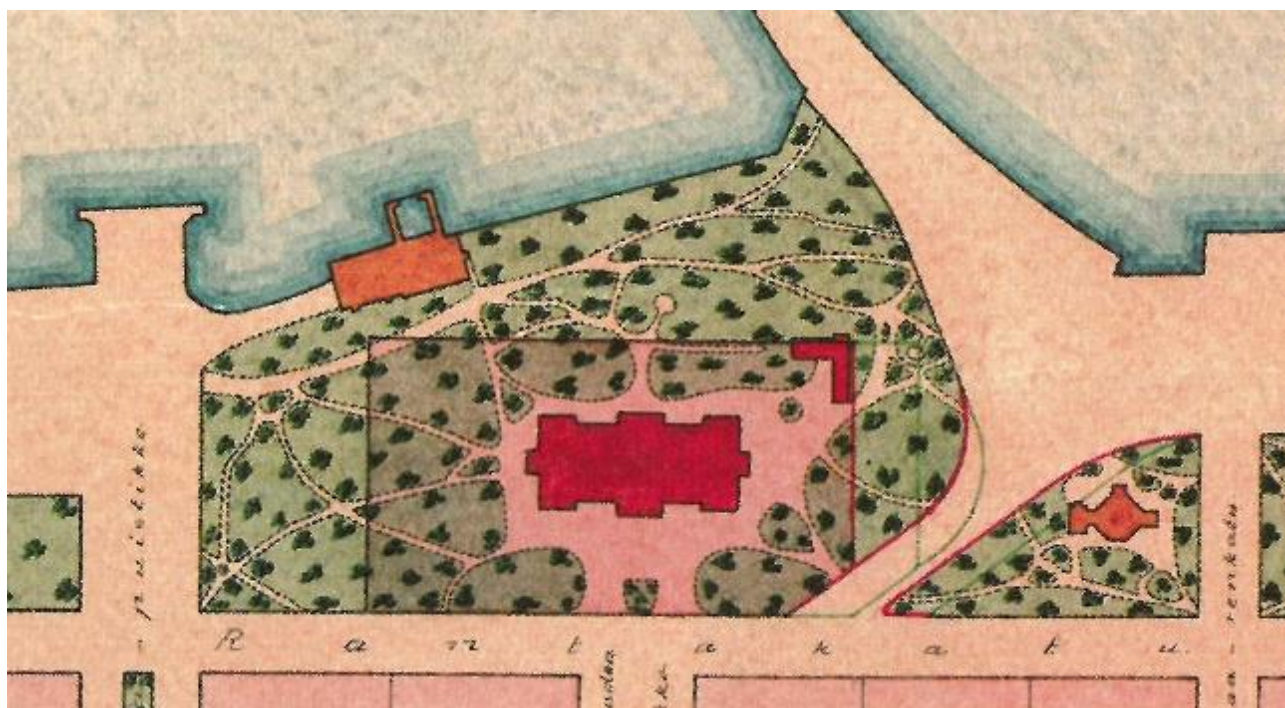
¹⁷ Piispala, 2004, s.27

¹⁸ Piispala, 2004, s.28

A. Stenfors planeändringsförslag från år 1919. VKKA

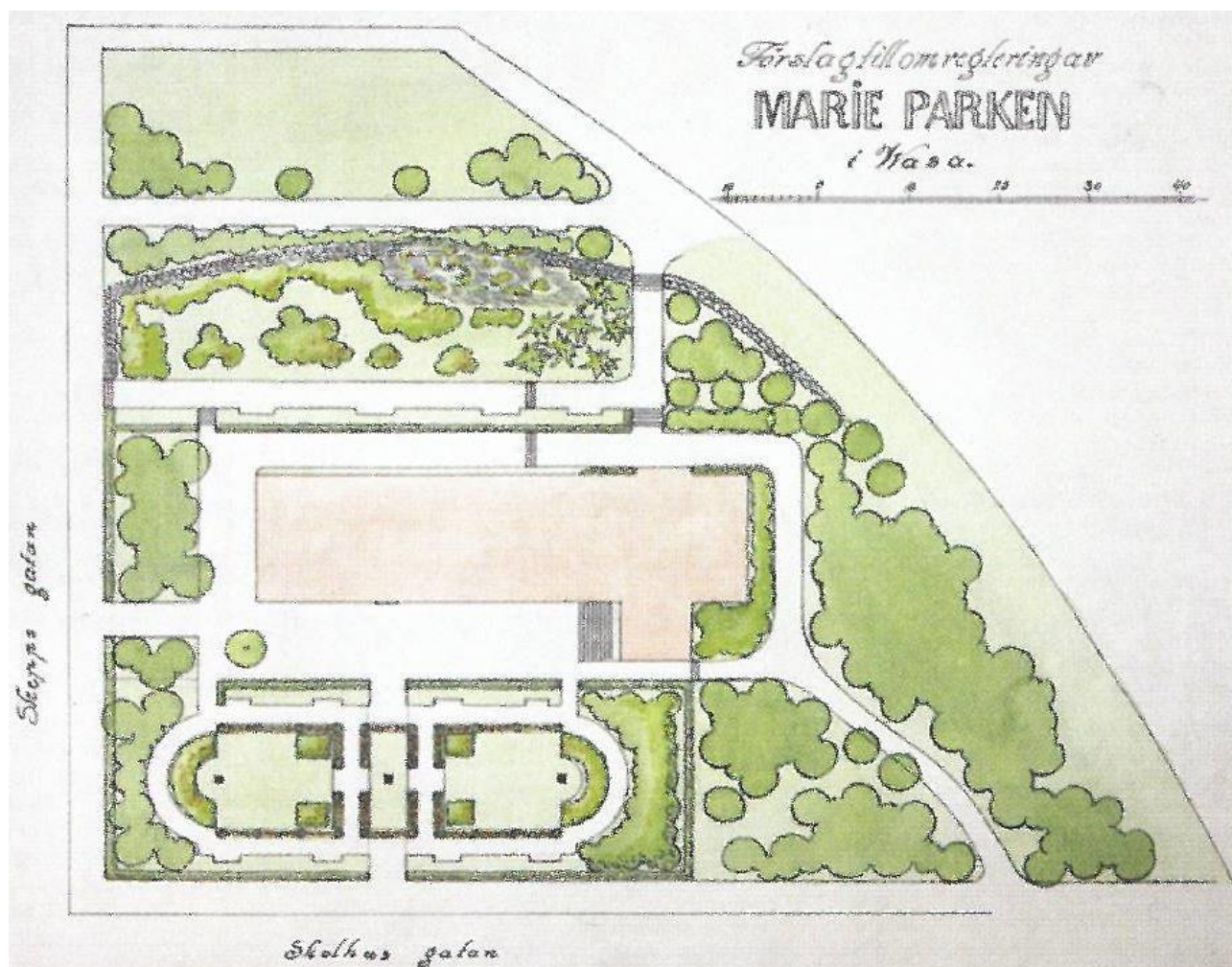
Detaljplanen som fastställdes år 1926 för Residensparken är fortfarande gällande. Sedan avtalet fastställts övergick äganderätten av hovrättens tomt helt till staten. Den tänkta vägen har förblivit orealiserad. Tomten ska fortfarande betraktas som en del av den allmänna parken, som inte får inhägnas eller avskiljas från resten av parken genom plantering eller på annat sätt. Det måste skötas i harmoni med resten av parken. Den nya vägen till Vasklot färdigställdes först 1959.¹⁹

Detaljplanen som fastställdes år 1926. VKKA

¹⁹ Piispala, 2004, s.28

På grund av landhöjningen blev Inre hamnen allt grundare och åren 1926 och 1927 utfördes omfattande muddringsarbeten för att frakt- och passagerarfärjor tryggt kunde anlända till hamnen. År 1926 revs badhuset, strandområdet jämnades ut och rätades till. Det halvcirkelformade torget nere vid Residensparken, soluret, blomsterrabatterna runt torget, byggdes först vid 1930-talets årsskifte efter fullbordandet av ny stenvall på stranden.²⁰ Österbottens museums ursprungliga byggnad och dess torn ritat av E. Forsman byggdes i Marieparken år 1929.

Karta från år 1930. VSCA

Stadens förnyelse var lugn under början av 1900-talet. Strandpaviljongen i Residensparken har byggts ut till sina nuvarande mått. Badhuset har tagits bort. Hamnkontorsbyggnaden norr om Tullpackhuset har tagits bort och magasin byggnaden bredvid Elevatortornen har förlängts söderut. En byggnad har tillkommit vid sidan av Tullpackhuset mot söder och kajområdets södra magasinbyggnad har utökats något norrut så att byggnaderna överlappar varandra. Tullpackhuset byggdes även ut år 1925 och har förlängts i nordlig riktning.²¹

²⁰ Piispala, 2004, s.29

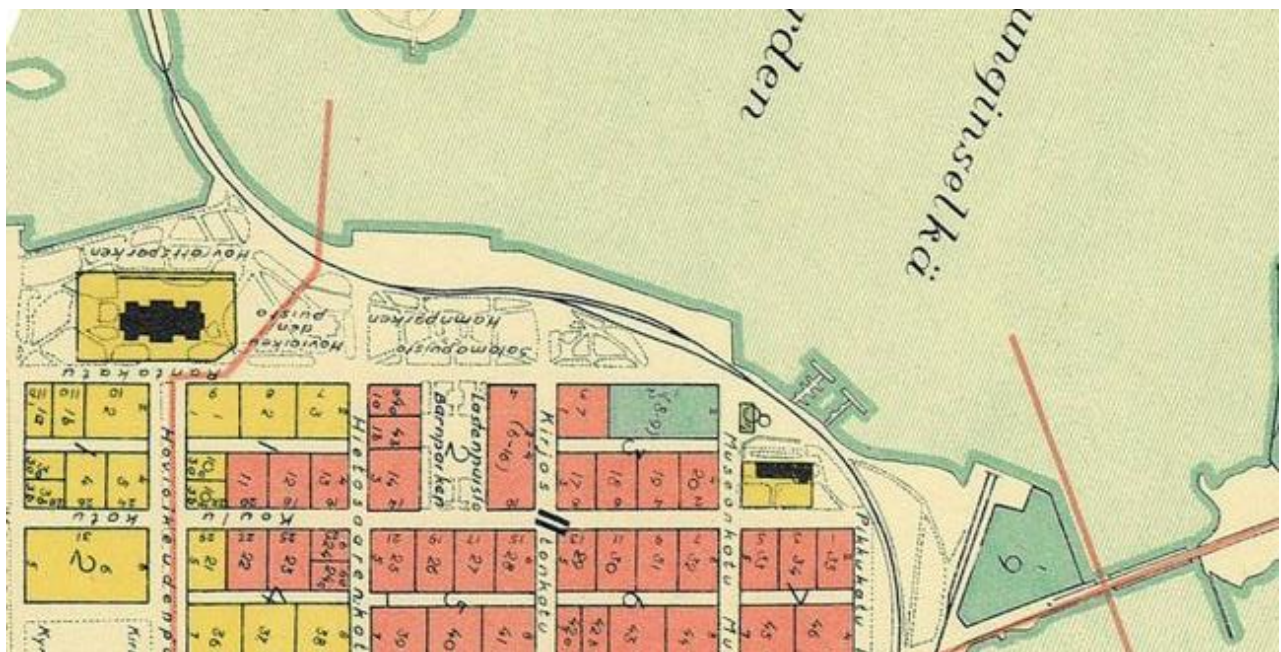
²¹ LPR-arkitehdit oy, 2008, s. 22

Detaljplan från år 1933. Planläggningens arkiv

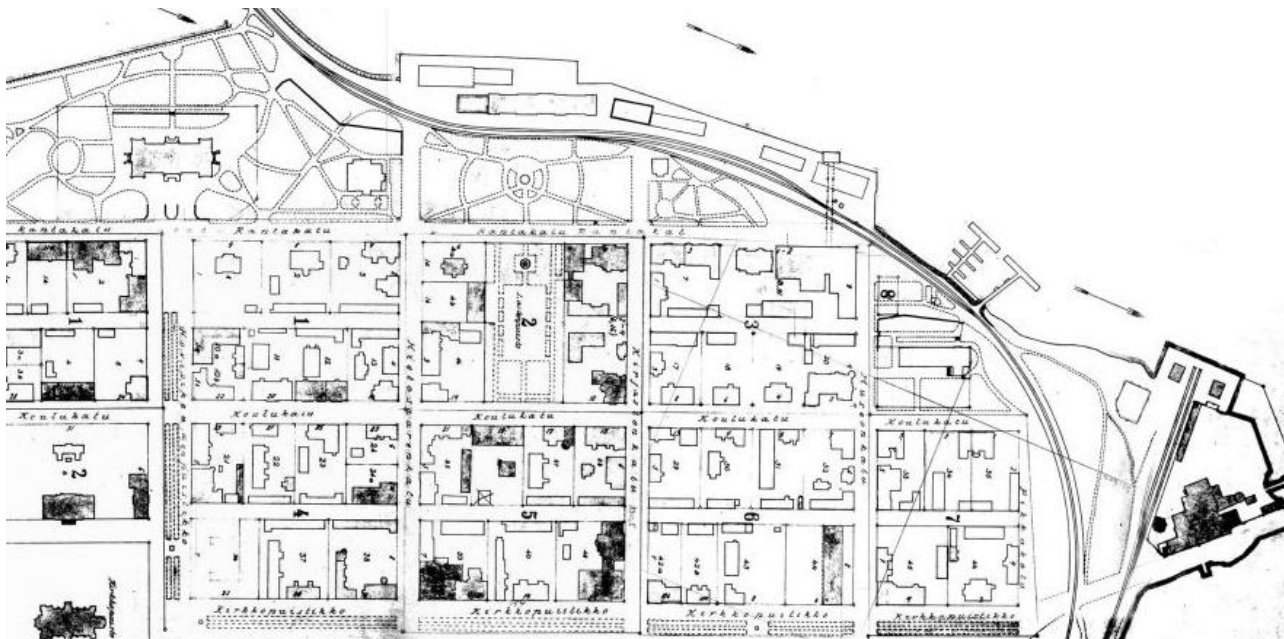
Staden under mitten av 1900-t

Funktionalismen kom till Vasa på 1940-talet. Stadskärnan förnyades vad gäller stadsbild och rumslig struktur i takt med att stora flerbostadshus infördes. Vasa elektriskas tomt har utökats, men kantas fortfarande av perrongspåret.²²

Johan Weckströms detaljplan från 1947, ÖM

²² LPR-arkkitehdit oy, 2008, s. 20-21

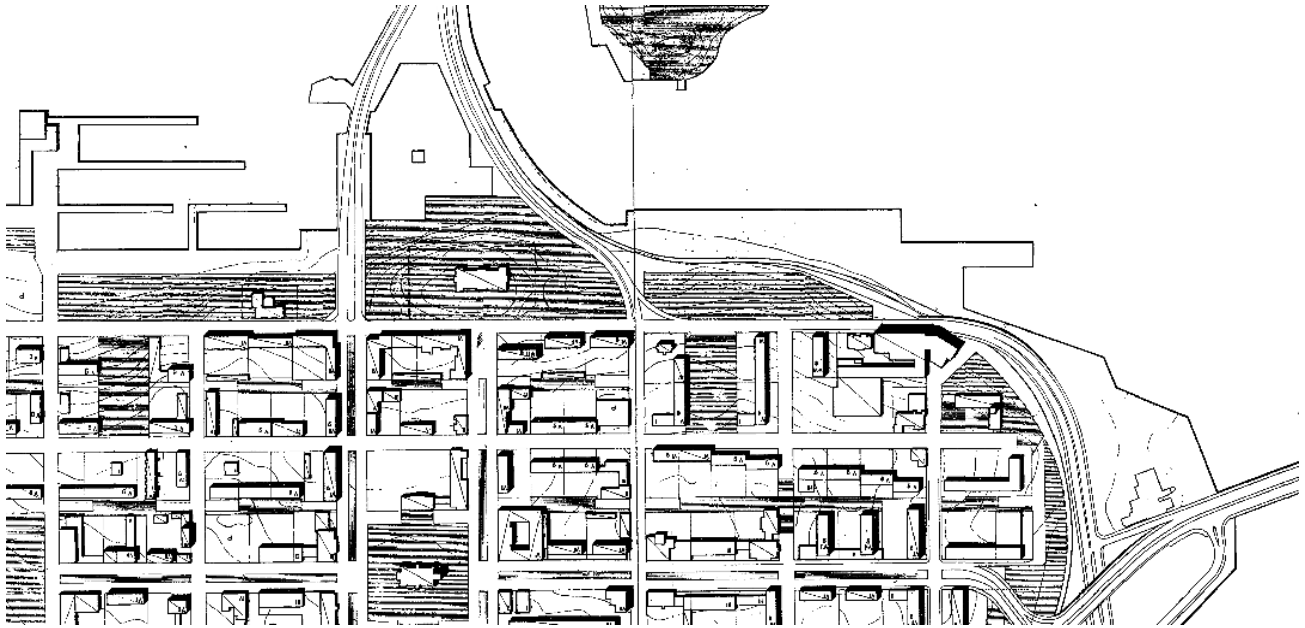

Karta från år 1955. Planläggningens arkiv

Den effektivitet som presenterades under år 1947 orsakade problem i början av 1950- och 1960-talen, i synnerhet när förnyelsen av stadskärnans funktioner också krävde att parkering organiserades. Den nya bygglagen från år 1958 inledde en modern stads- och trafikplanering i Finland. På initiativ av detaljplanarkitekterna Kostiainen och Bergman förbereddes att ta fram en ny stadsplan. Erik Kråkström och Ahti Korhonen valdes som ledande stadsplanerare. Vasas 20-årsiga stadsrenovering hade redan påbörjats innan planen blev klar. Planen förstärkte enskilda kvarter och korrigerade ändringar, bl.a. angående parkeringskrav. Arkitekterna bevarade kvartersstrukturen i Setterbergs plan, men tillförde ett öppet stadsrum och kvartersstruktur, högre byggrätter, större granularitet och skala för att öka tomtens effektivitet. Utöver Setterbergs ursprungliga stadsplan har stadsplanen från år 1967 starkt påverkat Vasas nuvarande stadsbild. Fristående lamellelementhus byggdes som tillsammans med gårdarna förvandlades till parkeringsytor och skapade en förortsstruktur. Kråkström och Korhonen försökte bevara några av trähusen. I planen är de vattennära områdenas trafikarrangemang drastiska och betydelsefulla i fråga om stadsbild och struktur. De trafikarrangemang som planerades skulle starkt ha skilt centrum från stranden. Stadsstrandens strandlinje var tydligt rätlinjigt formad.²³

På 1960-talet flyttade hamnverksamheten stegvis till Vasklot. Passagerartrafiken i Inre hamnen upphörde år 1972, men till Kvarnbryggan kom fortfarande spannmålsbåtar. Av stadens hamnar är det inre hamnen som bäst bevarat sin gamla karaktär. Kajerna, Elevatortornen och Packhuset finns kvar, men fartygen fattas. Sedan år 1971 har man med hjälp av isbrytare kunna hålla hamnen öppen under vintertid. Innan detta färdades man till fots och med häst och vagn på isarna, detta var ofta svåra och farliga förhållanden. Hundratals hästlaster färdades mellan Vasa och Umeå om vintern, som vanligen varade 3-4 dagar i anspråk.

²³ LPR-arkkitehdit oy, 2008, s. 25-27

Erik Kråkström och Ahti Korhonen detaljplan från år 1967. Planläggningens arkiv

Staden under slutet av 1900-t till nutid

Kritik mot den modernistiska stadsplaneringen från 1960-talet nådde Finland i början av 1970- och 1980-talen. Kaarlo Viljanen och Hannu Vuolteenaho förberedde år 1986 kartläggningen av byggnadsarvet i Vasa. År 1995 godkändes delgeneralplanen för stadskärnan. I planen värderades både regionala helheter och enskilda byggnader och gårdsområden. Planen har tydligt lyft fram identiteten för Vasas stadsstruktur och kreativa drag: enligt bestämmelserna ska uppbyggnaden av Setterbergs platsplan, värdefulla byggnader och konstruktioner samt parker och lekplatser bevaras och kompletteras i hela planområdet. Samlade regionala helheter som miljömässigt värdefulla områden, där byggande och andra miljöåtgärder ska vara sådana att de kompletterar, stärker och integrerar den nuvarande regionala helheten. Det finns nio enhetliga regionala enheter (S1...S9). En av dem är hela stadsstranden (S2), d.v.s. strandparken i centrum, vars planteringar, byggnader, strandmurar, bryggor och belysning tillsammans ska bilda en stadsfasad på hög nivå. Barriärfria lätta trafikleder ska utvecklas i området och tjänster relaterade till båtliv och annan fritid.²⁴

²⁴ LPR-arkkitehdit oy, 2008, s. 27-30

1934

1954

1994

1997

2000

2007

2014

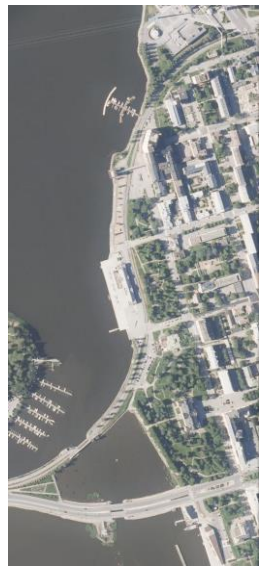
2016

2018

2023

Flygbilder i kronologisk ordning under åren 1934 - 2023, Maanmittauslaitos.fi (kartta.paikkatietoikkuna.fi)

HAVSOMRÅDET

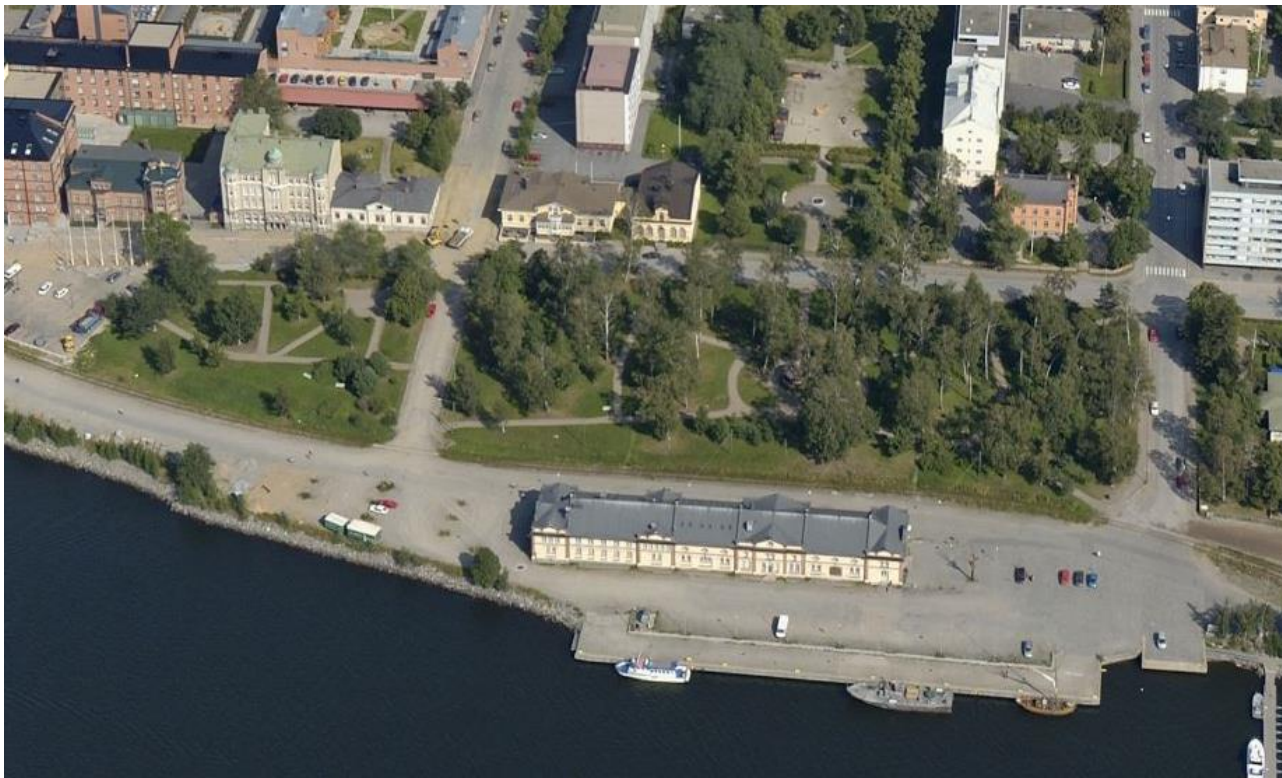
Information över havsområdet har samlats in utifrån rapporten Merellinen elämä – Vaasan rannoilla, Maija Pakarinen, 2023 och boken Strangatan – en pärla i Vasa, Scriptum, 2010 samt från Finlands havsplanerings hemsidor och nedan följer en kort sammanfattning.

Havsområdena omkring Vasa centrum är mycket grunda och har en låg salthalt på ca.4-5%. Idag är vattendjupet omkring Inre hamnen 0-2m och något djupare vatten förekommer strax utanför Tullpackhusets område med ett djup på 2-4m. Setterberg föreslog 1855 att vattendjupen på Inre hamnens nya kajbryggor skulle ha ett vattendjup mellan 3-4,8m. År 1926 och 1927 utfördes omfattande muddringsarbeten för att frakt- och passagerarfärjor tryggt kunde anlända till hamnen. Det kommer att behöva göras regelbundna muddringsarbeten om större fartyg ska kunna ta sig till hamnen. Det finns en småbåtshamn belägen norr om Elevator tornen, framför Marieparken och vattendjupet är idag ordentligt, men inte om även större båtar ska ta sig till hamnen. Det är viktigt att beakta att regelbunden muddring stör den naturliga utvecklingen av den naturliga miljön. Vattendjupet varierar under året. I Vasa har medelvärde för havsnivån legat på +3cm under åren 1991-2020. De högsta vattenvärdena mäts i mitten av vintern under veckorna 49-4 och de lägsta under vår/sommaren i veckorna 10-24. För tillfället är landhöjningen i Vasa ungefär 8mm per år men samtidigt ökar vattenmängden i och med de framtida varmare väderförhållandena som gör att översvämningar förutspås öka. Hamnområdena omkring centrum är bra invallade och löper liten risk för översvämning.

De grunda havsområdena värms snabbt upp och är därför gynnsamma alternativ för rekreationsbruk. Grunda havsområden har också mycket naturvärden så bidrar till ett rikt djurliv, ovan och under vattnet. Dessa grunda havsvikar och halvöppna vassområden är viktiga miljöer för fågelproduktion och predation samt för fiskarnas lekområden, som är viktiga att bevara. Inre hamnen har en lång tradition att vara en populär fiskeplats för stadens invånare, fiskare i olika åldrar är en välbekant syn i hamnen. De flesta fiskarter som lever i Östersjön föredrar grundvattens områden eller flodmynningar som sina lekplatser eftersom de snabbt värms upp på våren. Abborre och mört föredrar sina lekområden i de lugna vikarna vid kusten. Grunda och grumliga vatten har särskilt viktiga häckningsområden för abborre. Siken letar sig till lite kallare och saltare havsvatten, men förekommer vid Inre hamnen. Lekområde för sill och gädda sprider sig jämt längs hela Vasa kust.

År 2017 installerades en havssoptunna under vattnet i Inre hamnen. Det samlades främst vassrötter från muddringsarbetet som varade vid Sandön men även cigarettfimpar, snuspåsar, sugrör och plåster förekom i små mängder. Havssoptunnan kunde också genom en oljekudde samla in eventuell olja i vattnet. Efter experimentet konstaterades att Inre hamnens vatten är väldigt rent.

TULLPACKHUSETS OMRÅDE

Hamnparken, Planläggningens arkiv

Hamnparken

Enligt Wasabladet omvandlades den södra delen av Hamnparken (Packhusparken), placerad ovanför ångbåtsbryggan, mellan Sandögatan och Biblioteksgatan, från en trädbevuxen kulle med vitstammiga björkar, till park år 1865 av Wasa Ångbåtsaktiebolag. Bland dem som utförde arbetet fanns fångar från länsfängelset.²⁵ Den norra delen av Hamnparken, placerad norr om Sandögatan mellan Museigatan och Biblioteksgatan, kallas även Levónsparken och var ursprungligen privat ägd och hyrdes för en period på 25 år från år 1859 av Köpman A.A. Lévon.²⁶ Han tog sig an ansvaret att jämna ut marken och skapa planteringar på egen bekostnad enligt villkor att han fick använda gräsväxten till foder åt sin boskap. Parken omgavs av ett ljust tidstypiskt plankstaket. De dyrbara trädplantorna hämtades från Alkula i Gamla Vasa och en del av träden växer fortfarande i parken.

Efter Levóns död 1875 övergick kontraktet till Levóns dåvarande trädgårdsmästare J.Rh. Engström, tills han i sin tur dog 1882. Ett par år senare arrenderades parkområdet till trädgårdsmästare Otto Johansson, som gift sig med Engströms änka och parken fick ge vika för Johanssons plant- och köksträdgård och började användas bland annat för framställning av trädgårdsmylla och täcktes av komposthögar. Vasaborna ansåg att komposthögarna förstörde parkens skönhet och därav beslöt stadsfullmäktige år 1894 att säga upp arrendet och överföra parken till staden.²⁷

²⁵ Scriptum, 2010, s.143

²⁶ Scriptum, 2010, s.141

²⁷ Scriptum, 2010, s.142

Till vänster: Travhästar framför järnvägsspåret vid Hamnparken. I bakgrunden ses en telefonkiosk och till vänster skymtar matserveringsbyggnaden. ÖTA 112 Rafael Olins fotosamling, finna.fi, 1962

Till höger: Hamnparken, Karl Alfred Nyström, sls.finna.fi, 1937-1959

Hamnparken år 2000. I förgrunden en syskomorlönn och bakom den vid Strandgatan växer ask och hybridalm. EP

År 2006 planterades med anledning av Vasa stads 400-årsjubileum en ståttig ek, ett så kallat kunskaps- och tillväxtträd i parken. Parken karakteriseras landskapsmässigt av en öppen, historisk parkmiljö, som fortfarande i nutid representerar dess ursprungliga karaktär. Landskapet sluttar ställvist svagt ned västerut mot havet. Parken är en symmetrisk formpark i sin grundform, som bildar en klassicistisk axel i öst-västlig riktning med nuvarande Setterbergsparken och tullpackhusets ursprungliga massa. Symmetrin mjukas upp av de organiska parkkorridorerna.²⁸ Träden i parken består främst av vårtbjörk, men även lärk, serbisk gran, sibirisk tall, skogslönn, oxelrönn, ginnalalönn och ungersk syren. I parkområdet finns bänkar där man kan slå sig ned. Parken underhålls inte vintertid och har skötselklass A1, A2, A3.²⁹

Planläggningens arkiv, 2023

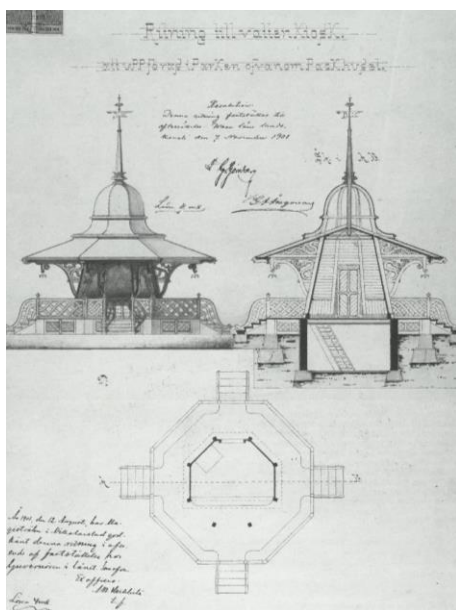
²⁸ LPR-arkkitektidit oy, 2008, s. 46

²⁹ <https://www.vaasa.fi/sv/bo-och-lev/fritid/parker-och-gronomraden/parker/hamnparken/>

Vattenkiosken

I samband med att ångbåtstrafiken inleddes under 1860-talet införde ångfartygsbolaget även en musikpaviljong i den södra delen av Packhusparken. Småningom byggdes även en musikestrad i den närliggande Residensparken som började konkurrera med Packhusparkens musikpaviljong, vilket förmodligen var anledningen till att stadsfullmäktige år 1882 beslöt att hyra ut paviljongen som kiosk. Under årtionden serverade kiosken resenärerna i väntan på fartygens avgångar med förfriskningar som bakverk, frukt och tobak. Här kunde man lyssna på musik samtidigt som man njöt av bordets fröjder.

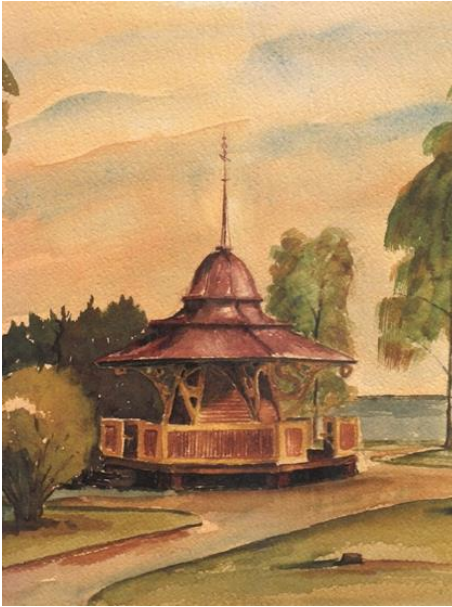
Vid sekelskiftet 1900 var paviljongen i så dåligt skick, att man beslöt att riva den och uppföra en ny så kallad vattenkiosk i parken som ritades av arkitekt Fredrik Thesleff i jugendstil. Namnet fick kiosken eftersom man förvarade glass i källaren och använde is som höll den kall. Man hade önskat placera vattenkiosken i det sydvästra hörnet av parken, men fullmäktige var av den åsikten, att det var olämpligt att flytta kiosken till ett livligt trafikerat gatuhörn och placerade den på den tidigare musikpaviljongens plats. Under sommaren år 2008 restaurerades vattenkiosken noggrant enligt Fredrik Thesleffs ursprungliga ritningar till ett lusthus.³⁰ Det finns inte längre någon kioskverksamhet i vattenkiosken och dess bänkar används främst för rekreation. Det är synligt att paviljongen inte blivit omhändertagen på en tid. Den är smutsig och fåglar har satt sina bon under taket. Insidan av paviljongen är i nuläget temporärt stängd.

Till vänster: Thesleff's ritningar av Packhusparkens kiosk från år 1901. Planläggningens arkiv

Till höger: Vattenkiosken. Planläggningens arkiv

³⁰ Scriptum, 2010, s.143

Till vänster: Bilden visar hur kiosken såg ut före renoveringen 2009, då den återställdes enligt Thesleffs ursprungliga ritningar. Rolf Holm, 2009

Till höger: Vattenkiosken som den ser ut idag. Planläggningens arkiv, 2023

Matserveringsbyggnad

Staden lät bygga en dekorativ nygotisk matserveringsbyggnad, ett så kallat "arbetarekök" i parken för hamnarbetare år 1892. Byggnaden hade stora fönster mot havet och låg belägen vid Biblioteksgatans hörn mitt emot järnvägen och Ångbåtsbryggan. Matserveringsbyggnaden var planerad av Wald. Backmansson och Fr. Thesleff och rymde 40-50 matgäster. Det serverades mat och dryck, alkoholhaltiga drycker var dock förbjudna. Staden arrenderade ut underhållsrättigheterna för restaurangen till företag, föreningar och privatpersoner. Byggnaden revs år 1968.³¹ En del av byggnadens grund samt staket är bevarat och kan ses i parken.

³¹ Scriptum, 2010, s.142

Matsserveringen i Inre hamnen år 1968 en tid innan den revs. R.Aro, 1968

Stenmuren och staketet kan fortfarande ses i parken. Planläggningens arkiv, 2023

Strandlinjen

Sedan Inre hamnens kaj stod färdig år 1878, har strandlinjen vid Tullpackhuset karakteriserats av ett belagt kajområde som genom åren förstörats och ändrat form utifrån den växande trafikens behov. Området var belagt av gatsten och träbryggor längst vid vattnet. Kajens sidor var inklädda av trä. Sedan tullen etablerades i Tullpackhuset på området år 1879 tills passagerartrafiken i Inre hamnen upphörde år 1972 har flertal byggnader byggts till och rivits ned på området utifrån utrymmesbehov och strandlinjen karakteriserades av att vara i ständig förändring. Området blomstrade av liv och rörelse allt eftersom resande och handel ökade i snabb takt. Resenärer reste till Sverige och en mängd olika varor samt djur fraktades både på export och import på färjorna. Området var en viktig samlingspunkt för staden, där folkmassor samlades för att samtala, välkomna och ta farväl av fartygen. De stora fartygen och mindre båtarna var under en lång tid viktiga för stadens stadsbild.

Till vänster: Tullpackhusets område sett från söder. Bert Kyllikki, sls.finna.fi, 1890-1920

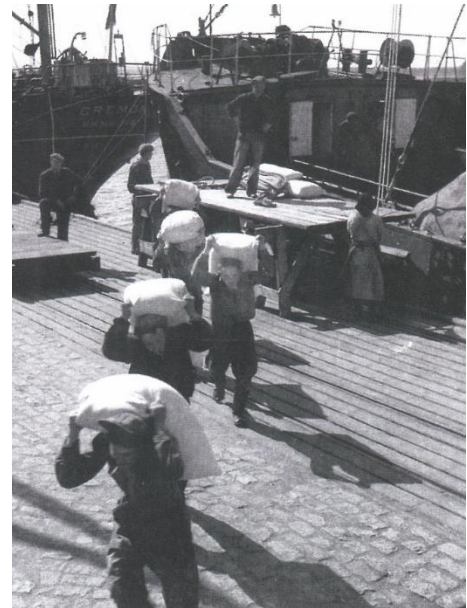

Till höger: Tullpackhusets område. ÖM, 1900-t

Till vänster: Lingontunnor på kajen i Inre hamnen. Tidningen Vasa, 1937

Till höger: Från Inre hamnen fraktade passagerarbåtarna stora boskapstransporter till Sverige ännu på 1950-talet. ÖT

Till vänster: Ångbåtar vid tullpackhusets brygga. Postkort BB, 1904

Till höger: Lasten lossas i Inre hamnen. VSM, 1930-t

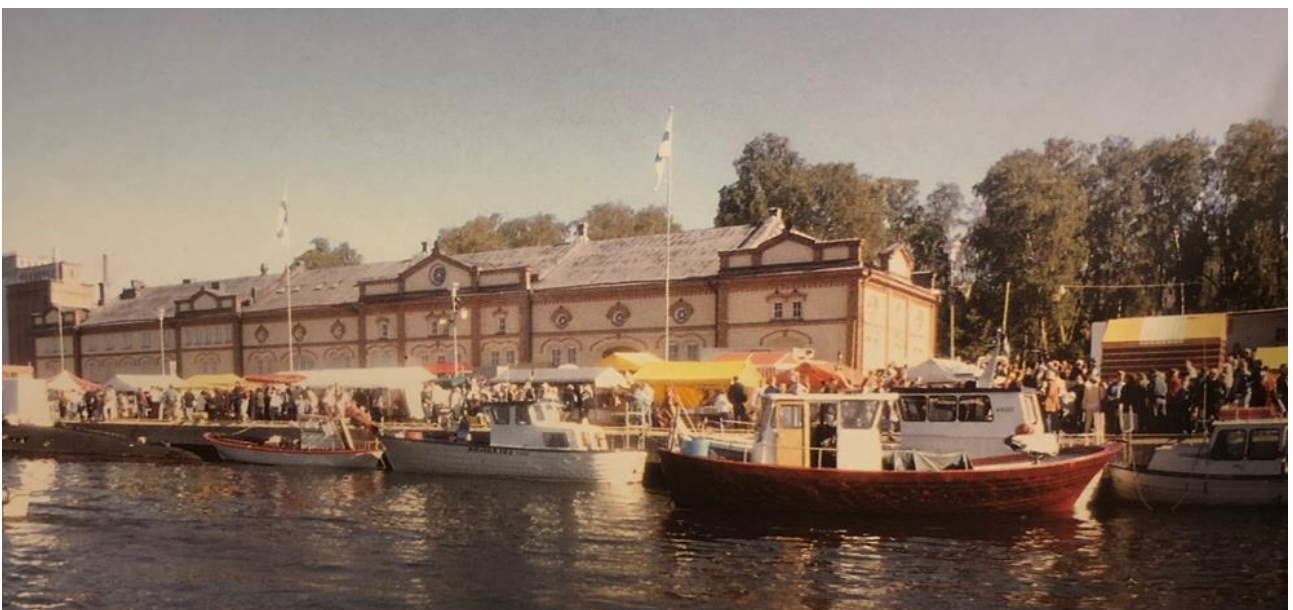

Till vänster: Småbåtar i hamnen. ÖTA 112 Rafael Olins fotosamling, finna.fi, 1962

Till höger: KORSHOLM avgår till Umeå. ÖTA 112 Rafael Olins fotosamling, finna.fi, 1972

Efter att tullen flyttade och passagerartrafiken i Inre hamnen upphörde tystnade hamnen och de stora folkmassorna försvann. Områdets identitet som handels, frakt och samlingspunkt har levt kvar tills nutid, men på ett nytt sätt. Hamnområdet började användas till olika tillfälliga evenemang, t.ex. samlades fiskare och ordnade fiskmarknader på området där de sålde och rökte fisk, en tradition som lever kvar ännu i våra dagar och ordnas ett par gånger om månaden. Kajen är idag även en omtyckt fiskeplats. Efter att Tullpackhuset gjordes om till konstmuseum har även hamnområdet blivit ett kulturellt betydelsefullt område för konst.

Sik- och strömmingsmarknad i Inre hamnen. Finna.fi

Strandlinjen omkring Tullpackhuset övergår från en naturlig stenkant till ett belagt kajområde i olika nivåer. Omgivningen är högre närmast Tullpackhuset och lägre närmast vattnet. Kajen förnyades, förstärktes och förlängdes år 2016, totalt med 30 meter norrut. Den var i så dåligt skick att den småningom hade åkt ned i hamnen om man inte hade förstärkt den. Förutsättningen av utvidgandet av kajen var också att kunna ta emot fler besökare. Under samma tid, byggdes en ny brygga för båtar som var 20 meter lång och med en ramp på 10 meter där båtförare kan hämta vatten och ta ombord passagerare. Kajen, bryggan torgområdet och trapporna gjordes år 2016 och strandområdet har inte ändrats sedan dess. Området närmast Tullpackhuset och trapporna består av gatsten, den nedsänkta delen av kajen mot vattnet är asfalterad. Området framför byggnadens östra sida är asfalterat. Området är belyst kvällstid och det finns bänkar att så sig ned.

Skulpturer / minnesmärken

Asko Halmes skulptur, Meander är från år 1996. Verket ligger vid södra änden av Tullpackhuset. En strålkastare hör till verket, men är inte i bruk. På skulpturens stenfot finns en plakat som nämner Nándor Mikolas stiftelse. Vasa stads museer har som vision att i området bilda en skulpturpark bestående av offentliga konstverk varav Laila Pullinens verk Sibylla är det första av dessa, som etablerats år 2017. Skulpturen ligger belägen på västra sidan av Tullpackhuset och har anskaffats med finansiering från bröderna Gröndahls stiftelse. Pullinen var en av de främst kända finländska skulptörerna såväl i hemlandet som utomlands. Hon värnade om traditioner och var en nyskapare vars konst kännetecknas av sten och brons.³² Vasa-skylden uppfördes år 2020 söder om tullpackhuset vars syfte var att framhäva Vasa som en lycklig stad som ska locka nya invånare.

Till vänster: Asko Halmes skulptur Meander. Planläggningen, 2023

Till höger: Laila Pullinens skulptur Sibylla, Sonja Ahola, 2003

Vasa-skylden. Planläggningen, 2023

³² <https://www.epressi.com/tiedotteet/kaupungit-ja-kunnat/en-skulptur-av-laila-pullinen-i-inre-hamnen-i-vasa.html>

Tullpackhuset

Tullpackhusets ursprungliga byggnad. Okänd

Utifrån den svenska styrelsetiden från år 1615 var det bestämt att en sjöfartsstad måste införa ett lagligt packhus för att ha rätt till utrikeshandel. I Vasa vidtogs inga åtgärder att bygga ett packhus förrän staden brann ner år 1852 och flyttade till sin nuvarande plats vid havet.³³ På den tiden kom färjor till Brändö hamn, men det började småningom bli för trångt p.g.a. den växande trafiken efter stadens brand och man tänkte att det skulle vara bekvämare för resenärer om man koncentrerade turbåtttrafiken till en strand i centrum, därav blev Inre hamnen lösningen. Man började lossa och lasta en betydande del av import- och exporthandelsstyckegods i den nya hamnen.³⁴ I takt med att handeln och resandet till havs ökade, beslutade magistraten år 1874 att ett tullpackhus skulle byggas i staden för att centralisera tullklareringen på ett ställe. Länsarkitekt Ernst Theodor Granstedt ritade det tidstypiska, stiliga tullpackhuset år 1875³⁵

Den nya byggnaden uppfördes i två våningar och bestod av en 57 meter lång huskropp, fördelad i fem avdelningar med en golvyta på ca. 850m².³⁶ Byggnaden uppfördes tegel och dess bärande konstruktioner bestod av trä. Stilmässigt karakteriserar byggnaden nyrenässansstil med en tydlig symmetri och utsmyckade fasader. Fasaden bestod av ockragul vägghputs som skapade kontrast och framhävde de rödbruna detaljeringarna i tegel. Risaliter med markerade hörnpartier och

³³ Österholm, 2002, s.3

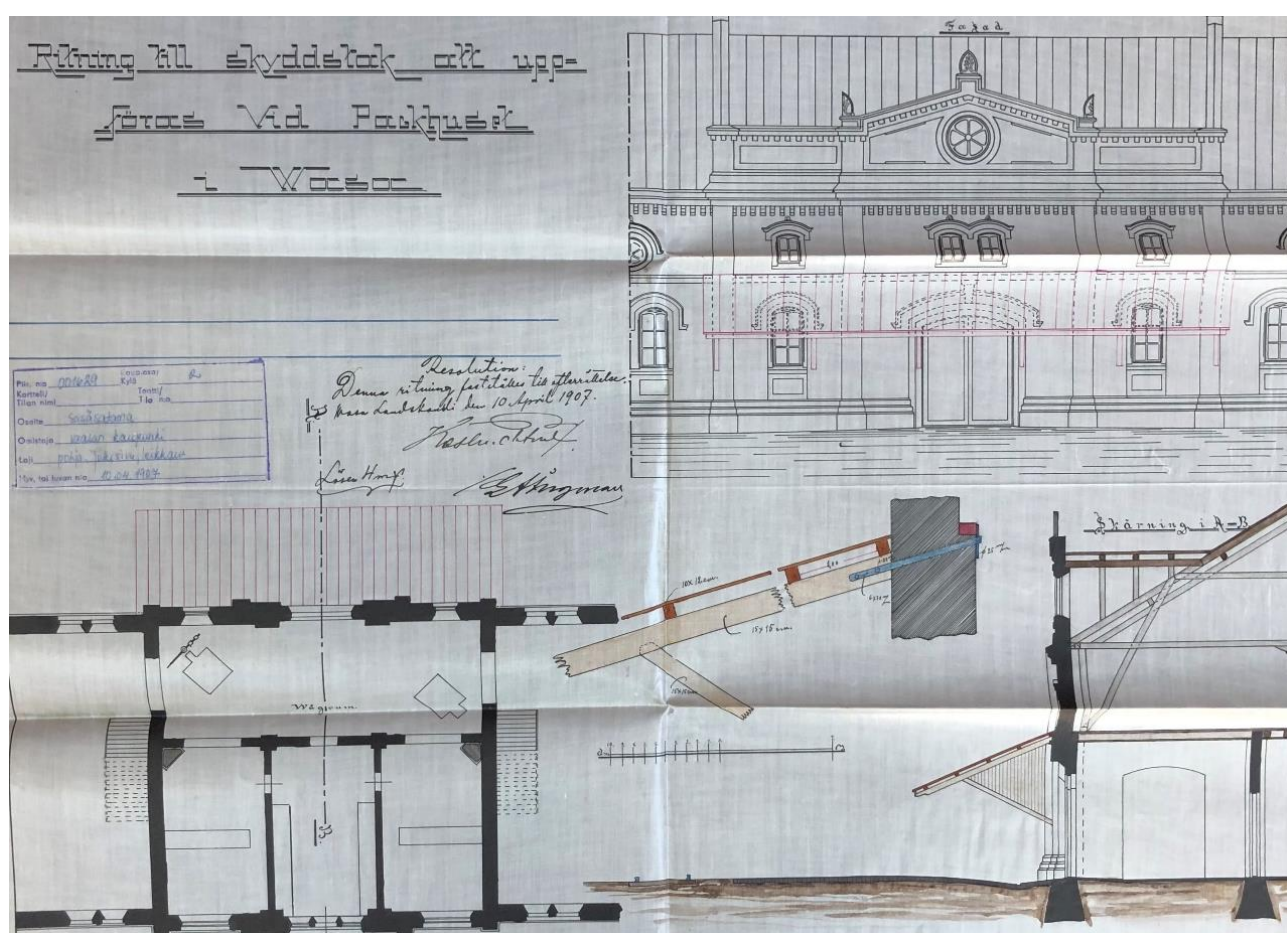
³⁴ Scriptum, 2010, s. 20

³⁵ Scriptum, 2010, s.20

³⁶ Österholm, 2002, s.3

gesimsfriser indelade fasaderna och byggnadens olika avdelningar. Fönsterna var rundbågade och runda till formen markerade med rundbågsfriser.³⁷

Vid slutbesiktningen år 1878 upptäcktes allvarliga defekter och avvikelser från ritningarna som medförde att bland annat bärande träkonstruktioner och pilastrar behövdes byggas om. Byggnaden togs i bruk sommaren år 1879. År 1886 uppdagades att de mellanliggande golvkonstruktionerna i byggnaden var svaga och ingenjör Gummerus upprättade en reparationsplan för dem. Genom att förstärka golvbalkarna fördubblades bärförmågan. År 1891 asfalterades golvet, främst för att förhindra att råttor tog sig genom trägolvet. Elektricitet installerades i byggnaden år 1893 och år 1894 öppnades ett separat vindslager, trappor byggdes och vinden delades upp i magasin med mellanväggar.³⁸ År 1907 gjordes vindslaget om till förråd för varor och golvet på vinden täcktes med 25mm tjockt plankgolv. Två elektriska hissar införskaffades och ett skyddstak byggdes vid byggnadens huvudentré.

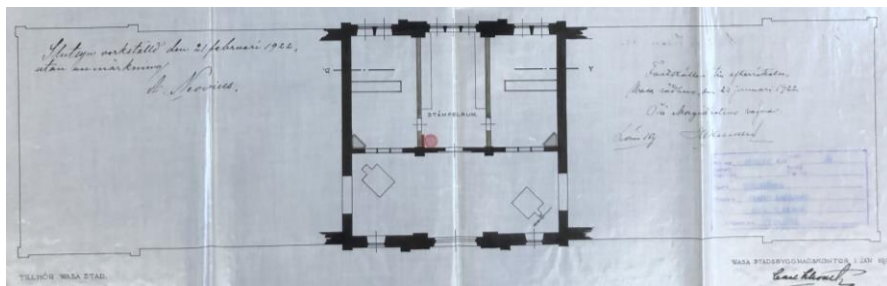
Ritning av skyddstak till Tullpackhuset. Plan, fasad, skärning. Byggnadstillsynen, 1907

En eldstad infördes i packhuset år 1922 och år 1925 installerades centralvärme i byggnaden. Under samma år byggdes Tullpackhuset ut. Huset förlängdes i nordlig riktning med 23 meter enligt ritningar av stadsarkitekt Carl Schoultz och husets yta tredubblades. Den nya tillbyggnaden följde den gamla byggnaden vad gället stomdjup och fasader. Tillbyggnadens pelare och mellangolv gjordes som betongkonstruktioner och det byggdes en källare med pannrum och bränsleförråd. Bottenvåningen

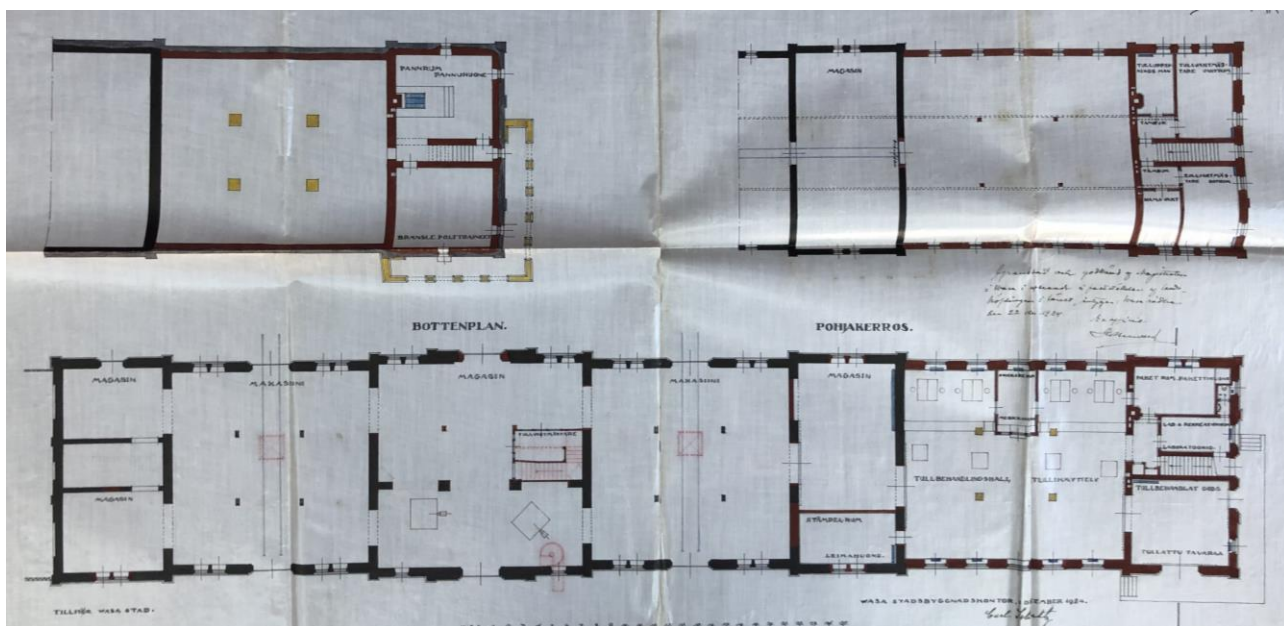
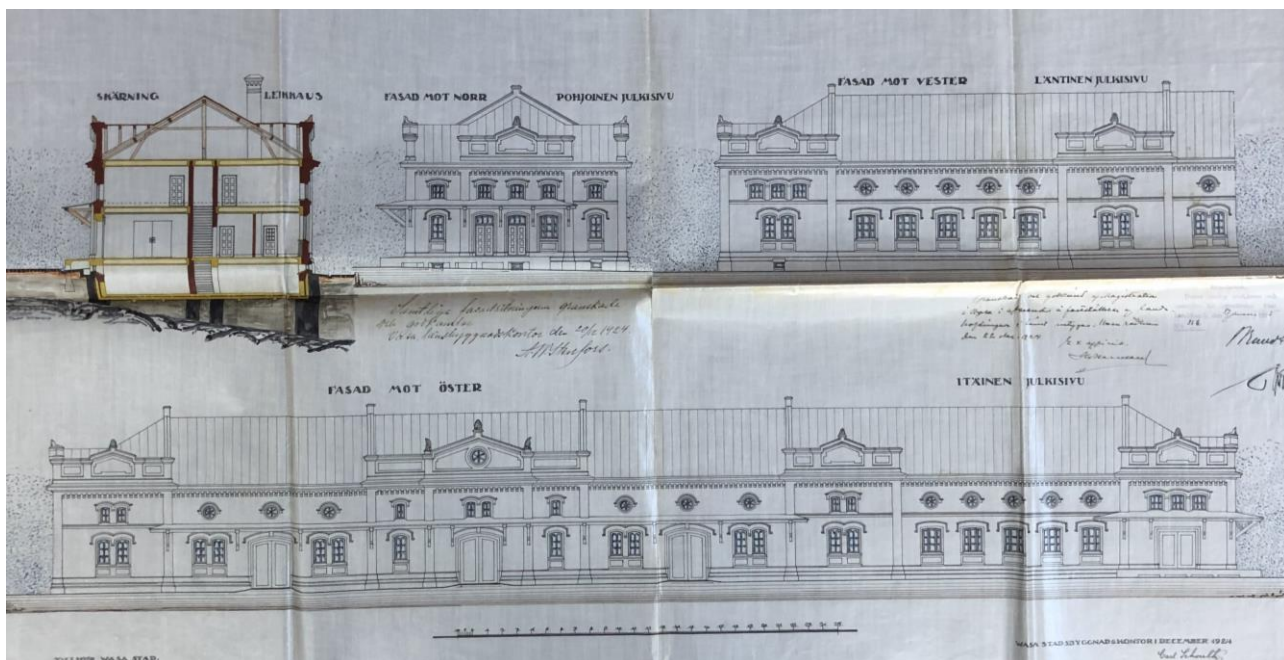
³⁷ Österholm, 2022, s.6

³⁸ Österholm, 2002, s.3

i tillbyggnaden användes som tullbehandlingsanläggningar och förvaringsutrymme av tullklarerade varor. Vinden var reserverad som förråd för transitgods.

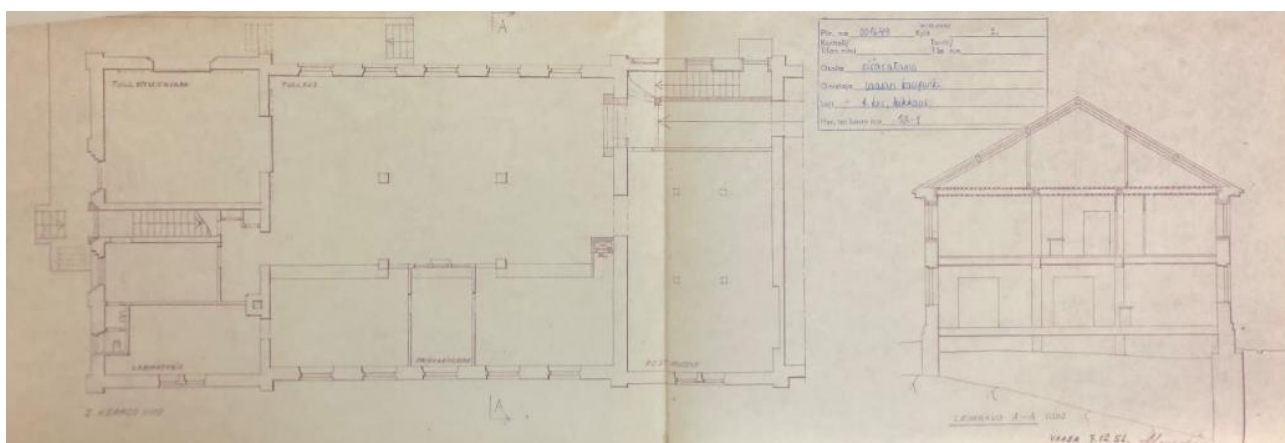
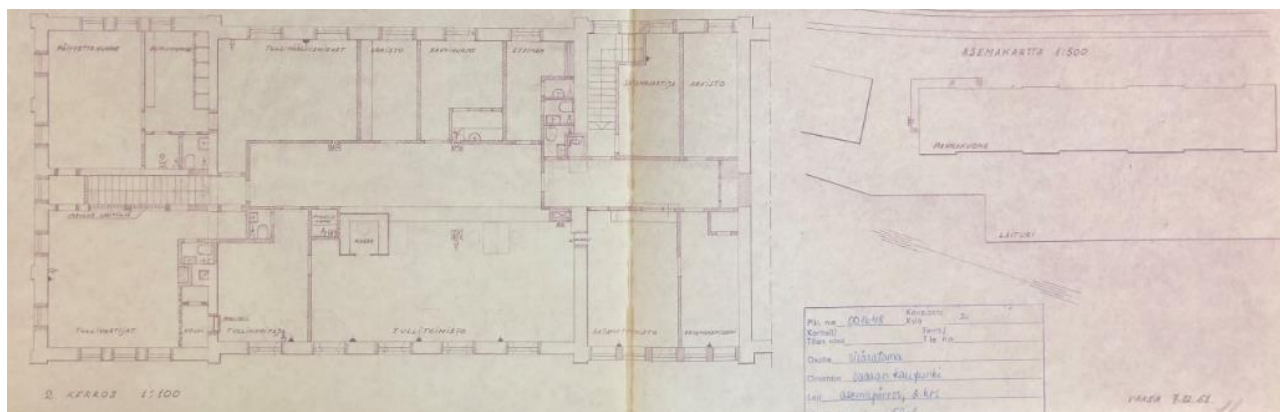
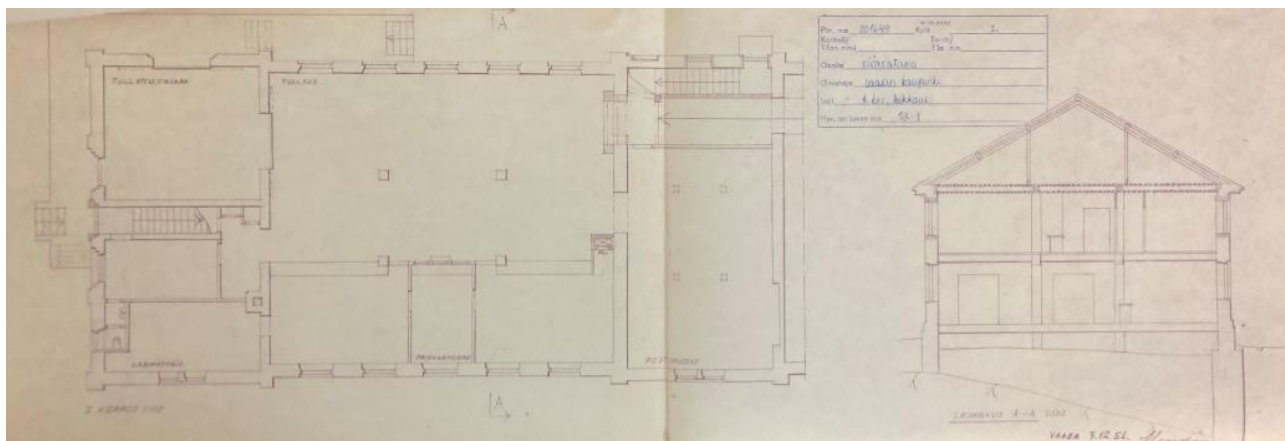

Ritning för eldstad i Tullpackhuset. Plan & skärning, Byggnadstillsynen, 1922

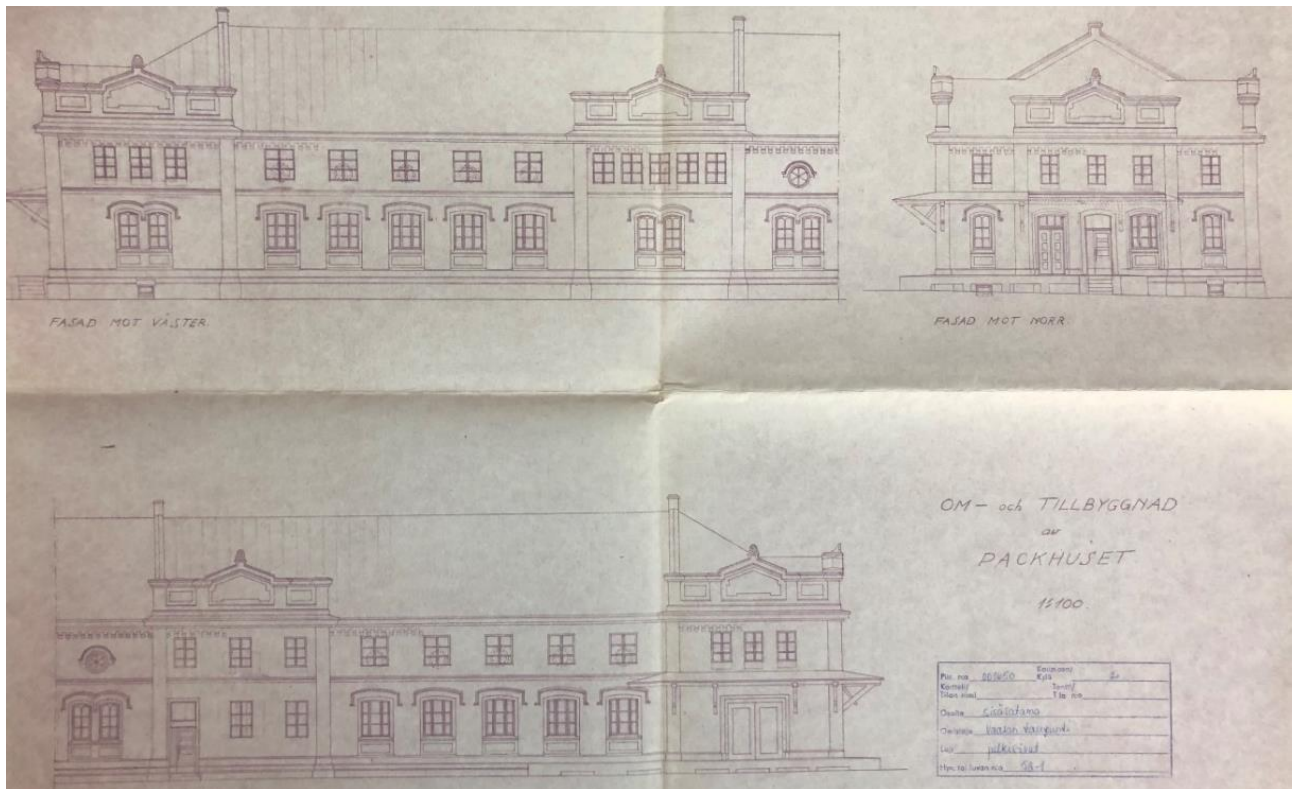
Ritning till om- och tillbyggnad av Tullpackhuset. Sektion, fasader och planer, Byggnadstillsynen, 1924

År 1952 omändrades övervåningen av Tullpackhusets nordliga tillbyggnad till kontorslokal. En egen ingång och trappa byggdes till hamnkotoret på byggnadens östra sida och de små runda fönsterna på vindsvåningen byttes ut med större sexkvadratiska fönster.³⁹ Hamnkotoret och hamnvakten samt tullkammaren med sina tjänstemän placerades i bottenvåningen i byggnadens gamla del. I den nya delen av byggnaden låg tullinspektionen samt postkontoret med utrymmen för laboratorium och paketförvaring.⁴⁰

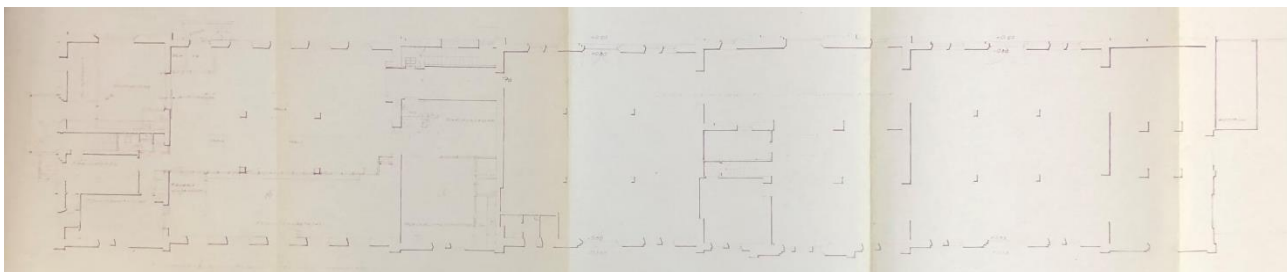

³⁹ Österholm, 2002, s.4

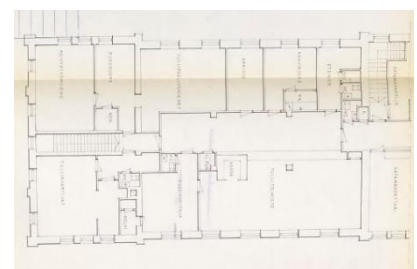
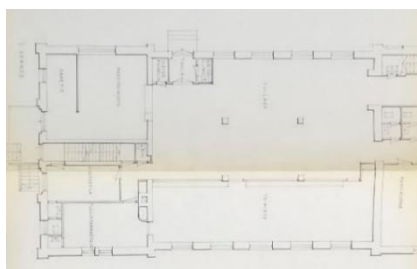
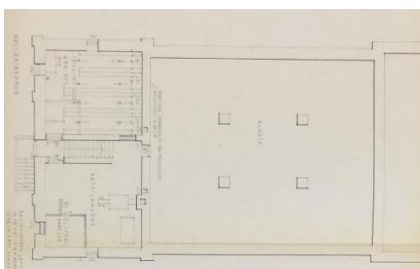
⁴⁰ Scriptum, 2010, s.34

Ritning till om- och tillbyggnad av Tullpackhuset. Planer, skärning, situationsplan, fasader, Byggnadstillsynen, 1952

Plan 1 våning, Byggnadstillsynen, 1964

Planer av tillbyggnaden, Byggnadstillsynen, 1970

I slutet av 1980-talet grundrenoverades tullens utrymmen på nedre våningen, det byggdes nya monterings- och arkivutrymmen, vissa partitionsändringar gjordes och ytorna förnyades.⁴¹ År 1997 uppdagades läckage av vattentaket och av ekonomiska skäl lades en gråfärgad plastfilt ovanpå det befintliga mörka plåttaket i stället för att bygga ett nytt motsvarande plåttak. Detta plastmaterial hade endast beprövats på Botniahallen i Vasa sedan tidigare och att man experimenterade med nya takmaterial på en gammal och betydelsefull byggnad väckte starka reaktioner.⁴²

Planläggningen, 2023

År 1994 beslöt Vasa stadsfullmäktige att Tullpackhuset skulle omändras till ett museum för nutidskonst. I takt med att man väntade på att tullen skulle flytta ut inleddes ett hyresavtal med konstnären Nandor Mikolas konststiftelse för en period på tio år och Mikolas akvarellmuseum placerades i den södra delen av byggnaden. Utrymmena för detta planerades av arkitekt Eeli Marttunen. I första våningen placerades ingång, tambur, trappuppgång, arbetsrum och lagerutrymme. Den egentliga utställningshallen låg i andra våningen. Distriktstullkammaren förfogade då ännu majoriteten av utrymmena i byggnaden.⁴³ Efter att tullens verksamhet upphörde hösten år 2004 påbörjades byggnadens omändring till Kuntsi museum för modern konst, som planerades av arkitekten Timo Viitala.⁴⁴ Museet har fått sitt namn och ursprung efter konsul, Simo Kuntsi. Han grundade en konststiftelse år 1970 och donerade en samling omfattande 121 konstverk till staden med förutsättning att samlingen förblir permanent bevarad i museiutrymmen. Samlingen är en av de främst betydande inom modern och nutida konst i Finland.⁴⁵

⁴¹ Österholm, 2002, s.4

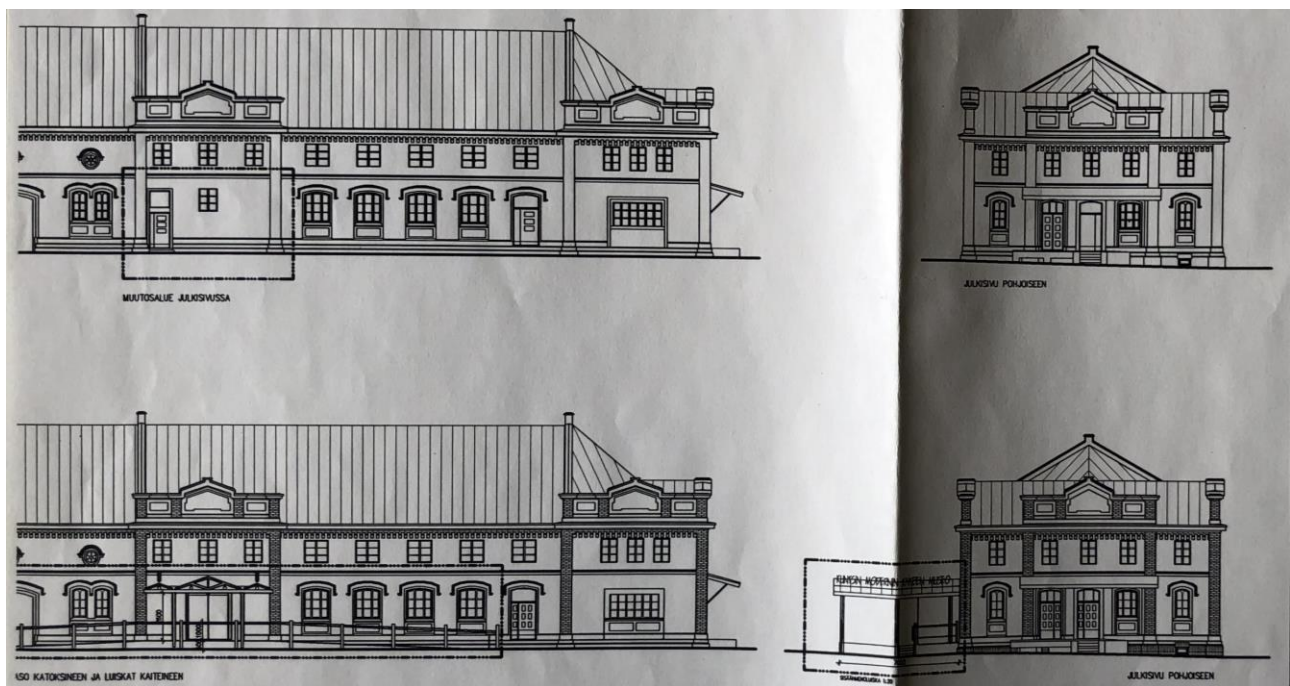
⁴² West, Vasabladet, 31.8.1997, s.4

⁴³ Scriptum, 2010, s.35

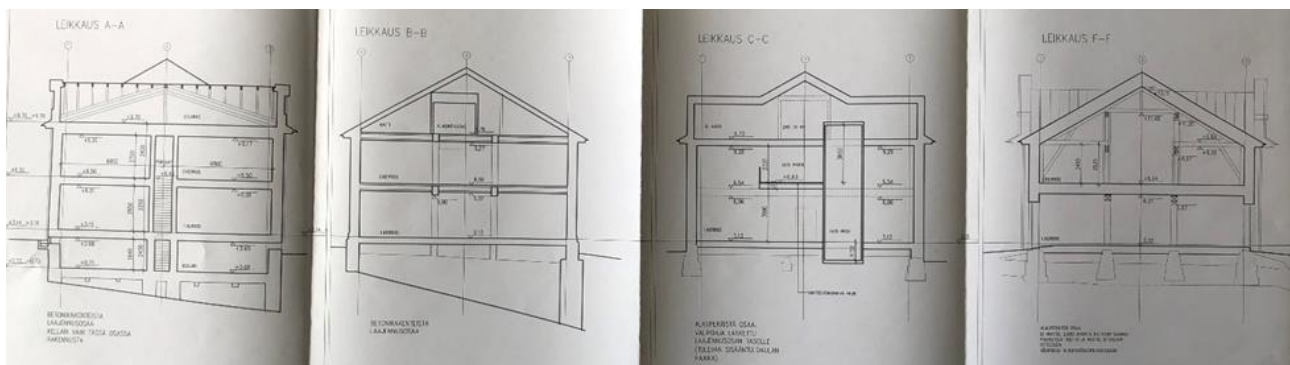
⁴⁴ Scriptum, 2010, s.36

⁴⁵ Scriptum, 2010, s.35

Utrymmet vid museets entréhall och vid den nya trappan och hissen till andra våningen öppnades upp lika högt som hela byggnaden med en bro som förband övervåningens utrymmen i norra och södra änden. En hiss installerades. De ursprungliga dörröppningarna bevarades i stor utsträckning. Utställningsutrymmena placerades på båda våningarna. I den gamla delen av byggnaden finns ett bibliotek med Simo Kuntsis konstböcker. I bottenvåningen infördes ett café, informationsdisk, museibutik, förråd och en studio för föreläsningar och ateljéutrymmen för barn och vuxna. Ingången till museet placerades mot Hamnparken, där den gamla delen av huset från 1879 möter den nya tillbyggnaden från 1925. Framför den finns byggdes ett glastäckt vindfång med sluttande ramper på vardera sida och takfönster infördes i byggnadens mittersta del.⁴⁶

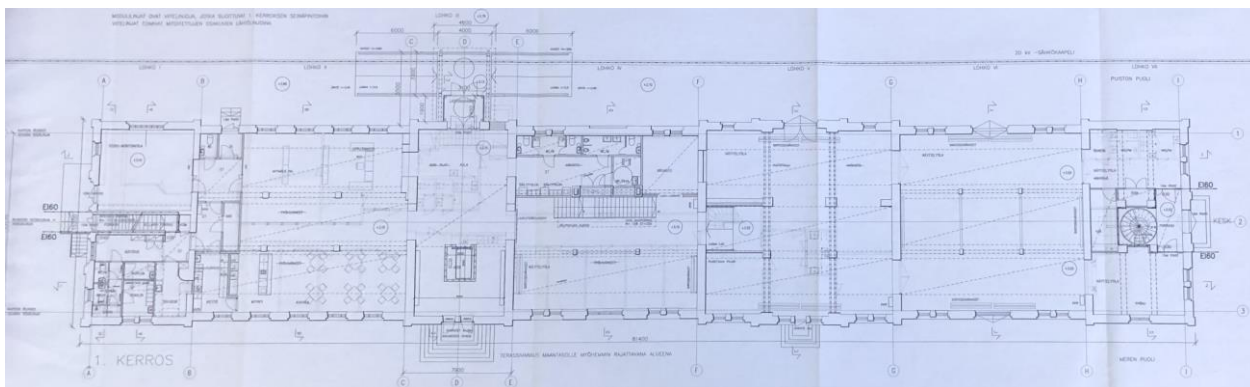

Fasader av tillbyggnaden, Österbottens museum, 2004

Sektioner av tillbyggnaden, Österbottens museum, 2004

⁴⁶ Scriptum, 2010, s.37

Plan över 1 våningens ändringar av byggnaden år 2004. Byggnadstillsynen, 2004

Museet förväntades invigas redan år 2005, men det uppdagades, att den konstanta fuktnivån på inomhusluften inte hade beaktats tillräckligt i planeringsskedet och vid minusgrader kondenserades fukten på fönster. Värmeglas installerades i det gamla Tullpackhusets ca.130 fönster. Grundreparationer gjordes för att få museets ventilation och värmereglering i skick. Museet invigdes därför först i starten av 2007. År 2008 stängdes museet ett par månader för att installera ett kylsystem, som vid behov torkar utrymmena om luftfuktigheten stiger för högt. Samma år tog man upp dörrarna mot terrassen bakom hissen på sjösidan, som användes som museicafé på sommaren.⁴⁷ Terrassen utvidgades år 2018 och började hyras av Inre hamnens terrass, likaså köket. Utifrån diskussion tillsammans med Österbottens museum förekom, att inga permanenta konstruktioner byggs på området och därav uppfördes den som en tillfällig terrass. I samband med den nya terrassen planerades en toalettbyggnad, men den har inte förverkligats. År 2020 utökades terrassens yta ytterligare med 220 kvadratmeter. Terrassen kan endast vara tillfällig i en period på fem år så i nuläget är det oklart om terrassen blir permanent eller upphör. Inre hamnens terrass har idag plats för 500 sittplatser. För att terrassverksamheten ska kunna fortsätta ställs även krav på att toaletter måste införas eller antalet sittplatser måste sänkas till under 80st. På terrassen ordnas idag olika event inom musik, underhållning och liveframträdanden.

Planläggningen, 2023

⁴⁷ Scriptum, 2010, s.38

Till vänster: På första våningen vid byggnadens nordliga ände har det införts en grind eftersom det varit problem med att människor använder platsen som toalett. Planläggningen, 2023

Till höger: Förrådsutrymmen på första våningen. Planläggningen, 2023

Till vänster: Dörrarna på första våningen är bevarade från tullens tid. Planläggningen, 2023

Till höger: I köket på första våningen är det problem med konstant vatten på golvet. Planläggningen, 2023

Till vänster: Ateljéutrymmet på första våningen. Planläggningen, 2023

Till höger: Museibutiken på första våningen. Planläggningen, 2023

Till vänster: Museicafé/kök på första våningen. Planläggningen, 2023

Till höger: Entrén på första våningen. Planläggningen, 2023

Till vänster: Hissen på första våningen. Planläggningen, 2023

Till höger: Utställningsutrymmena på första våningen. Planläggningen, 2023

Till vänster: De runda fönsterna på andra våningen har täckts in för att skydda konsten från solljus. Planläggningen, 2023

Till höger: Trappan som leder till andra våningen, utställningsutrymmena på andra våningen. Planläggningen, 2023

Byggnadens exteriör. Planläggningen, 2023

HOVRÄTTENS OMRÅDE

Hovrättsparken. Planläggningens arkiv

Hovrättsparken

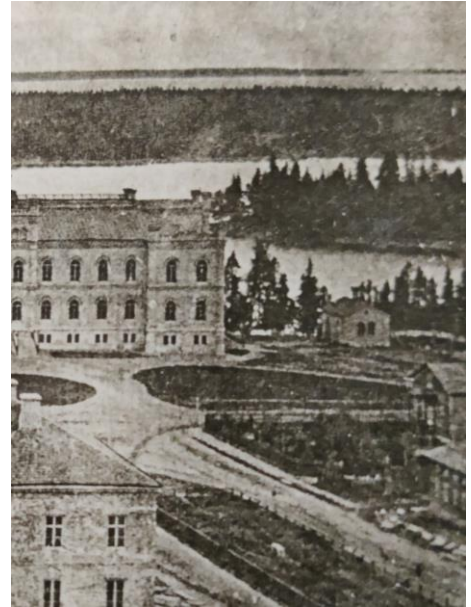
Hovrättsparken (Residensparken) planerades av Carl Axel Setterberg år 1855 till en park med karaktär av romantisk, fri naturlighet, symmetri och monumentalitet. I samband med att Vasa hovrätt etablerades i parken år 1855 och strandpaviljongen år 1868 anlades området i dess närmaste omgivning men resterande delen av parken låg ännu i början av 1900-talet huvudsakligen i naturtillstånd täckt av en mörk granskog i dåligt skick. De äldsta träderna som bevarats i parken härstammar från 1870-talet och bestod främst av gran. I oktober 1912 föll många av de gamla träderna i parken på grund av en kraftig höststorm.⁴⁸ Med tiden har skogen röjts upp och planterats om.

Efter krigsåren, i början av självständigheten under åren 1917 - 21, gavs parker, brandvägar och obebyggda områden över till odling av matgrödor och en del av parkens mark överlämnades till jordbrukstomter. Parken fanns kvar orenoverad, förutom närområdet till hovrätten och strandpaviljongen.⁴⁹ Det har förekommit flera orealiserade förslag till utformning av parken utifrån olika stilar och trender innan den slutliga planen fastställdes år 1926. Efter att badhuset i parken revs år 1926 iordningsställdes stranden i väster och det planterades en rad av parklindor i väster. Det var först under år 1985 som grundrenoveringen av parkens södra och västra delar utfördes.⁵⁰

⁴⁸ Scriptum, 2010, s.148

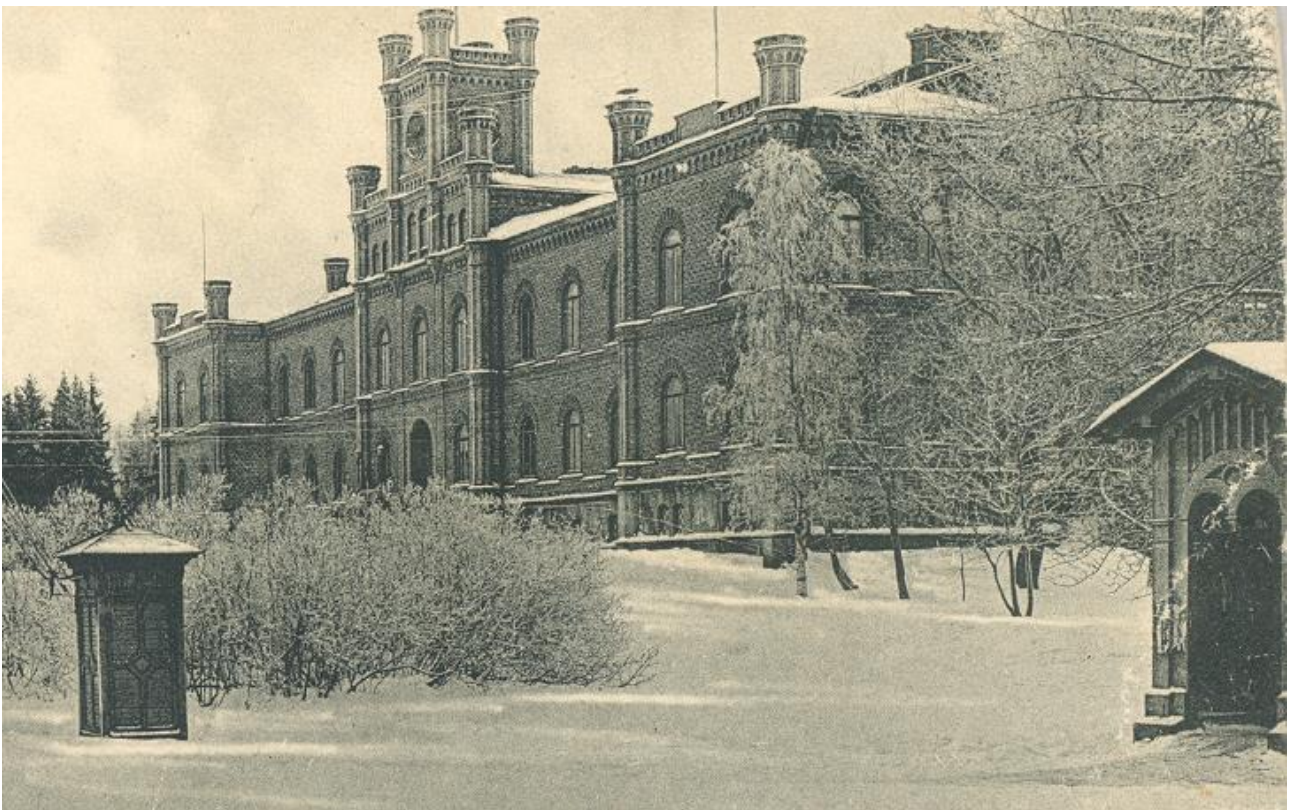
⁴⁹ LPR-arkitektbyrå, 2008, s. 38

⁵⁰ Scriptum, 2010, s.151

Till vänster: Parken låg huvudsakligen i naturtillstånd täckt av en mörk granskog. På bilden skymtar uthusbyggnaden norr om hovrätten. Museovirasto.finna.fi, 1924

Till höger: Bilden borde vara tagen vid ungefär samma tidsperiod som föregående. Vasa hovrätts arkiv

Bilden borde vara tagen vid ungefär samma tidsperiod som föregående. Brunnen kan ses som var belägen i nordöstra hörnet av hovrätten. Planläggningens arkiv

Parken har till stor del bibehållit sin ursprungliga karaktär som en engelsk influerad promenadpark som kombinerar en friformad organisk parkmiljö bestående av gräsfält och slingrande stigar i kombination med en monumental och mera geometrisk bestämd parkmiljö vid hovrättens närmaste omgivning. Många av de gamla granarna har blivit ersatta med lövträd och parken framstår inte längre som en skogsmiljö utan består av träd grupperade i grupper som skapar öppna och intima platser. Området närmast hovrätten är belagt med gatsten och de perifera delarna av sand. I parken finns sommartid planteringar av sommarblommor. På stranden vid vattnet finns bänkar där man kan slå sig ner. Parken underhålls inte vintertid och har skötselklass A2.⁵¹ Parken främjar rekreation, nöje och promenadstråk, precis som Setterberg önskade. Den största skillnaden är att parken idag karakteriseras av tung biltrafik och båttrafiken är borta. Under de största delarna av året karakteriseras parken av ett lugnt område med tids vis arrangeras evenemang så som t.ex. Valborg

Planläggningen, 2023

⁵¹ <https://www.vaasa.fi/sv/bo-och-lev/fritid/parker-och-gronomraden/parker/hovrattsparken/>

Valborgsfirande i hovrättsparken. Roger Källman, Yle, 2021

Uthusbyggnaden

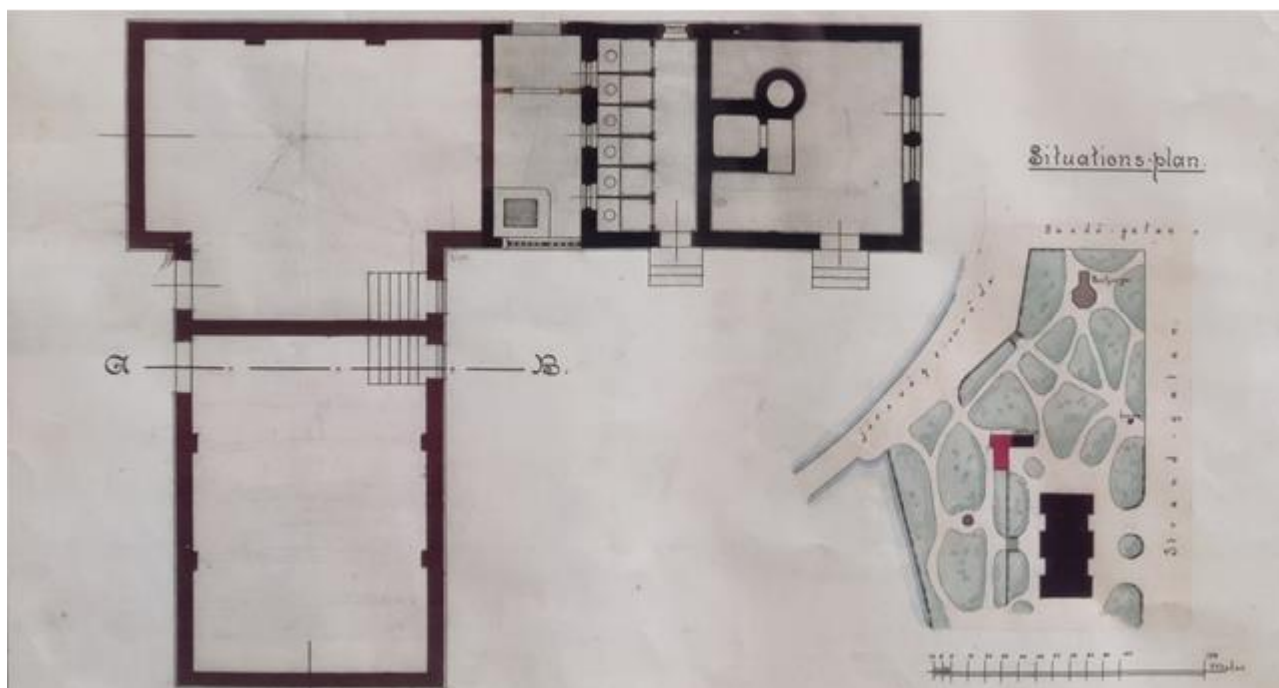
Vid hovrättens nordvästra hörn uppfördes en uthusbyggnad ritad av Setterberg som komplement till dess utrymmen omkring år 1857. Samtidigt uppfördes en brunn eftersom man behövde få färskvatten till murverket. Även denna var ritad av Setterberg och var placerad i parken i nordöstlig riktning från hovrätten. Den färdigställdes år 1857 och det är oklart när brunnen blev nedmonterad.

Uthusbyggnaden uppfördes i tegel och bestod av en våning med en yta på 10,5 x 6 meter. Ingången var placerad vid byggnadens södra vägg och dess fönster- och dörröppningar karakteriserades av välvda former. Uthuset användes för toaletter och tvättstuga. I byggnaden fanns även tegelkamin och tegelpanna. Under tidigt 1900-tal gjorde arkitekt K.V. Reinius ett förslag på en tillbyggnad i vinkel mot den ursprungliga byggnadens västra sida, för att ge plats till länsstyrelsens och hovrättens timmermagasin. Förslaget förblev orealiserat. Under år 1918 förekom funderingar på att riva byggnaden men det beslöts år 1924 att uthusbyggnaden får stå kvar på sin nuvarande plats men om hovrättsbyggnaden byggs om eller reparationer görs så kan byggnaden rivas. I samband med att hovrättens lokaler moderniserades år 1931 med centralvärme och ändamålsenliga wc-utrymmen, behövdes inte längre uthusbyggnaden och den revs år 1939.⁵²

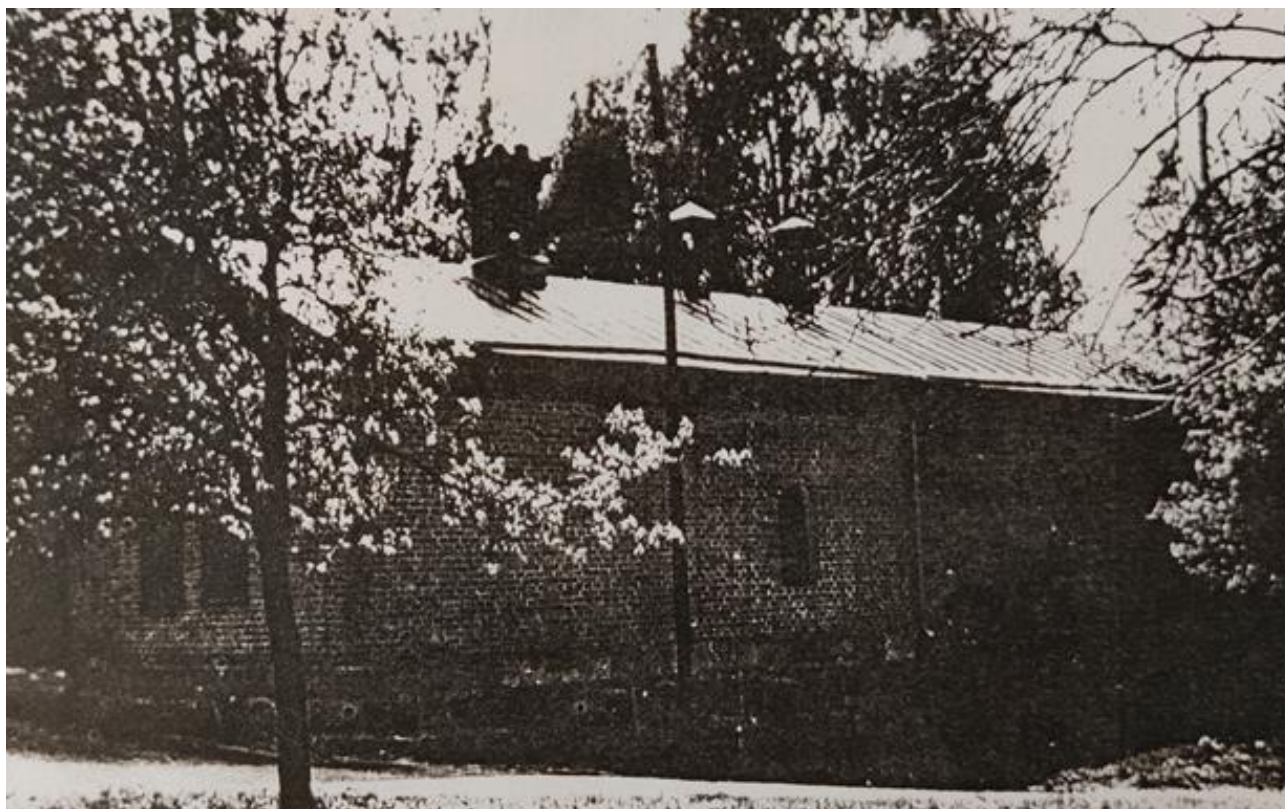
⁵² Piispala, 2004, s.36

Fasader av utbyggnaden för kontorsbyggnaden av arkitekt K.V. Reinuis. VHO, 1904

Utbyggnadsplan för uthusbyggnaden av arkitekt K.V. Reinuis. Setterbergs ursprungliga byggnad är markerad med svart och förlängningsdelen av Reinuis i rött på situationsplanen. Till höger syns brunnen och vänster Templet eller Kapellet. Vasa hovrätts arkiv, 1904

Uthusbyggnaden, Vasa hovrätts arkiv

Templet/Kapellet

Ett lättviktslusthus kallat "Templet" eller "Kapellet" låg tidigare placerat nedanför hovrättens västra terrass, i närhet till stentrappan. Ingen information har hittats om lusthuset ingick i Setterbergs ursprungliga parkplaner från år 1855 och om det var ritat av honom. Namnet förekom för första gången på en planterings faktura daterad från år 1886, undertecknad av stadsträdgårdsmästare J. Sundin efter att han planterat vilda vinplantor runt lusthuset. Lusthuset bestod av ett plant, runt tak vilande på metallpelare och hade ett dekorativt metallräcke och en träbänk fastsatt i dess nedre del. Någon exakt information över när lusthuset blev nedmonterat har inte hittats.⁵³

⁵³ Scriptum, 2010, d.146

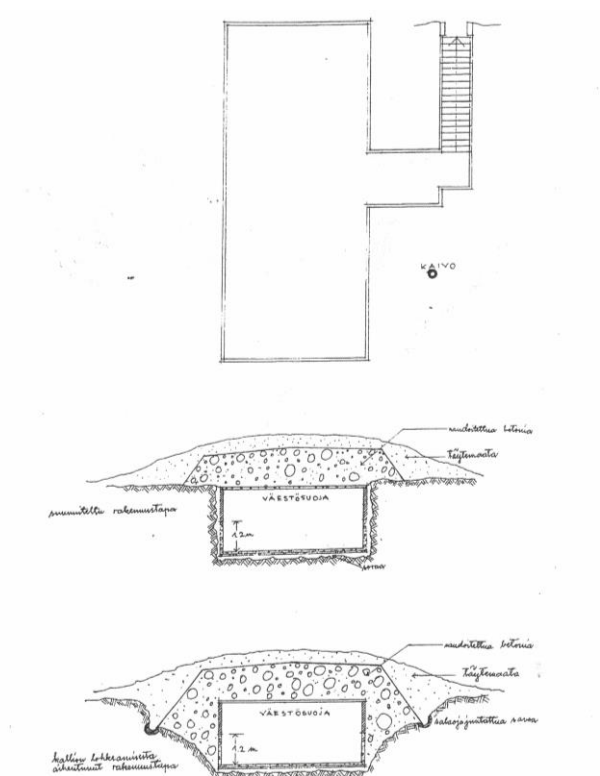
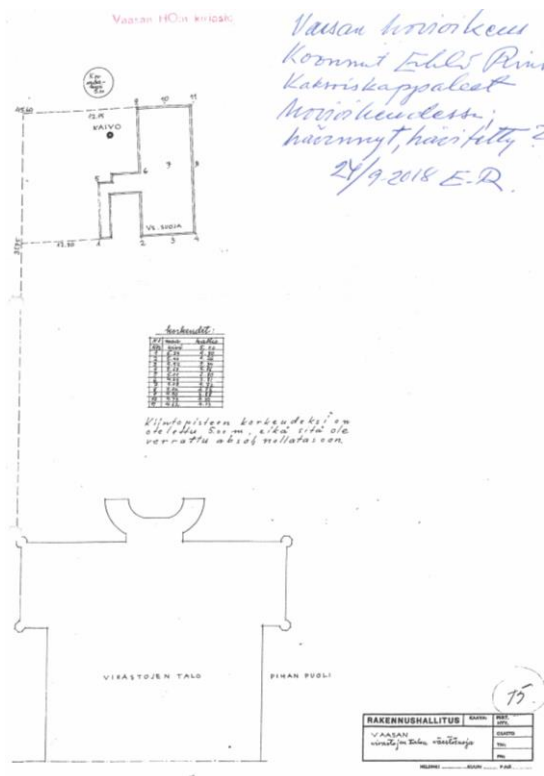
Lättviktslusthusets placering i Hovrättsparken. I bakgrunden ses vägen till Vasklot. J. Ström, ÖM, 1903

Allmänt bombskydd

Under kriget mellan åren 1943-1944 har arkitekt Artt. Ortela ritat ett allmänt bombskydd för hovrätten i parkens berg. Bombskyddet, som just nu står tomt, har tidvis använts som utställningslokal.⁵⁴ Skyddsrummet nås genom en trycktålig korridor och uppvärmdes tidigare av en vacker gjutjärnskaamin. Det förekommer problem med vatten inne i skyddsrummet varav senatfastigheten pumpar bort vatten där var tionde år. Rintala, em. president och aktiv i Krigsveteranmuseet bad Museiverket att bombskyddet skulle renoveras/rustas upp och att Krigsveteranmuseet skulle åta sig upprätthållandet och ordna guidningar där. Museiverket hade inte möjlighet till detta men skickade vidare ärendet till Österbottens museum.⁵⁵

⁵⁴ LPR-arkkitehdit oy, 2008, s. 39

⁵⁵ Tiina Holm, 2023

Plan och sektioner, Vasa hovrätts arkiv

Planläggningen, 2023

Skulpturer / minnesmärken

Solur användes tidigare som ett instrument för att mäta tiden utifrån hur skuggorna föll vartefter solen begav sig under dagen. Idag ses solur främst i trädgårdar i form av dekoration. I Hovrättsparken finns ett solur bevarat nedanför hovrätten vid stranden i väster. Ingen exakt information har hittats över när soluret infördes i parken och vem som ritat det. Men man kan anta att det troligtvis infördes i samband med att den arkitektoniska parkstilen inleddes under början av 1900-talet då det blev vanligt att solur inkluderades i parkmiljöer.

På grusområdet ovanför parkområdet vid parkens södra del ligger Jägarstatyn som är gjord av skulptören, professorn och jägarkaptenen Lauri Leppänen år 1958. Statyn är 5,1m hög och symboliserar en bronsjägare i full utrustning med ett vapen vid sidan som blickar mot Vasklot. President Kekkonen deltog den 27 februari år 1958 i en avtäckningscermoni som inföll på 40-årsdagen för jägarnas hemkomst. Jägarna hörde till Jägarbataljon 27 och hade fått sin militärutbildning i Tyskland vid den tid då Finland blev självständigt.⁵⁶ Ovanför Jägarstatyn ligger Artturi Leinonens minnesmärke placerat som tillverkades och planerades av skulptören Terho Sakki. Statyn färdigställdes år 1981. Artturi Leinonen var författare, riksdagsman, professor, tidnings och ungdomsföreningsman. Under åren 1916 – 1917 förvisades han till Sibirien p.g.a. jägarvärningen. Under åren 1930 - 1957 var han huvudredaktör på Ilkka.⁵⁷

Södra stadsfjärden en sommardag i slutet av 1940-talet. Planläggningens arkiv

⁵⁶ Scriptum, 2010, s.169

⁵⁷ Scriptum, 2010, s.170

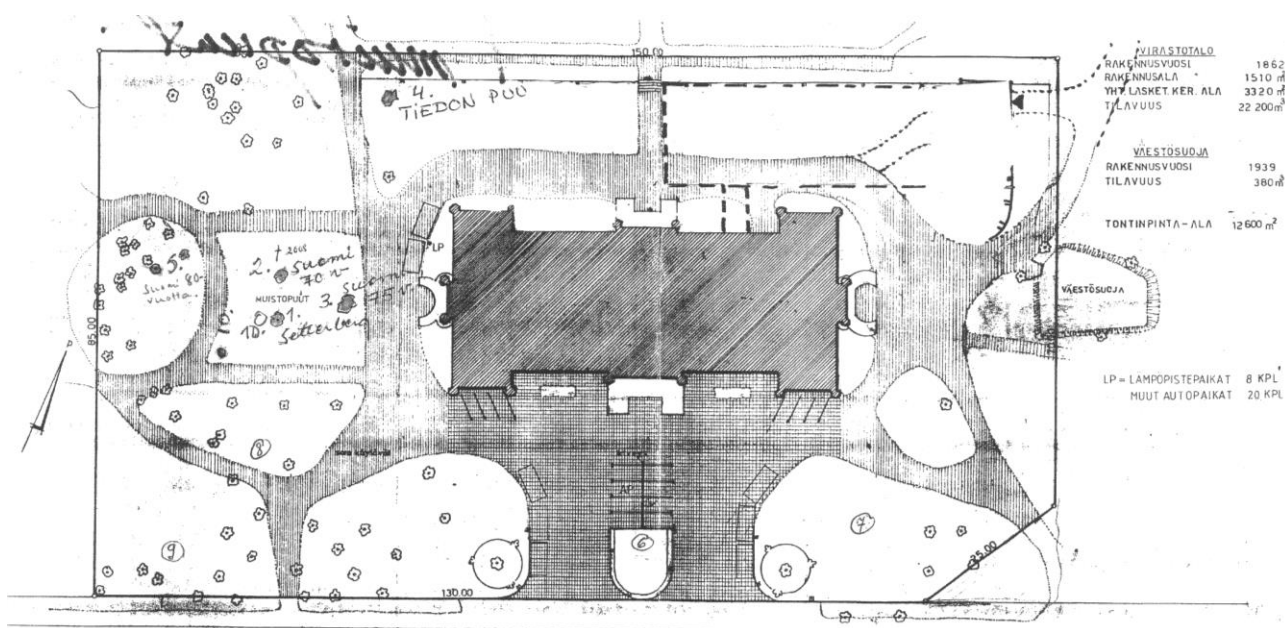
Till vänster: Jägarstatyn. Planläggningen, 2023

Till höger: Artturi Leinonens minnesmärke. Planläggningen, 2023

Minnesträd

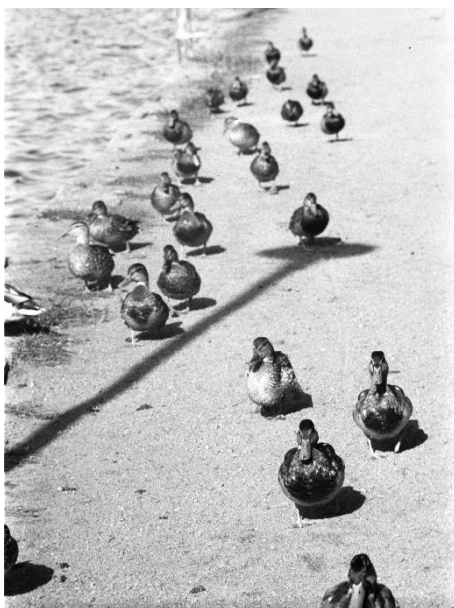
I Hovrättsparken finns ett flertal minnesträd som hänvisar till viktiga historiska event. Hösten år 1987 planterades arkitekt Carl Axel Setterbergs minnesträd (makedonsk tall) till ära av Vasa hovrätts genomförda restaurering och renovering, (1). Ett minnesträd (serbisk gran) planterades till minne av Finlands 70-års självständighetsdag. Trädet föll i stormen på domsöndagen den 23 - 24.11.2008 och kunde inte planteras om. Trädet hade vuxit till 8,4 meter och hade många kottar. En 5 meters toppgran sågades av granen som användes till hovrättens julgran i stora salen, (2). Den 13.5.1992 planterades ett minnesträd (blågran) till minne av Finlands 75-års självständighetsdag. Vid evenemanget deltog president Erkki Rintala, hovrättsrådgivarna Eero Kivimäki och Lasse Silvennoinen samt tillförordnade hovrättssekreteraren Anne Heimola. Blågranen trivdes inte på platsen och ersattes den 3 juni år 1994 av en serbisk gran, (3). Den 30.5.1994 planterades ett minnesträd (ek, *Quercus robur*) till minne av att det första utlåningsbiblioteket i Finland som grundades i Vasa hovrätt för 200 år sedan. Justitieminister Anneli Jäätteenmäki, Vasa stads förvaltningschef Tor Wik, organisationskommittén för folkbibliotekens 200-årsjubileum och hela kammarrättens personal var närvarande vid evenemanget, (4). Den 29.9.1997 planterades ett minnesträd (ek) till minne av Finlands 80-års självständighetsdag. Justitieminister Kari Häkämies, generaldirektör K.J. Lång, chef för Vasa länsfängelse Pekka Innilä och hovrättens personal var närvarande vid evenemanget, (5). Den 25.5.1998 planterades ett minnesträd "Järnvägsäppelträd" längs Strandgatan, (6) och samtidigt planterades dessutom två hästkastanjer på tomten, (7-9). Ytterligare en hästkastanj planterades våren 1997 och nu finns totalt 4 hästkastanjer på tomten, varav ett är gammalt och ruttet, (7 och 9). Den 27.8.1998 skänktes en ek av statens fastighetsverk i samband med avtäckningen av porträttet av president Erkki Rintala. Alla som deltog i porträttavtäckningsceremonin var närvarande vid evenemanget, (10).

Karta över minnesträd. Vasa hovrätts arkiv

Strandlinjen

Strandlinjen nedanför Hovrättsparken har i stort sett inte ändrats sedan parken uppfördes. Dess användningsområde är det samma som tidigare, att fungera som ett havsnära promenad och motionsstråk samt erbjuda rekreativsmöjligheter. Den största förändringen skedde i samband med att broarna till Vasklot byggdes. Det medförde med tiden en tung biltrafik som både gränsade av hamnområdet och ökade ljudet av biltrafiken. Längs broarna gjordes träbryggor där småbåtar stod parkerade. Från 1950 till 1980-talet kan man se att det gick en kant som uppdelade vägen. Förutom att vägen längs vattnet användes som promenadstråk, var vägen vintertid en omtyckt plats för skidning. Under 1950-talet fanns en mycket större antal bänkar, än vad som finns idag.

Till vänster: Gräsänder vid Hovrättsbassängen, ÖTA 112 Rafael Olins fotosamling, finna.fi, 1962

Till höger: Strandlinjen i Hovrättsparken. Albin Aaltonen, museovirasto.finna.fi, 1950-1959

Till vänster: Finska järnvägmuseet, finna.fi, 1930-39

Till höger: Vy mot hovrättsparken sett från sjösidan. ÖTA 112 Rafael Olins fotosamling, finna.fi, 1962

Till vänster: Vy mot nordliga delen av Hovrättsparken. På bilden skymtar en kiosk. Karl Alfred Nyströms fotografisamling, finna.fi, 1960

Till höger: Bryggan längs Vasklotbron. ÖTA Rafael Olins fotosamling, finna.fi, 1961

Hovrättsparken. ÖTA 112 Rafael Olins fotosamling, finna.fi, 1962

Nedanför strandpaviljongen Strampen har det under en lång tid organiserats loppmarknader som blivit en omtyckt aktivitet bland Vasaborna och som fortfarande lever kvar i nutid. De gamla träbåtsbryggorna används av dagens ungdomar som samlingsplats för att sola och ha picknick under sommarmånaderna. Längs stranden vid Hovrättsparken och Hamnparken ordnas årligen evenemanget Vasa festival som lockar stora folkmassor till området.

Till vänster: Loppmarknad framför strandpaviljongen Strampen. Okänd

Till höger: Ungdomar längs båtbyggarna. Scandichotels.com

Vasa festival framför strandpaviljongen Strampen. Vasafestival.fi, 2016

Vart efter landhöjningen stigit sluttar strandkanten svagt ned och framstår inte längre lika skarp. Naturen har fritt börjat växa bland den tidigare havsbotten, likaså vass i havet. Allén med träden som följer stranden är mycket gamla och bevarade sedan stranden renoverades år 1926 i takt med att badhuset demonterades. Träden utgör ett viktigt element för stadsbilden sett från sjösidan. Stigen som löper längs strandlinjen är belagd med grus, gående, löpare och cyklister rör sig på samma väg, vilket utgör en risk för säkerheten. Längs med strandlinjen finns många bänkar att slå sig ned på som används flitigt och området är belyst kvällstid.

Planläggningen, 2023

Badhuset

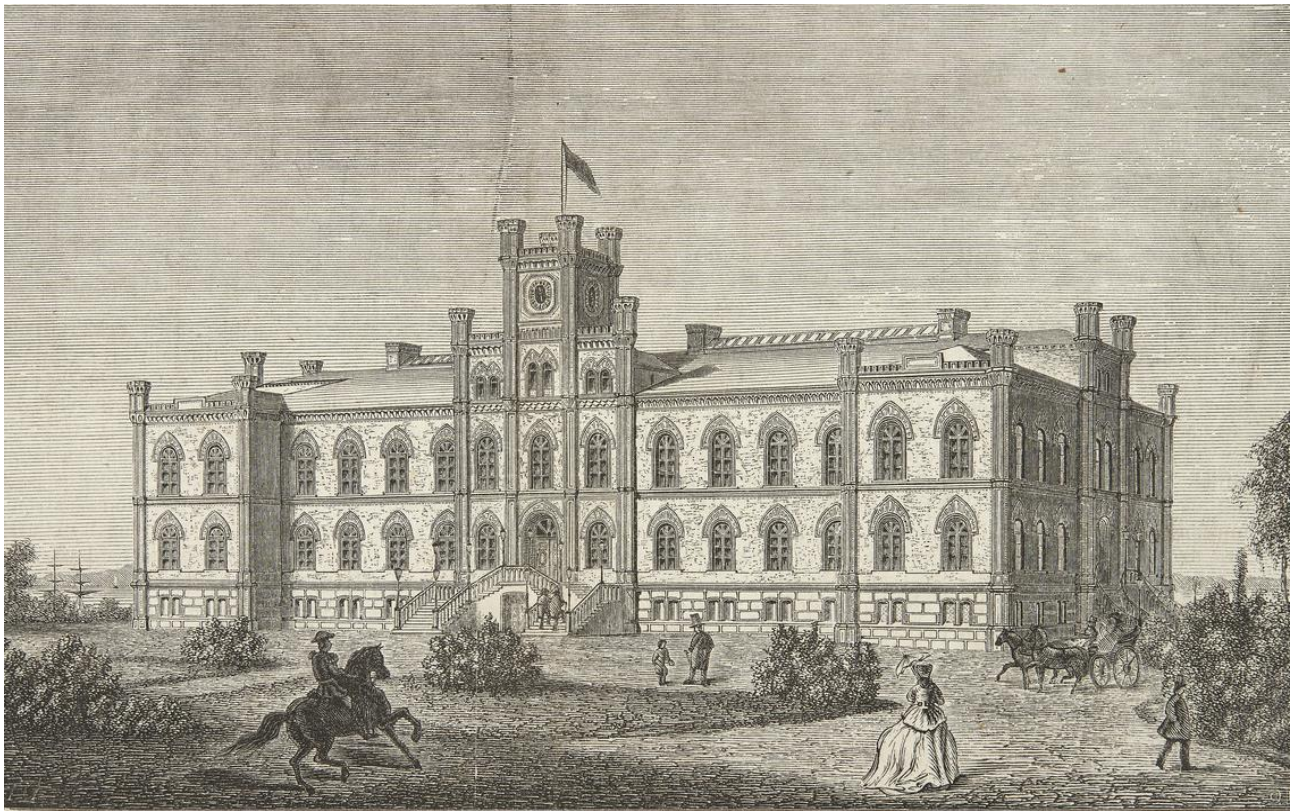
Badhuset som Setterberg ritat för herrar vid Residensparken västra strand infördes år 1861. Byggnaden uppfördes i trä och var enkelt uppbyggd med täta brädväggar, som fungerade som insynsskydd.⁵⁸ Under slutet av 1800-t har byggnaden genomgått förändringar vad gäller dess utformning och storlek. Badhuset revs år 1926 och efter det har ingen bad verksamhet bedrivits på området.

Fasad av herrbadhuset vid stranden av Residensparken ritat av Setterberg år 1861. VSCA

⁵⁸ Scriptum, 2010, s.92

Vasa hovrätt

Vasa Hovrätt, finna.fi, 1866

Vasa hovrätt stod färdig i Gamla Vasa år 1786 och var ritad av den svenske arkitekten Carl Fredrik Adelcrantz. Efter att staden brann år 1852 gick många byggnader upp i rök men hovrätten klarade sig eftersom byggnaden låg placerad mitt i en vidsträckt park. I samband med att staden flyttades till sin nuvarande plats vid havet år 1855 beslöts även att flytta hovrätten och länsstyrelsen.⁵⁹ Den tidigare hovrätten omvandlades till Korsholms sockenkyrka. Till en början var det meningen att det skulle uppföras var sin byggnad för hovrätten och länsstyrelsen men Guvenör A. von Rechenberg riktade en anhållan till kejsaren om att ämbetsverken skulle sammanföras i en byggnad. Länsarkitekten Carl Axel Setterberg ritade Vasas nya hovrätt år 1855. Detta var den första byggnad han ritade i staden som resulterade i ett av hans främsta byggnadsverk genom sin karriär.⁶⁰

Byggnaden har formats av element utifrån olika stilar men trots detta är helheten enhetlig och harmonisk. Främst karakteriseras byggnaden av engelskinfluerad tudorgotik men man kan även se romantiska och romerska drag. Huset utformades som en H-volym i tre våningar och var tydligt strukturerad, symmetrisk och väl proportionerad med rikliga utsmyckningar på fasaderna av relieflister, rundsbågs- och gesimsfriser.⁶¹ Fasaderna var försedda med framskjutande risaliter vars hörn bestod av 8-hörniga torn som sträckte sig över byggnadens taklinje. Hörnen var förstärkta av spinakler som även fungerade som rök- och ventilationskanaler.⁶² I mitten av byggnaden framhävdes ingångspartiet av ett 4-våningar högt klocktorn i engelsk stil med platt tak. Som fasadmateri-

⁵⁹ Scriptum, 2020, s.39

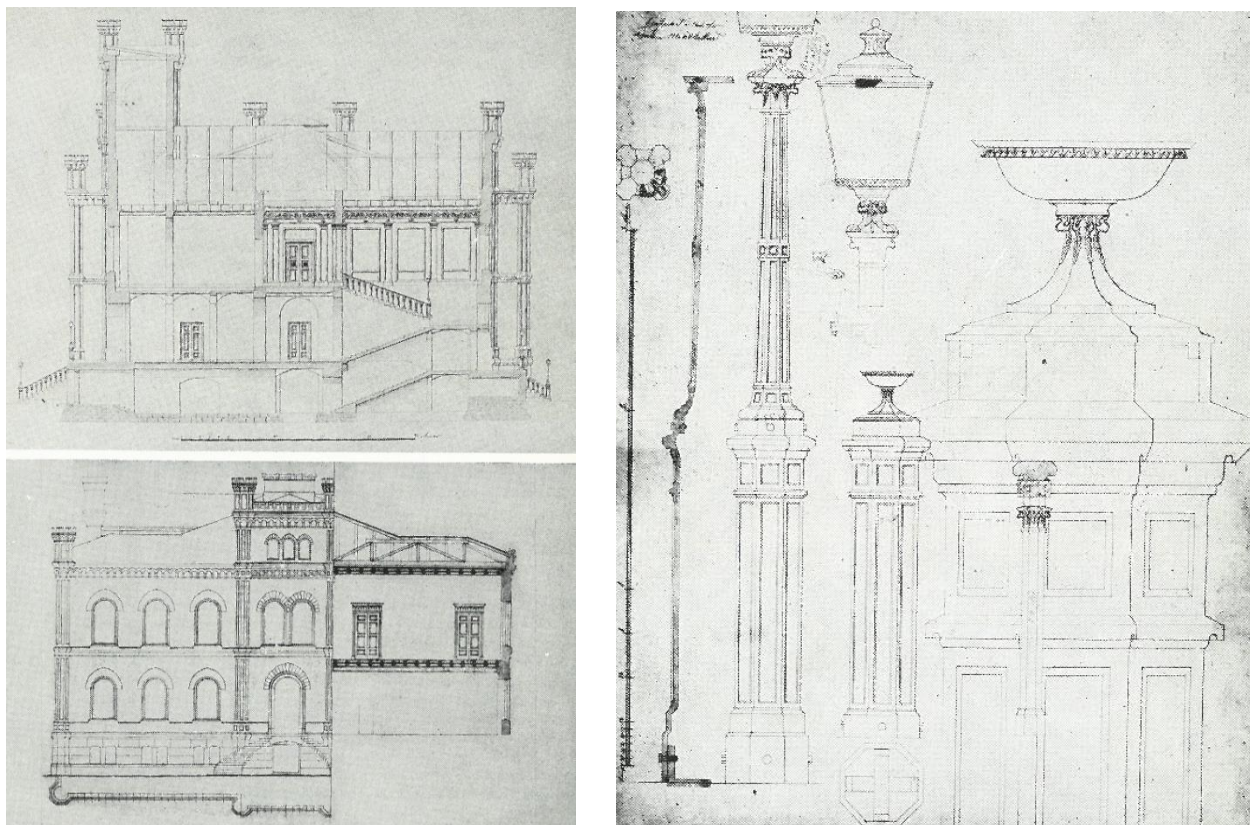
⁶⁰ Scriptum, 2010, s.40

⁶¹ LPR-arkkitektbyrå, 2008, s. 92-93

⁶² Scriptum, 2010, s.41

användes hårt bränt rött tegel hämtat från Levóns fabrik i Sandviken. Fönsterna var rundbågade till formen och översta våningens korridor var försedd med takfönster, vilket var ovanligt för tiden.⁶³

Byggnadsarbetet inleddes år 1857 och byggnaden förankrades stadigt i marken med en migmatitsockel, som ställvis var 3 meter hög. Färdighuggna stenar fick man från Gamla Vasa. Till byggnadens trappor, fönsterbräden och en del av golven hämtades kalksten från Öland i Sverige.⁶⁴ Murningsarbetet upp till vattentaket blev klart år 1859. Byggnaden stod klar år 1862 och har sedan dess bevarats nästan intakt i flera årtionden, de största förändringar har skett i byggnadens interiör.

Skärningar och detaljer, 1855.

Interiörens rumsfördelning var symmetrisk uppbyggd omkring en entréhall i byggnadens mittdel. Bottenvåning bestod till en början av bostäder, förvaringsutrymmen och arkiv.⁶⁵ Huset försågs med en stor, monumental trappuppgång som var placerad centralt i byggnaden i anslutning till hallen. Eftersom hovrätten var den första offentliga byggnaden som uppfördes i staden hölls gudstjänster tillfälligt om söndagarna i trappuppgången tills Trefaldighetskyrkan blev färdig år 1862.⁶⁶ Pelare och lyktor i gjutjärn prydde trappan. År 1860 började hovrätten uppvärmas med hjälp av kakelugnar i nyrenässansstil. Totalt fanns som mest närmare 60 kakelugnar. Efter att dessa murats inleddes målningsarbetet år 1861. Interiörerna var ursprungligen målade i ljusa färger förutom i de främst prestigefyllda utrymmena; de stora rättssalarna i norra änden och länsstyrelsens sessionssal i södra änden på andra våningen mot sjösidan, som fick mörkare marmorade väggytor av kolmårdsmarmor. Setterbergs hemtrakter låg nära Kolmårdens marmorgruva. Dörrar, fönster och

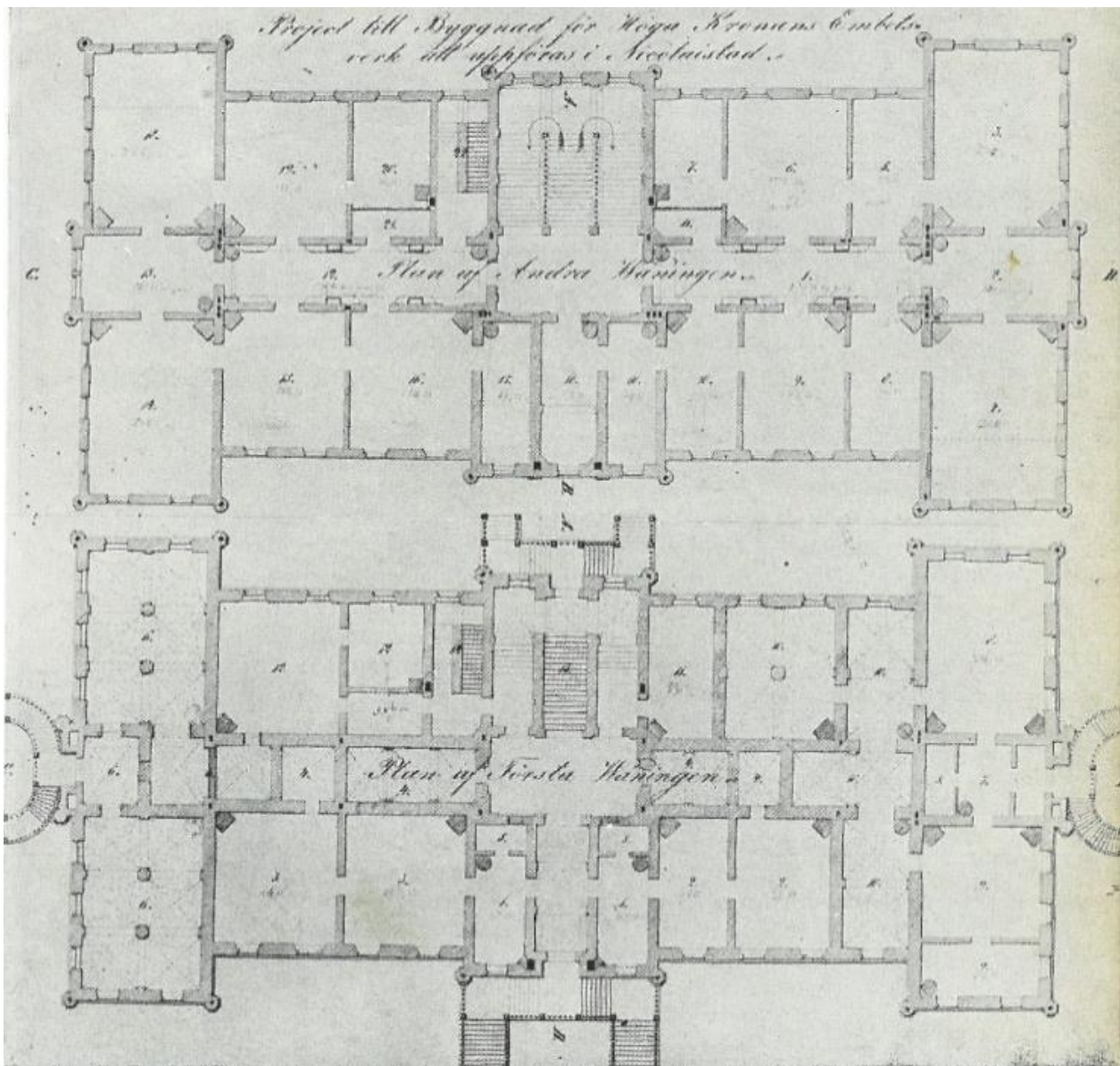
⁶³ Scriptum, 2010, s.43

⁶⁴ Scriptum, 2010, s.41

⁶⁵ Scriptum, 2010, s.42

⁶⁶ Scriptum, 2010, s.41

karmar bestod av sälsynt ek. Bröstpanelerna, fönsterramarna och taklisterna var marmorerade i ljusgråa toner. Plankgolven var målade i ockragult, förutom i mötesrummen och sessionssalarna, som fick mönster likt ekparkett med hjälp av ådring.⁶⁷

Plan över 1 och 2 våningen, 1855.

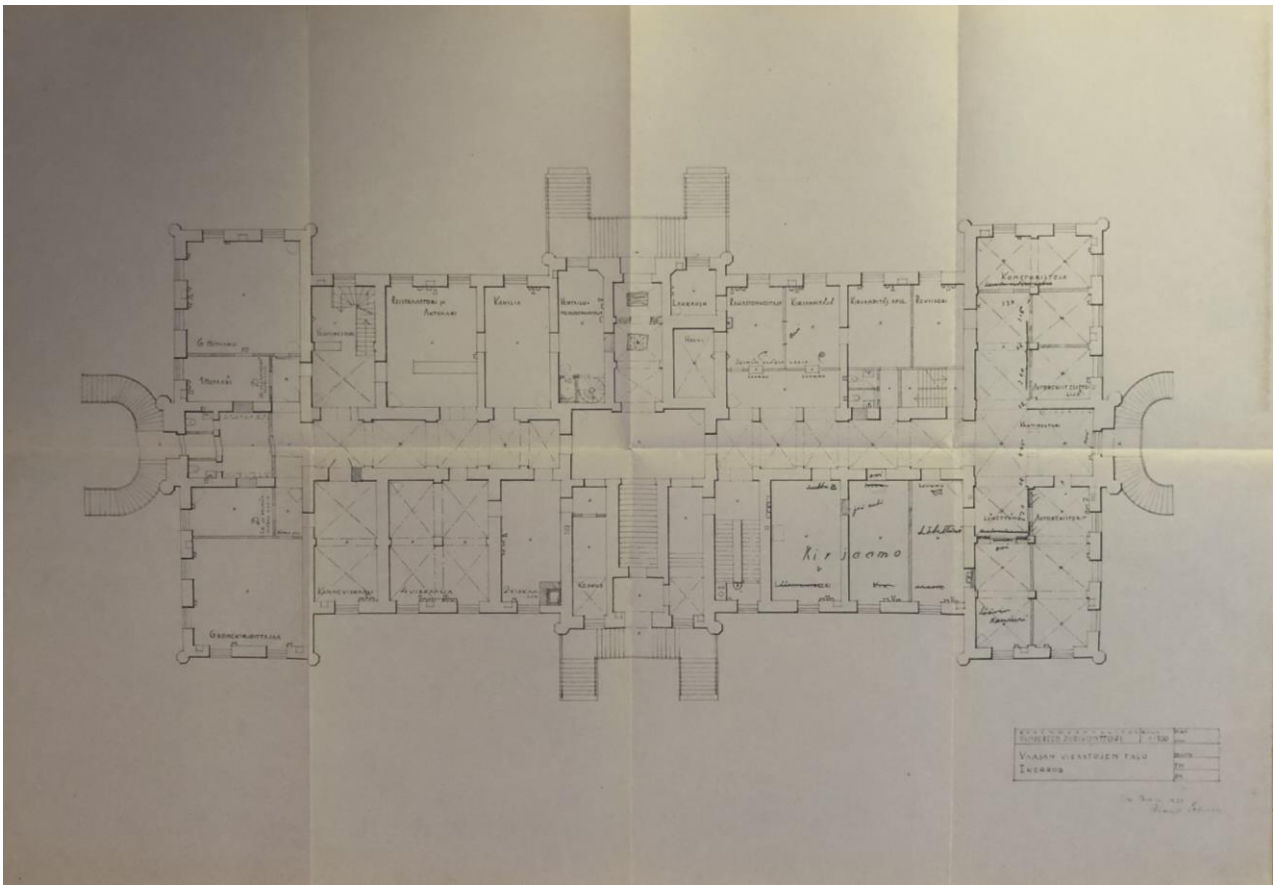
Efter Setterbergs död år 1871 fann hans efterträdande arkitekter interiören vara kall och började göra förändringar. Siennabrun färg blev allmänt använd på hovrättens golv. Arkitekterna eftersträvade mörkare och varmare färger. Särskilt på 1890-talet gjordes betydande förändringar i samband med att byggnaden elektrifierades under åren 1894 - 95. Målningsarbeten utfördes i stil med nyrenässansen. Dekorationen blev riklig, färgerna mörka och tunga.⁶⁸ Mellanväggarna i hallen på första våningen revs år 1900 och hallen öppnades upp till en enhetlig korridor.⁶⁹ År 1939, före vinterkrigets utbrott, fick byggnaden centralvärme och alla gamla kakelugnar revs och blev använda

⁶⁷ Rintala, 1987, s.3

⁶⁸ Rintala, 1987, s.4

⁶⁹ Scriptum, 2010, s.42

som fyllnadsmaterial till kajkanten.⁷⁰ Under samma år moderniserades interiören. Bröstpanelerna togs bort, de konstfulla väggdekorationer, bårderna, ornamenten och väggmålningarna målades över med gulaktig eller blåaktig färg, även dörrarna fick ett lager av enfärgad målfärg.⁷¹

Plan över 1 våningen. Byggnadstillsynen, 1959

År 1960 avlägsnades spännpappen från taket i huvudtrappuppgången och frisen på väggens övre kant restaurerades. Samtidigt togs även ornamenten i första och andra sessionssalen fram. Under åren 1985 - 87 togs byggnadens trossbottnar upp och brandgolvet på vinden revs. Samtidigt förnyades värmesystemet. Nya el och telefonkablar drogs och ledningar för datasystem insattes. och ventilationen förnyades.⁷²

År 1973 med anledning av 200-årsfirandet, beslöt man att restaurera hovrättens huvudtrappa, sessionssalarna och andra utrymmen i dess närhet. Under åren 1975 och 1976 inleddes restaureringens första skede där man ansträngt sig för att betona historiska värden i den utsträckning det var möjligt.⁷³ Detta kan ses genom att ett utrymme t.ex. kan ha en vägg med dekorativa motiv i ursprungligt utseende från 1862, men takdekoremotiven är från nyrenässansen i slutet av seklet. Plenisalen har återställts till den stil den hade i samband med att byggnaden elektrifierades åren 1894 - 95. Ett originalfragment av varje dekorativt motiv som fanns på vägg och tak har bevarats. Det har gjorts schabloner av fragmentet och målningarna har återskapats med dem. Bröstpanelerna som togs bort år 1939, har rekonstruerats med hjälp av fotografier och profilmönster

⁷⁰ Rintala, 1987, s.4

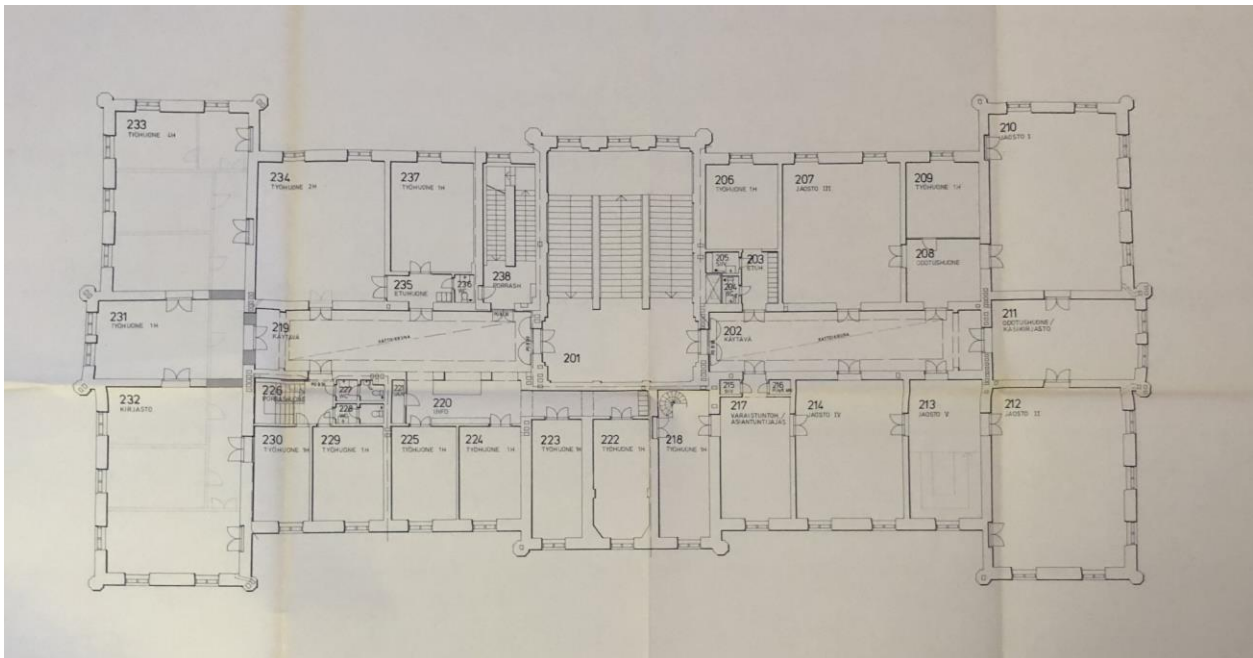
⁷¹ Scriptum, 2010, s.45

⁷² Scriptum, 2010, s.45

⁷³ Rintala, 1987, s.5

från dörrkarmen. Syftet var att få fram Setterbergs ursprungliga stil, men detta lyckades inte. Under åren 1975 - 1976 restaurerades ca. två tredjedelar av dekorationerna på tak och väggytorna i huset. Grundarbetet för målningsarbetet hade varit så grundligt att det ursprungliga och mest värdefulla lagret hade förstörts. Därför återställdes det senare historiska lagret. Målningarna i taket är från samma tid som väggarna och dess mönster togs fram så väl att schabloner kunde göras tillförlitligt. Färgen på väggarna representerar läder, och i övrigt är färgerna "hämtade från naturen". Nedifrån och upp blir färgerna kallare. Golvplankorna har spacklats om för att imitera mahogny trä.⁷⁴

Åren 1985 - 87 utfördes restaureringens andra skede efter att länsstyrelsen flyttat till det nya ämbetshuset i Brändö år 1984. En byggnadshistorisk och vetenskaplig undersökning gällande huset utfördes av hum.kand. Marketta Miettinen. Även inventarier kartlades, och det arbete gjordes av fil.mag. Virpi Harju. Många grundförbättringar gjordes i byggnaden, bl.a. förnyades trossbottnar och förstärktes med limbalkar. Även vatten, avloppssystemet och telefonnätet förnyades. Restaureringsarbetet leddes av Pertti Lampinen och byggmästarna Pauli Partanen och Erkki A. Palmu. Efter denna förändring hade hovrätten nu sju sessionssalar, 57 arbetsrum och bibliotek till förfogande över 80m².⁷⁵ Trapphallens blågröna marmorimitering togs fram. Ytan är original, lika så är majoriteten av den ljusa marmoreringen på väggytorna.⁷⁶ Det har under åren förekommit problem med läckage från takfönsterna tills senaten började ta hand om dem under den senaste tiden.

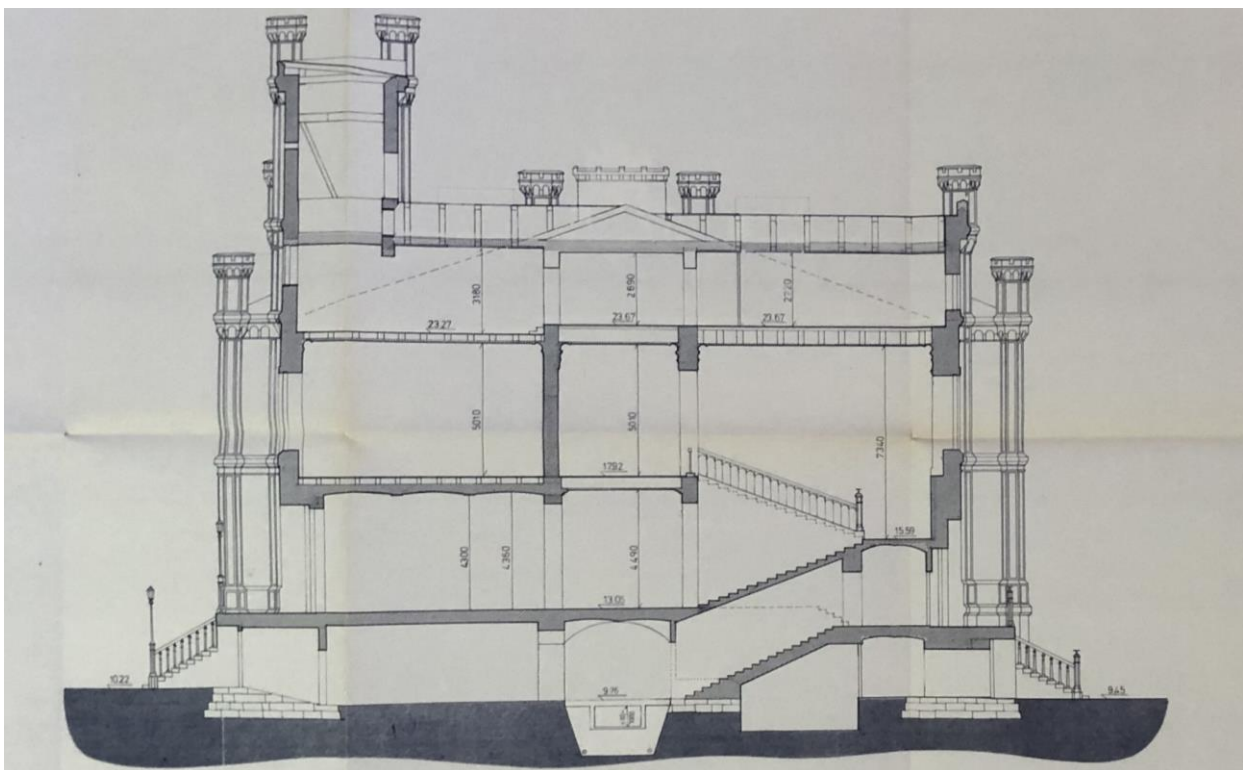
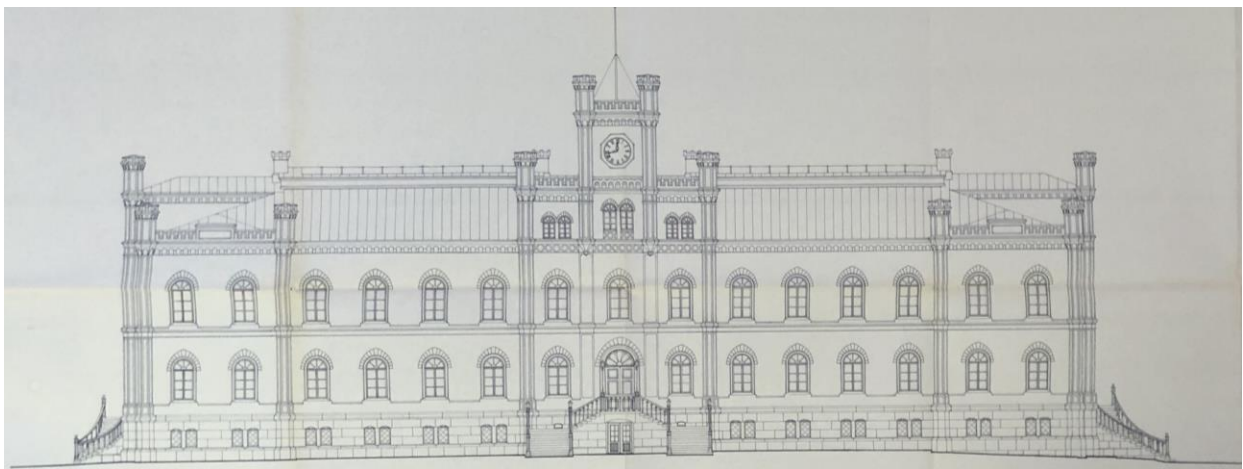
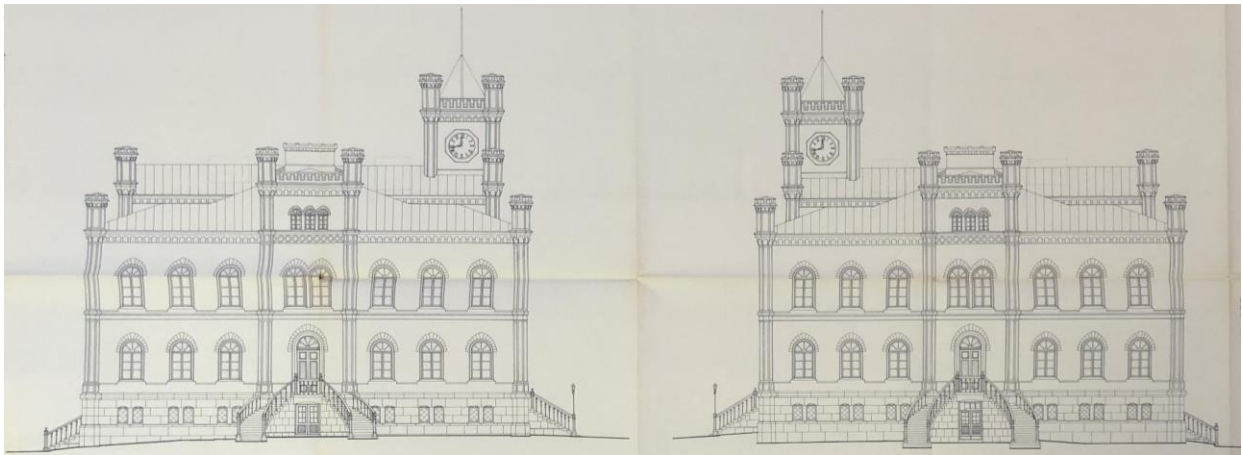

Planritning över 2 våningen. Byggnadstillsynen, 1987

⁷⁴ Rintala, 1987, s.6

⁷⁵ Scriptum, 2010, s.46

⁷⁶ Rintala, 1987, s. 8-9

Fasader och skärning. Byggnadstillsynen, 1987

Till vänster: Korridoren på första våningen. Planläggningen, 2023

Till höger: Vänt-utrymme på första våningen. Planläggningen, 2023

Till vänster: Historiska fragment har tagits fram på dörrarna i korridoren på första våningen. Planläggningen, 2023

Till höger: Sessionshallen i byggnadens nordvästra hörn, möblerna är byggda på 1900-t. Planläggningen, 2023

Trapphuset, takkronan är original från Flickis. Planläggningen, 2023

Till vänster: Handmålade väggmotiv som härstammar från slutet av förra seklet kan ses på trapphusets väggar, oklart vem som har målat dem. Planläggningen, 2023

Till höger: Två plakater finns på trapphusets väggar. Planläggningen, 2023

Till vänster: I trapphuset finns en tavla som härstammar från Gamla Vasas kyrka (sopraporta) som är målad på trä. Ursprungligen var de placerade ovanför dörren. Planläggningen, 2023

Till höger: Man kan se spår av fossil som bildats i kalkstenen på trapphusets golv och trappor. Planläggningen, 2023

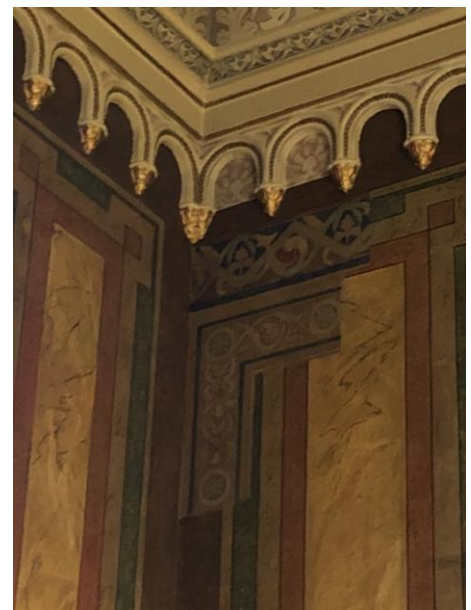
Till vänster: Ovanför dörren till sessionssalarna finns en relief av domstolens emblem från 1786. Den har en bok i mitten och under den liktorns spöknikke, bila och svärd. I änden av vågarmarna hänger vågskålar och en ögonbindel ligger på boken. Planläggningen, 2023

Till höger: Förmak mellan sessionssalarna. Planläggningen, 2023

Till vänster: I plenisalen/rättssalen är flera möbler från tingshuset i Gamla Vasa bevarade, bl.a. ett porträtt av kungen och presidentstolen, Karl den 12:e bibel från år 1776, en takkrona från 1800-t och en klocka skänkt till tingshuset på 1700-t. Taket i detta utrymme är från 1800-t. Planläggningen, 2023

Till höger: Man kan se spår av de gamla kakelugnarna på väggarna. Planläggningen, 2023

Utrymmet används ofta till skolningar. Väggmålningarna är över 90% original och 150 år gamla. Rummet visar väl den ursprungliga stilen av Setterberg. Planläggningen, 2023

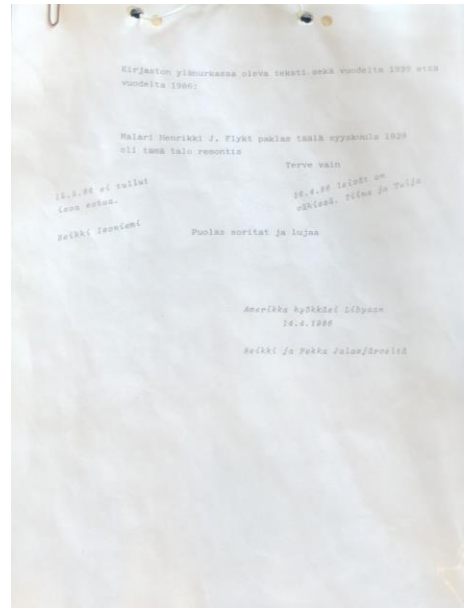
Till vänster: Till vänster ses en ursprunglig schablon och till höger en som tagits fram senare. Planläggningen, 2023

Till höger: I mötesrummet finns porträtt av alla tidigare presidenter. Planläggningen, 2023

Till vänster: Förmak mellan biblioteket och presidentens rum. Planläggningen, 2023

Till höger: Presidentens rum. Väggarna består av kolmårdsmarmor som till en början var mycket mörk och med tiden har målats i en ljusare nyans. Planläggningen, 2023

I biblioteket finns en vit fläck som är original där flera personer som spacklat och målat har skrivit olika texter, den första texten är skriven år 1939. Planläggningen, 2023

Till vänster: Källaren har en intressant utformning med valvtak. Planläggningen, 2023

Till höger: Vid ingången från Strandgatan är stenfoten mycket hög. Planläggningen, 2023

Byggnadens exteriör. Planläggningen, 2023

Strandpaviljongen Strampen

Den åttakantiga trädgårdspaviljongen, ritad av Setterberg, i Residensparken med kabinettdel och en musikestrad nära Sandögatan. Hjalmar Sjöman, ÖM, 1890-t

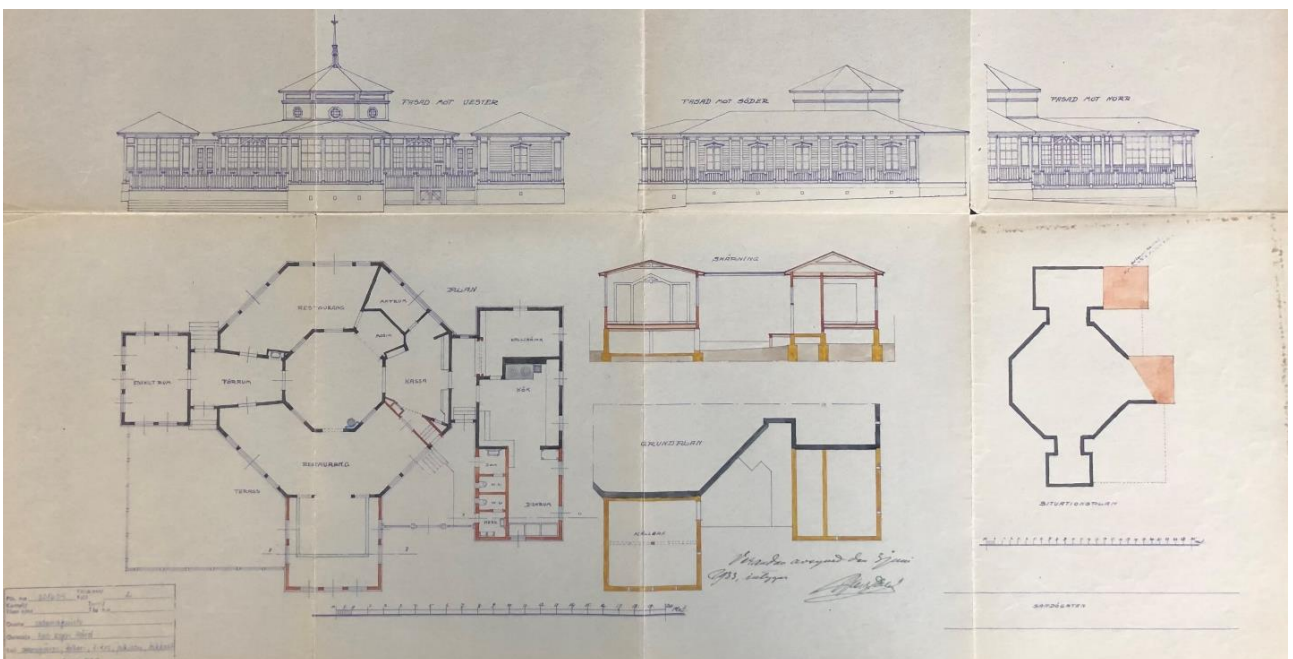
Strandpaviljongen Strampen är 150 år gammal och en av Finlands äldsta paviljonger. Schweiziska konfektionär Sebastian Coray beviljades rätt att uppföra paviljongen år 1868 enligt ritningar gjorda av stadsarkitekt Carl Axel Setterberg. Paviljongen utformades till en sommarrestaurang och byggnadsarbetet tog två år i anspråk. Coray betalade årligen en hyra på 100 mk till länskontoret för området och pengarna användes till att hålla parkområdet i gott skick. År 1871 ansökte Coray om konkurs och paviljongen övergick år 1876 i krögare Heinrich Ernsts ägo som fortsatte driva verksamheten som den tidigare ägaren. Utöver hyressumman som skulle täcka det nödvändiga underhållet av parken, tog han hand om planteringar och underhåll av det närliggande området av paviljongen på egen bekostnad. Detta är den främst betydande parkbyggnad som Setterberg ritade i Vasa. Sedan dess invigning har paviljongen haft flera privata ägarbyten som i huvudsak fokuserat på restaurangverksamhet under sommarmånaderna.

Paviljongen uppfördes i trä och var åttakantig i sin utformning med ett litet, kvadratisk kabinett längs norra väggen och en köksflygel på södra sidan av paviljongen. Den hade en liten terrass med uteservering mot stranden i väster. I anslutning till paviljongen fanns en kvadratisk orkesterscen, som om somrarna var täckt av ett tyg tak. Fasaden bestod av träpanel målad i en gul nyans och taket av plåt i en grön nyans. Stilmässigt representerade paviljongen den engelska naturparkens stiltrend och dess romantiska drag. Guvernör C.A nämnde i ett brev till Kejsaren år 1881, att paviljongen rent stilmässigt var en pärla i staden.

Strandpaviljongens uteservering i skuggan av syrener. Postkort BB, 1906

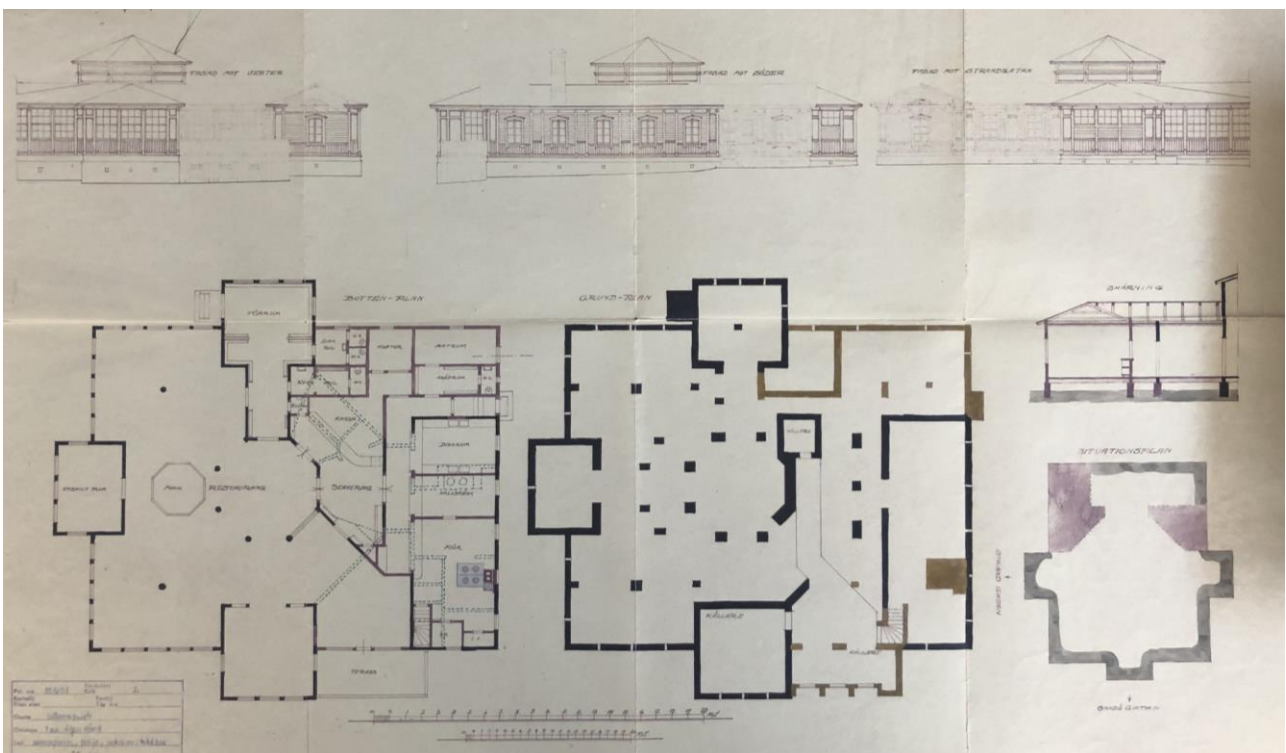
På 1930-talet förstörades och ändrades paviljongen betydligt av dåvarande ägaren, fastighetsbolaget Egen Härd, och övergick till en rektangulär grundform utifrån ritningar uppgjorda av byggmästare Emil Finell. Den nya utformningen speglar paviljongens nuvarande utseende, där man endast i byggnadens tornformade mittdel kan se den ursprungliga formen utifrån, dock existerar inte de ursprungliga runda fönsterna längre.

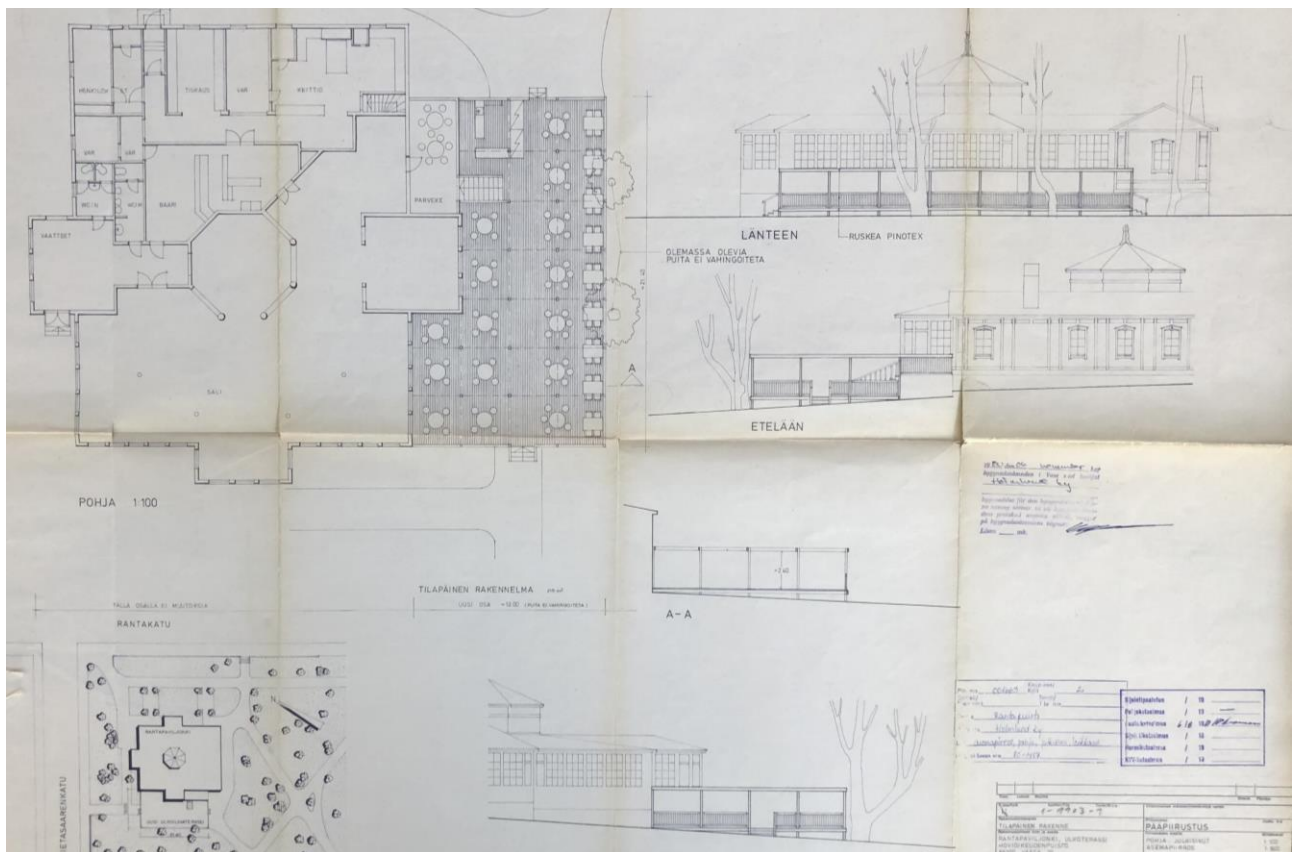
Fasader, plan och skärning. Byggnadstillsynen, 1933

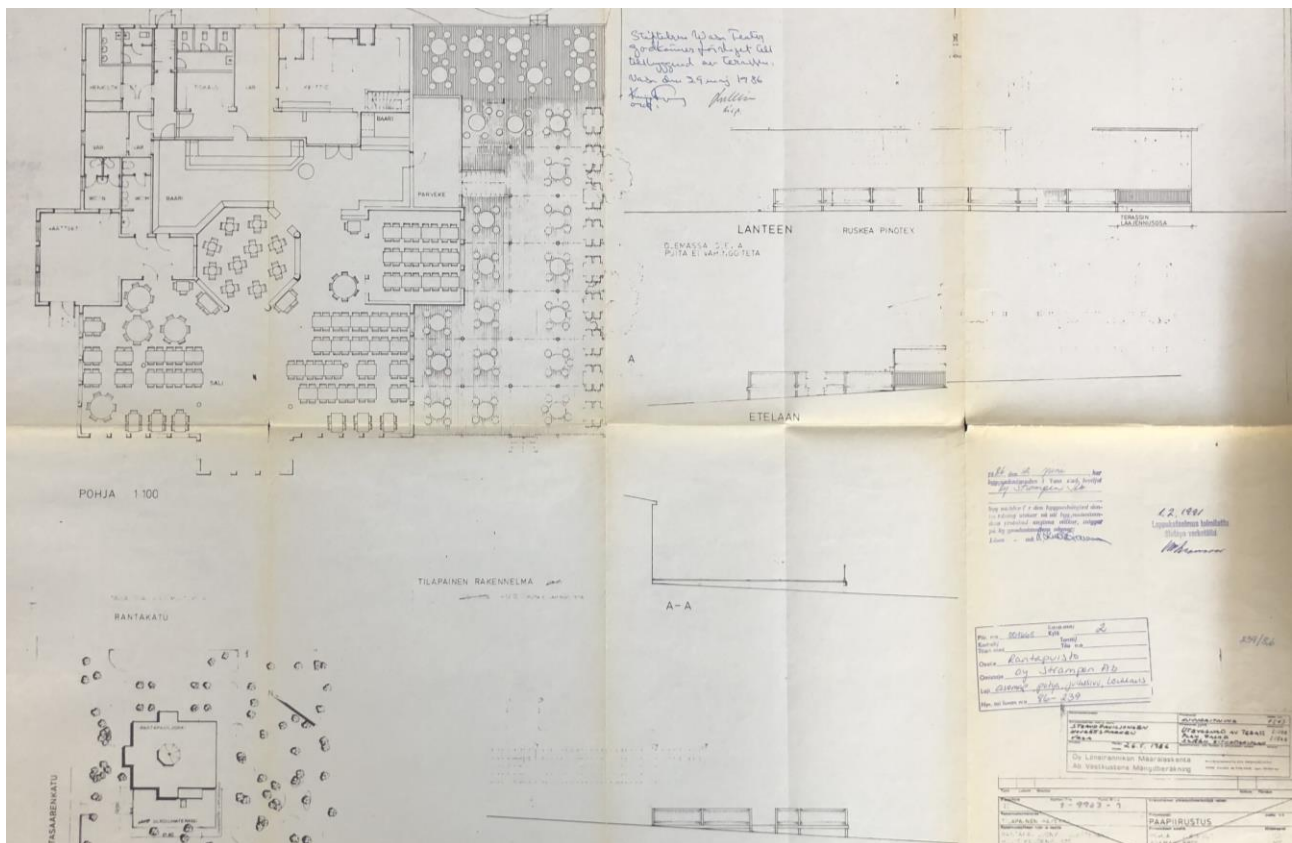
Strandpaviljongen sett från Strandgatan. Timo Syrjänen, museiverket, finna.fi, 1981

Fasader, planer och skärning. Byggnadstillsynen, 1935

Plan, fasader och skärning. Byggnadstillsynen, 1986

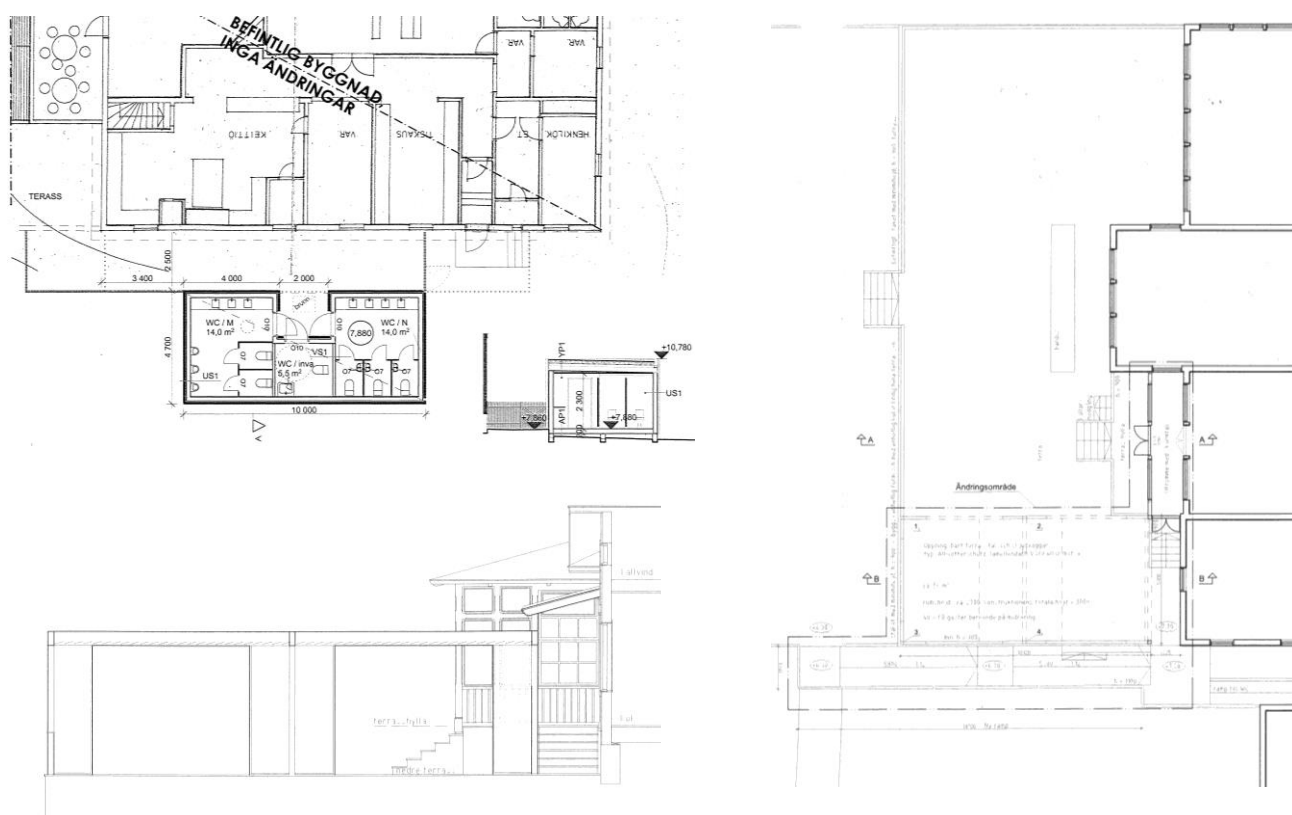

Plan och skärning. Byggnadstillsynen, 1991

Under en period på snart 30 år har krögarna gjort flertal omfattande renoveringar för att bevara paviljongen i gott skick och anpassa den till restaurang-verksamhet. De har önskat ta tillvara byggnadens historiska charm men samtidigt utföra de nya tillbyggnaderna i en annan stil än den ursprungliga. Vintern 1997-1998 utfördes en omfattande grundrenovering där hela restaurangsalen renoverades och ett nytt funktionellt kök installerades. Trägolvet togs fram, på en del ställen fanns 9 lager av golv i olika material ovan trägolvet.

Under åren 2018 och 2019 har det gjorts en del tillbyggnader som komplement till paviljongen. År 2018 byggdes en separat fristående kall toalettbyggnad söder om paviljongen och samtidigt byggdes ett staket i samma stil som dess träfasad. År 2019 byggdes ett inglasat uterum på 56m² med öppningsbart terrasstak och skjutbara glasdörrar till som en del av terrassen. Det öppningsbara taket bärs upp av aluminiumpelare, på vilken aluminiumbalkar vilar på pelarna och bär upp lameller som kan stängas och öppnas beroende på väderlek och behov. Ett skärmtak uppfördes vid den befintliga utgången till terrassen som sammanbinder paviljongen med det nya öppningsbara taket. Skärmtaket konstruerades enligt samma konstruktion som paviljongens befintliga tak och bärs upp av en ny vägg med pelar-balksystem.

Det infördes invändigt en ny dörr i direkt anslutning till uterummet för att smidigt kunna servera gästerna och inte behöva passera genom uteterrassen. Uterummet rymmer 40-60st nya sittplatser och utgör ett viktigt komplement till paviljongen för att ge gästerna möjlighet att sitta ute redan under tidig vår och sen höst. Intill terrassen anlades även en ny hinderfri ramp för att förbättra anslutningen till toalettbyggnaden.

Plan och skärning. Byggnadstillsynen, 2018 / 2019

Fasader. Byggnadstillsynen, 2018 / 2019

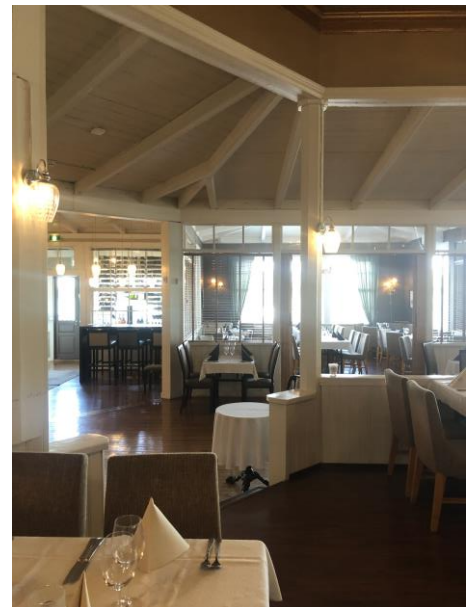
Under våren 2023 renoverades taket, alla fogar skrapades och fick ny massa. Under samma år målades 70% av huset enligt de ursprungliga färgerna och de resterande 30% återstår ännu. Krögarna har även i åtanke att förbättra ventilationen i mellantaket och blåsa ull inom snart framtid samt att byta fönsterna, som är bevarade från 1930-talet. Eventuellt kommer fönsterna uppdateras i etapper, med nytt fönster på insidan och möjligheten att kunna öppna upp en del av fönsterna. I dagens läge är det mycket dyrt att värma upp huset och det vore bra om nya fönster kunde hjälpa att hålla värmen bättre.

Restaurangen rymmer nuläget ca. 220 personer och under sommarmånaderna ytterligare 400 personer på uteterrassen. Det serveras lunch, á la carte och sommartid arrangeras en bar på uteterrassen. Det ordnas även större privata tillställningar och företagsfester.

Till vänster: Entrén, här ställer konstnär Rolf Holm ut sin konst. Planläggningen, 2023

Till höger: Matsalsutrymme mot norr. Planläggningen, 2023

Till vänster: Köket och baren. Planläggningen, 2023

Till höger: Matsalsutrymme mot väster. Planläggningen, 2023

Till vänster: Ingången mellan paviljongen och det inglasade uterummet. Planläggningen, 2023

Till höger: Det inglasade uterummet och ute terrassen. Planläggningen, 2023

Byggnadens exteriör. Planläggningen, 2023

ELEVATORTORNENS OMRÅDE

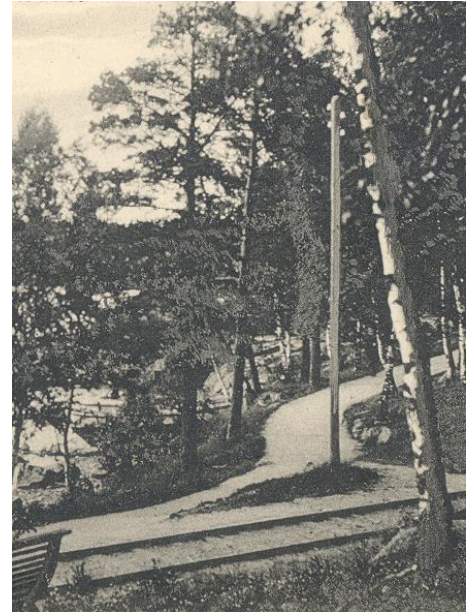
Museiparken. Planläggningens arkiv

Marieparken

Marieparken har sitt ursprung från år 1871 då apotekare Herman Lindebäck lovat att donera 1500 mk till staden för allmännyttiga ändamål. Summan räckte för de två första åren och därefter skulle Lindebäck betala 2000 mk per år för den tid han ensam fick utöva apotekaryrket i staden. Första årets summa användes till plantering och iordningställande av parkområdet på den norra sidan av Antells hus i hörnet av Skeppsgatan och Skolhusgatan. Köpman A.A. Levón planerade planteringarna i samarbete med ägarna till granntomterna. I fortsättningen beviljades små summor för underhållet av parken utifrån Lindebäcks donationer och medel som kommit in via alkoholskatt.

Till en början användes namnet Marieparken för hela delen av Strandparken ända till havet. Parken antas ha döpts efter storfurstinnan Maria Alexandrovna, maka till Finlands storfurste Alexander II som dog år 1880. I mars samma år sände arbetschefen för Wasa Jernvägs-Byggnad till stadsfullmäktige ett brev och krävde att få Marieparkens tillhöriga strandområden mellan Brändövägen, järnvägen och den nybyggda lastbryggan eftersom detta var ett viktigt lastnings- och lagerområde för järnvägen som byggdes år 1880. Järnvägsförvaltningen var beredd på att tvångsinlösa hela Mariepark till staten och efter förhandlingarna kom man överens om att den del av parken, som Levón iordningsställt, skulle förbli i stadens ägo.⁷⁸

⁷⁸ Scriptum, 2010, s.140

Till vänster: Järnvägsarbetarnas badhus ses söder om järnvägsbryggan. Aira Nygrens privatsamling, 1900-t

Till höger: Marieparken. Planläggningens arkiv, okänd

Till vänster: Vy över Marieparken till havet. Museiverket, finna.fi, 1908

Till höger: Marieparken. Planläggningens arkiv, okänd

Till vänster: Vy mot Elevatortornen. M.L. Carstens, finna.fi, 1909

Till höger: Marieparken. Uno Finnilä, Österbottens museum, finna.fi, 1910-1920-t

Österbottens Museiförening, som grundats år 1895 sökte en plats för ett historiskt museum i början av 1920-talet.⁷⁹ År 1927 beslöt stadsfullmäktige att gratis överlåta en tomt i Marieparken. Österbottens museum ritades av arkitekt E. Forsman i 1920-talets klassicism i rött tegel. Byggnaden färdigställdes år 1929 och invigdes år 1930. Under åren 1968 - 69 byggdes byggnaden till enligt arkitekt E. Kråkströms ritningar vars nya del representerar 1960-talets rationalism. Staden sålde i slutet av år 1937 en 15 x 28 meter stor tomt i det sydvästra hörnet av Marieparken, i korsningen av Strandgatan och Skeppsgatan till Vasa Ångkvarn Ab för en silobyggnad i tegel. Vid samma tid avskildes Marieparken och museibyggnaden från järnvägsområdet bredvid med en stödterrass byggd av sten.

Över tio år senare överlät staden åt Vasa Ångkvarn Ab en tilläggstomt på 300m² bredvid silobyggnaden, som går in på Marieparkens område. Där planerades av arkitekt G.W. Palmqvist funktionalistiska betongsilor som byggdes under åren 1958, 1959 och 1963. Dessa har stått tomma sedan slutet av 1990-talet. De nya silorna skapade diskussion och förtvivlan bland Vasaborna, eftersom de utgjorde en mur från Marieparken till vattnet och blockerade utsikten till havet.⁸⁰ Parken framstod inte längre som ett enhetligt parkområde. I samband med byggandet av de nya silorna revs en stor del av parkens träd som nu nästan fick ett kalhugget uttryck. I nuläget pågår rivningsarbete av dessa silor och i parken kan man återigen uppleva minnena av den öppna vyn mot havet, som tidigare karakteriserade parken. Det dröjer inte länge förrän en ny stor bostadsbyggnad reser sig på de gamla silornas plats i Museiparken.

⁷⁹ Scriptum, 2010, s.140

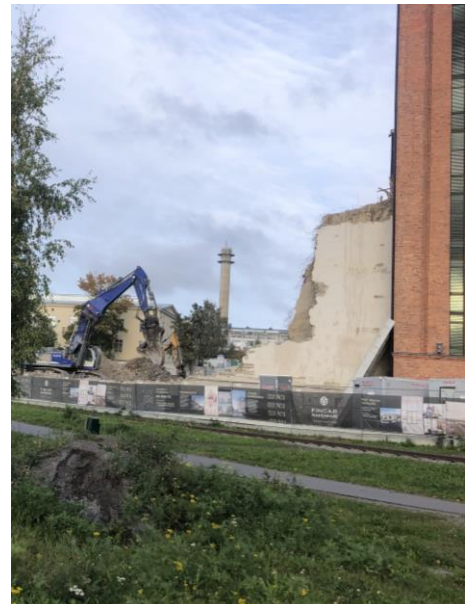
⁸⁰ Scriptum, 2010, s.141

Småbåtar följer passagerarbåten som lämnat kajen i Inre hamnen. Vid stranden ses Österbottens museum i Marieparken uppfört 1929 och silobyggnaden som Vasa Ångkvarn Ab uppförde år 1937. ÖTA 139 Karl Alfred Nyströms fotografisamling, finna.fi, 1951

Till vänster: Vid den här tiden upplevs Mariepark som kalhuggen, vid samma tid som silorna byggdes. Teuvo Kanerva, finna.fi, 1981

Till höger: Rivningsarbetet av silorna. Planläggningen, 2023

Marieparken har genom åren begått stora förändringar och har fått ge vika för infrastruktur och byggnader. Dess ursprungliga charm är delvist förlorad och parken känns inte längre som ett enhetligt parkområde. Till yta är parken mycket mindre än den ursprungligen var och upplevs landskapsmässigt som en öppen parkmiljö. Många av de gamla träden är förlorade. På området omkring Österbottens museum växer gräsmatta, buskar, träd och perennrabatter och det finns bänkar där man kan slå sig ned. Jämfört med Hamnparken och Hovrättsparken känns Marieparken på västra sidan inte lika omhändertagen. Parken på östra sidan däremot är väl omhändertagen. Parken underhålls inte vintertid och har skötselklass A2, A3.⁸¹

Planläggningen, 2023

⁸¹ <https://www.vaasa.fi/sv/bo-och-lev/fritid/parker-och-gronomraden/parker/marieparken/>

Nybyggeri på gamla silornas tomt

År 2022 avgjordes en arkitekturtävling för museistranden i Vasa. Avsikten med tävlingen var att skapa en stadsbildmässigt och arkitektoniskt synnerligen högklassig lösning. Med hjälp av tävlingen sökte man också idéer för att bearbeta den allmänna stranden. Sigge Arkitekter Ab valdes till vinnare och fortsätter med planeringen av nybyggnadsprojektet. Den nya byggnaden kommer att uppföras i en 12 våningar hög huskropp med tegelfasad, vänd ut mot Kråkfjärden. Bidraget tog även Academills lägsta del i beaktande, bostadsbyggnaden har svängts loss från Museigatan och riktas mot huvudvyn. På det viset får Academill-kvarteret havsutsikt och mer naturligt ljus. Mellan Academill och den nya byggnaden kommer Museigatan gå ner till stranden. En sockel i två plan binder ihop byggnaden med omgivningen.⁸²

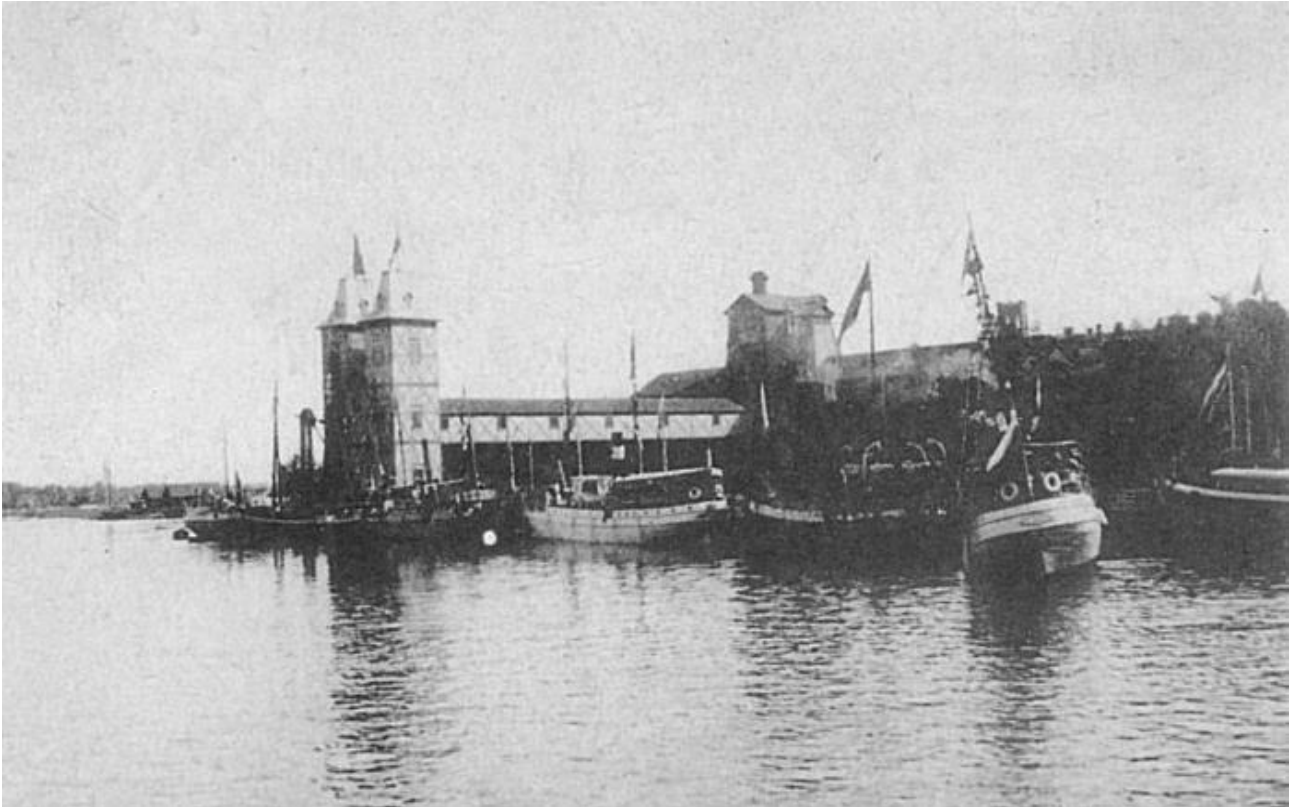

Illustration av den kommande byggnaden på Museistranden. Sigge Arkkitechdit Oy, 2022

Strandlinjen

Före järnvägen etablerades år 1880 och begränsade Marieparken till den östra sidan av järnvägsspåret och lastningsbryggan byggdes karakteriserades strandlinjen av en naturlig skogsmiljö som efterföljande högs bort längs vattnet. Området blev belagt med asfalt, gatsten vid strandgatan och trä långt mot vattnet. Den tidigare promenadvägen som bestod av grus asfalterades. Strandlinjens område som var avsedd som en plats för rekreation övergick till infrastrukturens fördel. Under Vasa Ångkvarns verksamma år från år 1876 till år 1992 har hamnområdet under somrarna varit avsedd som ett fabriksområde med stora lastningsfartyg längs kajen. Vintertid var havet täckt av is, vilket gjorde att fartygen inte kunde ta sig fram, därav färdades man med häst och vagn över haven. Allmänheten samlades längs isen nedanför Elevatortornen och utövade skridskoåkning. Isarna utgjorde en samlingsplats för stadens invånare. Båtbryggan längs strandlinjen nedanför Marieparken finns fortfarande kvar idag på samma plats, men i en modernare tappning.

⁸² <https://www.vaasa.fi/sv/aktuellt/arkitekturtavlingen-om-museistranden-i-vasa-ar-avgjord/>

Vy mot Elevatortornen, Planläggningens arkiv, 1894

Till vänster: Isarna vid Elevatortornen användes som skridskobana och ibland ordnades tävlingar. Finna.fi

Till höger: Elevatortornen. ÅAS, okänd

Strandkanten är stenig och har en mjuk, naturlig sluttning till havet. Växter har börjat växa bland stenarna. Området närmast vattnet är belagt med grus i en röd nyans med en ramp byggd i trä. På det grusade området är nya träd upprepat placerade. Vägen är fördelad med trottoar av samma gatsten som är belagd på Strandgatan och vid hovrättens entré. Gatsten är också belagt vid entrén till elevatortornen. Resten av vägen är asfalterad cykelväg. Norr om elevatortornen avtar trottoaren vilket är problematiskt då både gående och cyklister rörs på samma relativt smala väg. En låg kant av sten gränsar av järnvägsspåret från cykelvägen och en högre mur från parkeringen motsatta sida. Åbo Akademis studerande passerar över rälsen och kliver över muren eftersom det saknas en praktisk infart från stranden. Strandlinjen är bättre omhändertagen från Elevatortornen och söderut medan norrut ändras karaktären till ett mera vildvuxet område med gräs som växer i grusplanen och vildvuxna buskar och träd. Området är belyst kvällstid. Området mot vattnet står mer eller mindre tomt största delen under dagen. Det saknas bänkar i området.

Planläggningen, 2023

Bastuanläggningen Meri

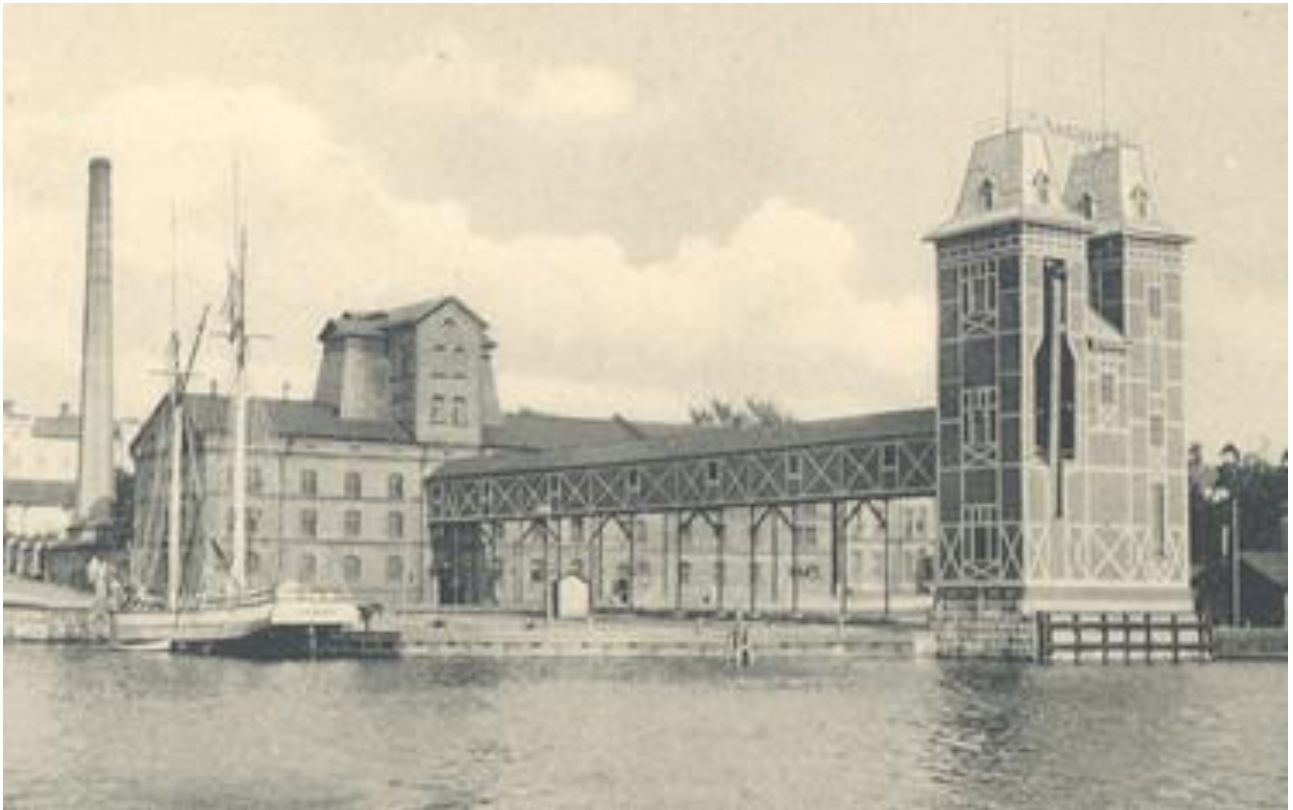
Längs strandlinjen mellan Elevatortornen och Packhuset byggs i nuläget Meri, nordens största flytande bastuanläggning. Projektet drivs av Tommi Mäki och ägs av bolaget Inre hamnens terrass. Det är tänkt att byggnaden ska öppnas under år 2023. Detta är den största satsningen inom turist- och restaurangnäringen i Österbotten på många år och man hoppas att ta Vasaregionen till nya höjder på den internationella turistmarknaden. Byggnaden består av dryga 1000 m² och ska rymma hundratals gäster. Anläggningen kommer innefatta en bastuavdelning, lounge, restaurang, bad och terrass, där en del utrymmen kommer kan hyras för större evenemang. Målet med projektet är att ge Vasaborna och dess besökare havsnära upplevelser året om.⁸³

Planläggningen, 2023

⁸³ <https://saunaravintolameri.fi/sv/framsida/>

Elevatortornen

Elevatortornen och elevatorgången som de ursprungligen såg ut då de uppfördes 1891, Fasader har inte ändrats fram tills dess. Planläggningens arkiv, 1911

Industrimannen August Alexander Levón inledde strandkvarnen år 1846 i Alkula, Gamla Vasa. Fabriken tillverkade på den tiden blyvitt och ättika. År 1849 erhöll Levón rättigheterna för att grunda en ångkvarn, Vasa Ångkvarn Ab, som inledde sin verksamhet år 1850. På grund av branden i Vasa år 1852 flyttade staden och ångkvarnsverksamheten till sin nuvarande plats vid Strandgatan och fick kontakt till havet. Byggandet av den nya ångkvarnen påbörjades år 1874. Levón dog år 1875 och firman A.A. Levón & Co stod för färdigställandet av kvarnen som pågick till år 1876 och ett aktiebolag bildades för att fortsätta kvarnens verksamhet.

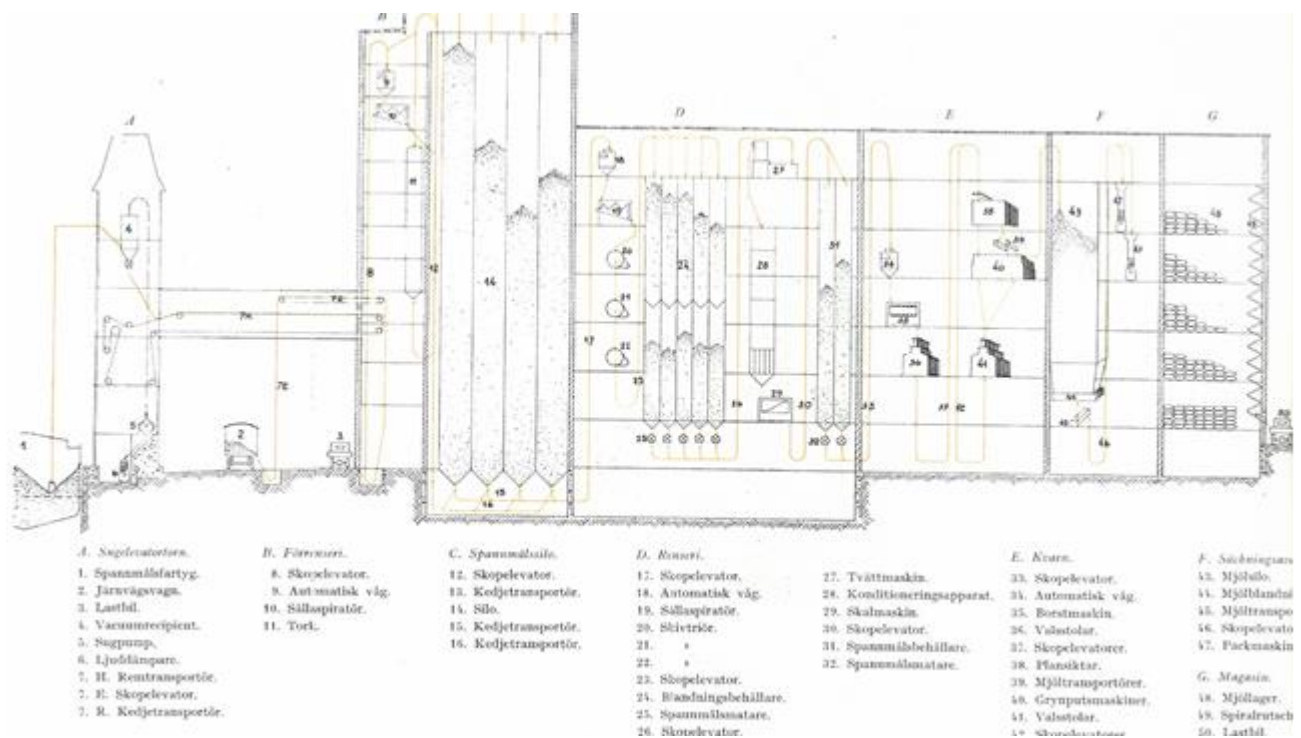
Kvarn verksamheten var avsedd till att producera spannmål. Till en början producerades råg, senare på 1800-talet började man producera vete och ris och slutligen år 1889 inleddes produktion av havre. Den största delen av spannmålen fraktades till och från Ångkvarnen genom sjöfart, men även via räls. Kvarnen utsattes för brand år 1889 och blev allvarligt skadad. I samband med återuppbyggandet av kvarnen år 1890 effektiviserades verksamheten då en ångmaskin på 500 hästkrafter infördes samt en elevatoranläggning med elevatortorn och en elevatorgång som maskinellt gjorde det möjligt att lossa spannmål till och från kvarnen. Kvarn verksamheten inleddes igen år 1891 då arbetet hade slutförts.⁸⁴

I kontrast till tegelkvarnen uppfördes elevatoranläggningen i trä. Elevatortornen bestod av fem våningar och byggdes på en hög stenfot av natursten. Fasaderna var symmetriskt uppbyggda och

⁸⁴ Öst, 1933, s.4

klädda med brunmålad liggande spontpanel dekorerade med korslagda ribbor ovan panelen. Väggarna byggdes av stolpkonstruktion och bars upp av grova, fyrsidiga bjälkar och stöddes av snedsträvor som tog upp de horisontala belastningarna av vindtrycket. Bjälkarna var gjorda för hand och inpassade genom laxknutar som fästes med trädymlingar eller järnbultar som var isolerade med asfaltpapper och förstärkta med järnbeslag i skarvarna. Golvet bestod av bräder som fästs vid varandra med fjäderkonstruktion.⁸⁵

Sjutton år efter att elevatoranläggningen inletts, år 1908 tvingades man riva och återbygga elevatortornen på nytt eftersom sockeln var för svag.⁸⁶ De gamla och de nya elevatortornen byggdes i enlighet med de ursprungliga tornen men placerades aningen längre ut mot havet. Tornen stod färdiga under samma år och är de torn som fortfarande står i Inre hamnen idag.⁸⁷ På den första våningen fanns bl.a. en ställning för elevatorslangar. Den 64 meters långa elevatorgången ledde från elevatortornens fjärde våning till för renseriet på andra våningen i kvarnbyggnaden. Spannmålet transporterades längs med elevatorgången med hjälp av remtransportör och ett kugghjul användes för att få bandet att rulla. Mjölsäckarna transporterades därefter via spiraler till lastningsbryggan, som låg vid andra våningen av elevatortornen. På femte våningen fanns en dörr till en balkong på havssidan där de s.k. "sugrören" lossade varorna från fartygen genom en vacuumrecipient.⁸⁸ En maskinell elevator sög spannmålet från båtarna, som sedan transporterades till kvarnen. Med denna maskin kunde man lossa upp till 30 ton säd/timme.⁸⁹ Byggnadens fasad omändrades år 1938 och de korslagda ribborna ovan panelen byttes ut mot ljusa, breda vertikala lister. Under samma tidsperiod fick även fönsterna en ny utformning.

Schematisk bild av en modern vetekvarn. Okänd

⁸⁵ Öst, 1933, s.15

⁸⁶ Öst, 1933, s.4

⁸⁷ <https://www.havtornen.fi/historia/>

⁸⁸ Öst, 1933, s.15

⁸⁹ <https://www.havtornen.fi/historia/>

Kvarnfastigheten. Postkort BB, 1936

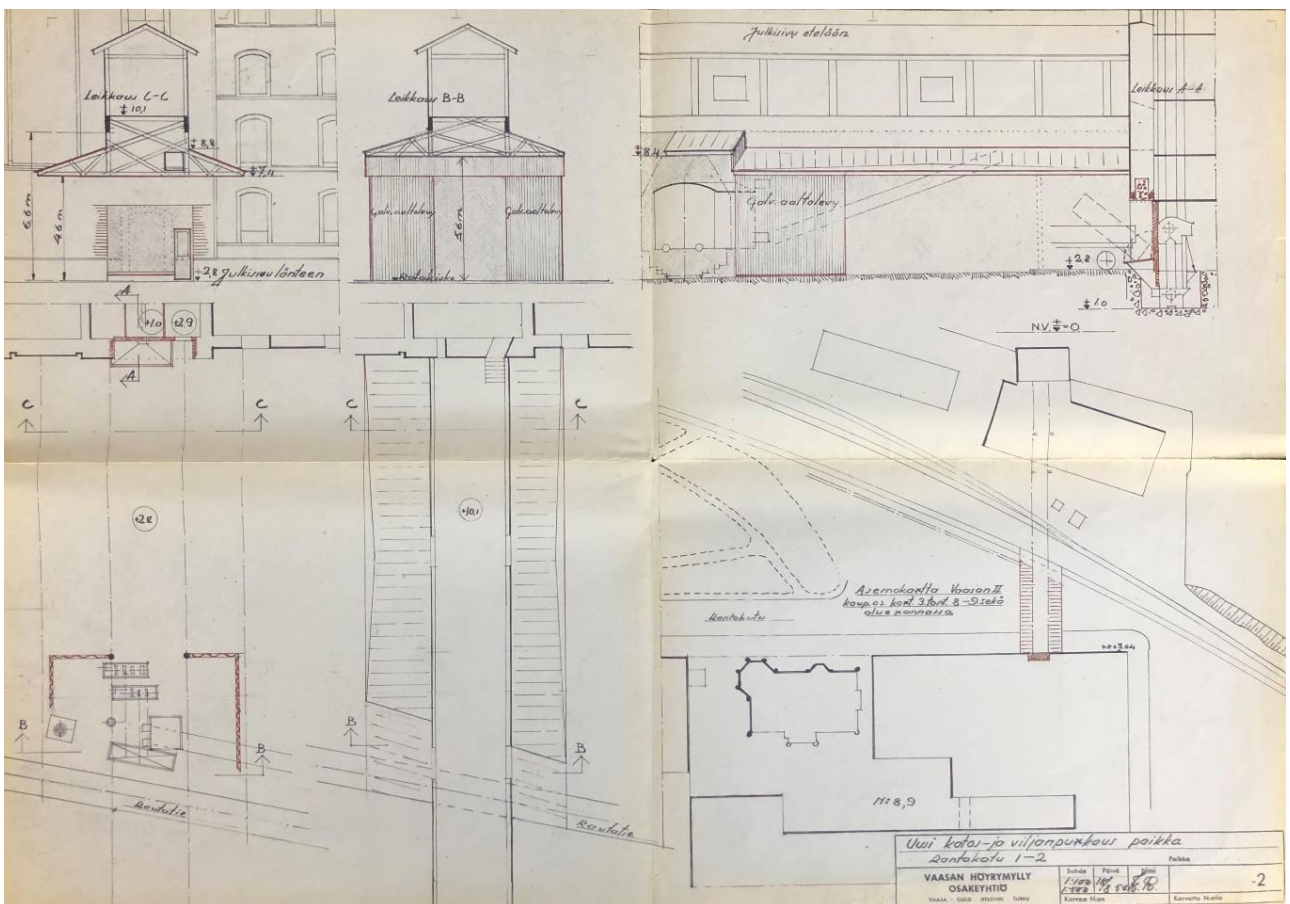

Till vänster: Elevatortornen och elevatorgången efter fasaderna och fönsterna ändrats. ÖM

Till höger: Elevatortornen och elevatorgången efter år 1953 då lagerbyggnaden i plåt under elevatorgången hade uppförts av K. Ruda. ÖM

Ritning. Byggnadstillsynen, 1957

Sektioner, fasad och plan. Byggnadstillsynen, 1957

Efter 116 verksamma år på Strandgatan, lades kvarn verksamheten ner år 1992 och stod sedan dess mer eller mindre helt övergiven i en period på ca. 10 år.⁹⁰ Under den perioden började elevatoranläggningen förfalla och människor vistades i dess utrymmen och utövade graffiti-målningar tills år 2003 då köpte Harry Schaumans stiftelse och stiftelsen för Åbo Akademi kvarnen. Åbo Akademis undervisning och administration flyttades till kvarnfastigheten, som numera gick under namnet Academill. Åbo Akademis studentkår köpte elevatoranläggningen år 2006 och utrymmena började användas av Åbo Akademis studentkåravdelning. Sedan dess går elevatortornen under namnet Havtornen.⁹¹

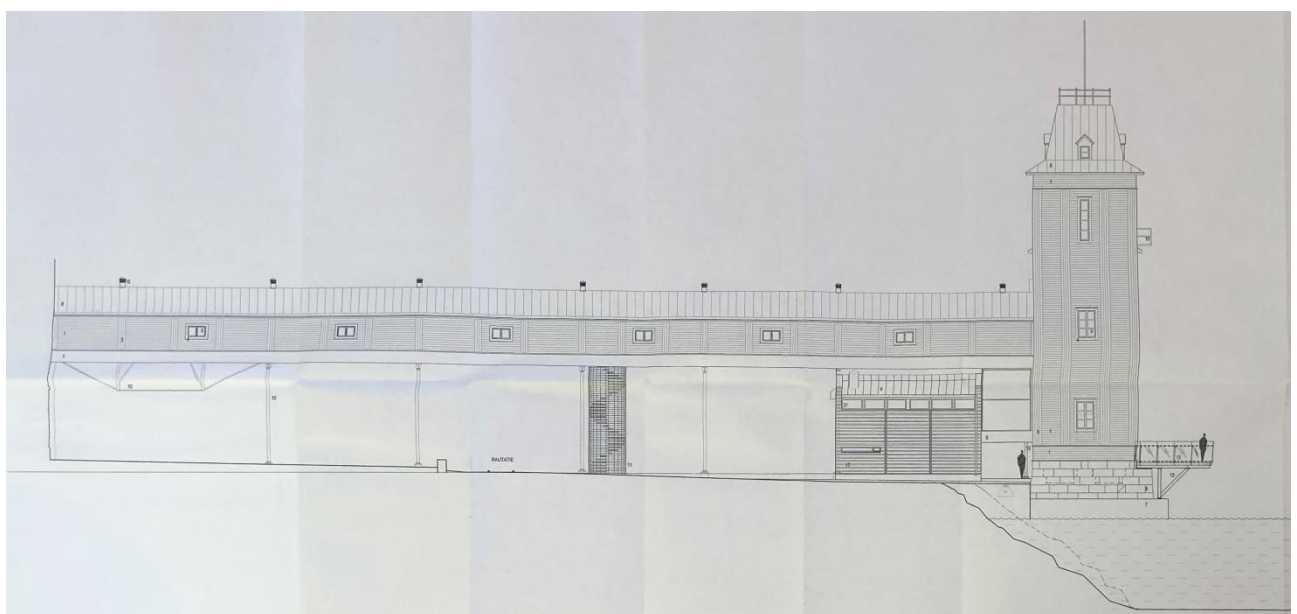
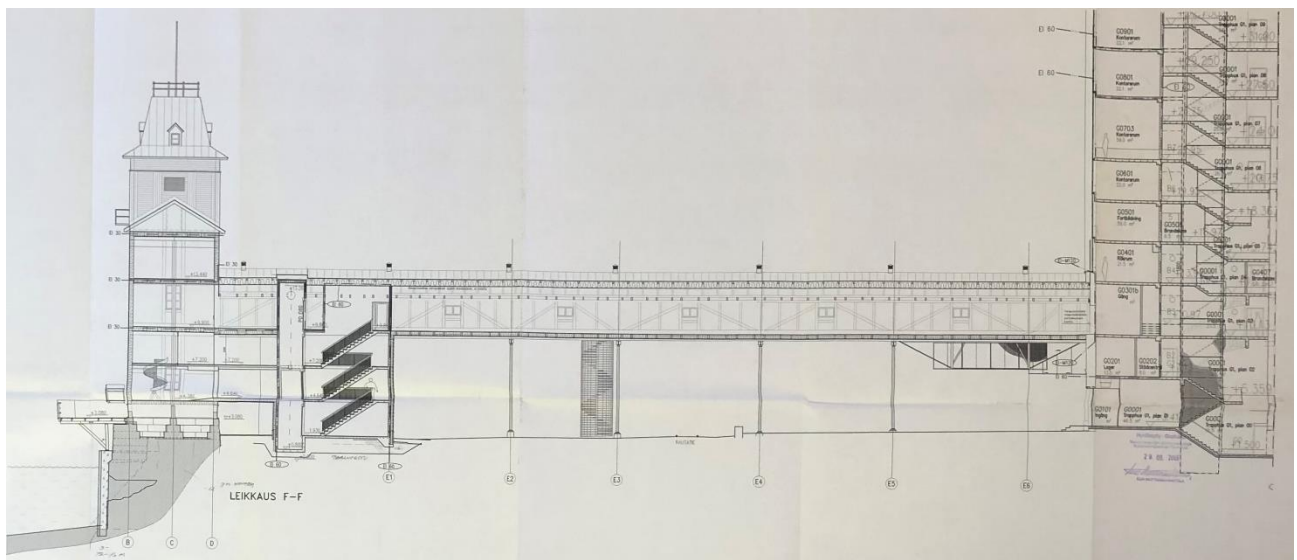
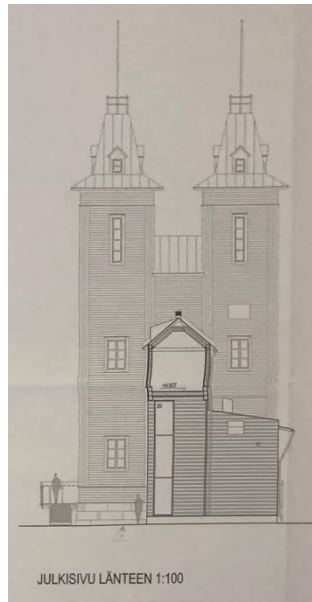
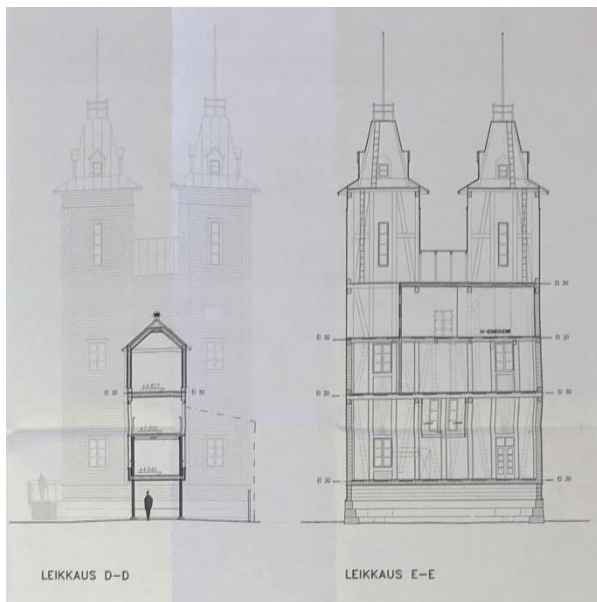
Till vänster: Elevatortornen som de såg ut före renoveringen påbörjades år 2006. ÅAS, 2000-talet

Till höger: Den gamla rälsen i elevatorgången. ÅAS

En omfattande renovering pågick under åren 2006 - 2007. Balkongen uppe i tornen togs bort och likaså dörren till den som täcktes in. Alla fönster förnyades enligt de gamla fönsternas placering och utformning. Den gamla rälsen i gången togs bort och nya stålkonstruktioner tillfördes för att stabilisera gången. Hela Havtornet blev klätt in på nytt. En del av konstruktionerna byttes ut. Invändigt isolerades väggarna och synliga träkonstruktioner framhävdades. En nödutgång i anslutning till elevatorgången infördes och en utbyggnad av Havtornen gjordes under elevatorgången för att rymma ett trapphus med hiss och bastuavdelning. Gången från trapphuset till Havtornen gjordes av ett glasparti för att skapa en kontrast mellan den nya och den gamla delen. Det byggdes även till en terrass på Havtornens västra sida.

⁹⁰ Öst, 1933, s.5

⁹¹ <https://www.havtornen.fi/historia/>

Sektioner och fasader. Byggnadstillsynen, 2006

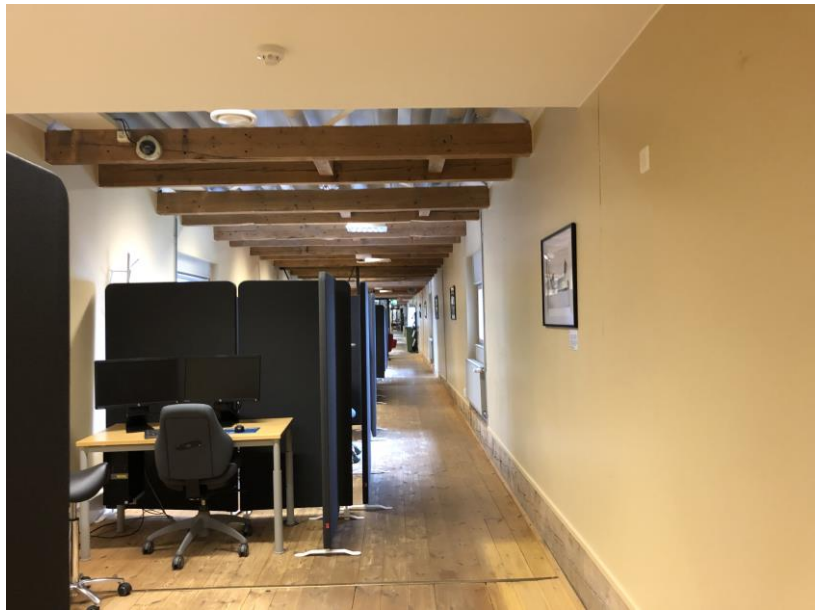
År 2016 uppdagades fuktskador och röta på de bärande konstruktionerna och det gjordes en omfattande fasadrenovering. Bärande konstruktioner förstärktes, alla fasaders brädfodringar byttes ut och plåttaken förnyades.

Bild från kallvinden, nedblötta konstruktioner och synliga fuktskador och ytterväggens våta insida, Byggnadsplanering 6.4.2016, Byggnadstillsynen

2020 gjordes en ytrenovering för att fräscha upp bl.a. vardagsrummet och bastun. Inom fem år ska man renovera fasaderna på elevatorgången. Det är viktigt att utseendet bevaras fasaden ska bestå av en specifik plank. Gången är i stort sett i bevarad i ursprungligt skick förutom de renoveringar som blev gjorda under åren 2006 - 2007. Elevatorgången används idag som studie och sällskapsutrymmen. De kraftiga vindarna ger stort slitage till byggnaden.⁹²

⁹² <https://www.havtornen.fi/historia/>

Till vänster: Synliga konstruktioner runt fönsterna i elevatorgången. Planläggningen, 2023

Till höger: Gången används idag som kontorsutrymme. Planläggningen, 2023

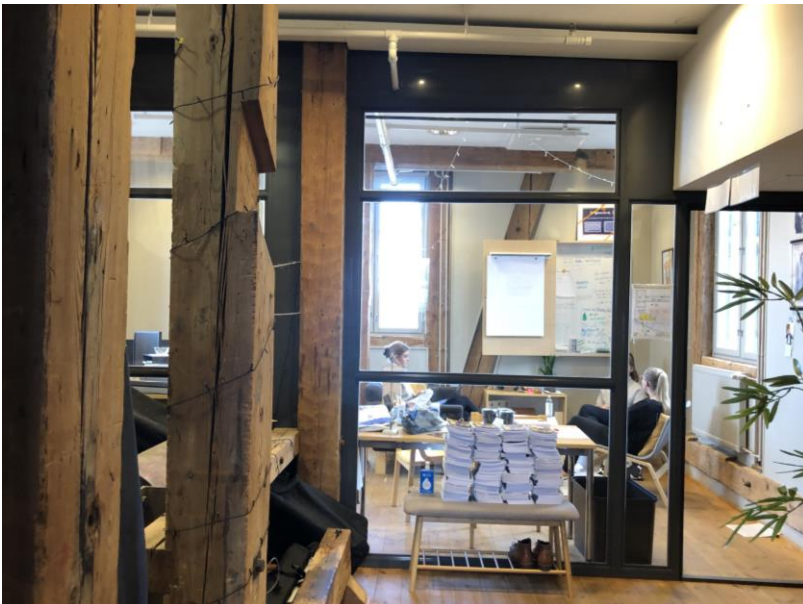

Till vänster: Nödutgången. Planläggningen, 2023

Till höger: Övergången från elevatorgången till Havtornen. Planläggningen, 2023

Kugghjulet som är bevarat på Havtornens fjärde våning. Planläggningen, 2023

Till vänster: Styrelsens utrymme på fjärde våningen, träkonstruktionerna är original, stålkonstruktionerna är gjorda under renoveringen 2006 - 2007. Planläggningen, 2023

Till höger: Trappan upp till femte våningen är original. Planläggningen, 2023

Till vänster: Genomgående i Havtornen är synliga träkonstruktioner bevarade men väggarna har utvidgats. Planläggningen, 2023

Till höger: Serviceexperten Amanda's utrymme på fjärde våningen. Planläggningen, 2023

Till vänster: Trappan upp till sjätte våningen är original. Planläggningen, 2023

Till höger: Ventilationsutrymmet på femte våningen. Planläggningen, 2023

Till vänster: På sjätte våningen är takkonstruktionen för tornens mittersta del synlig. Planläggningen, 2023

Till höger: Trappan upp till sjunde våningen är original. Planläggningen, 2023

Till vänster: Under fönsterna på sjätte våningen finns stål element som är original. Planläggningen, 2023

Till höger: Trappan upp till åttonde våningen är original. Planläggningen, 2023

Till vänster: På sjunde våningen kan man se ut till takets mittersta del. Planläggningen, 2023

Till höger: Utrymmet på sjunde våningen sett uppåt, en trappa leder enda upp i tornen. Planläggningen, 2023

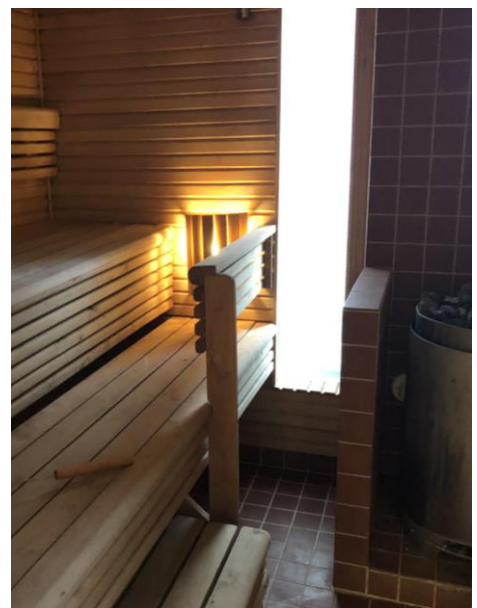

Under elevatorgången på tredje och andra våningen har det byggts till en del med stora panorama fönster mellan den gamla och den nya delen av byggnaden. Planläggningen, 2023

Till vänster: Kontorsutrymmena som man kan boka. Planläggningen, 2023

Till höger: En gammal spiral finns bevarad i vardagsrummets utrymmen. Planläggningen, 2023

Till vänster: Terrassen. Planläggningen, 2023

Till höger: Bastun. Planläggningen, 2023

Byggnadens exteriör. Planläggningen, 2023

KÄLLOR

Tryckta källor:

Vaasan Hovioikeudentalon peruskorjaus ja entisöinnin II vaihe valmistuneet, Erkki Rintala, 1987

Vasa-Den gamla och den nya staden, Arne Appelgren & Lars-Ivar Ringblom, 1948

Strandgatan-En pärla i Vasa, Scriptum, 2010

Vaasan Sisäsataman alueen ja kaupunginrannan kulttuuriympäriselvitys, LPR-arkkitehdit oy, 2008 (pdf)

Vaasan historia IV 1852-1917, Jorma Kallentautio, Holger Wester, Pekka Hirvonen, Katarina Andersson & Eija Piispala, 2006

Hovioikeuden puistot ja ryytimaat - Vihreää arkkitehtuuria Pohjanmaalla, Eija Piispala, 2004

Tullipakkahuone, Maria Österholm, 2002 (pdf)

Tullhusets nya tak irriterar museifolk, Vasabladet, Markus West, 31.8.1997

Vasa i akvarell, Rolf Holm, 2013

Strandkvarnen i Vasa. En byggnadshistorisk utredning; Susanne Öst, 1993 (pdf)

Digitala källor:

Finlands havsplanering – Norra Bottenhavet, Kvarken och Bottenviken

<https://mspf Finland.maps.arcgis.com/apps/Cascade/index.html?appid=78f6aa8fc5124c528bb817b7a0a03f02>

Hamparken, Vasa stad

<https://www.vaasa.fi/sv/bo-och-lev/fritid/parker-och-gronomraden/parker/hamnparken/>

Hovrättsparken, Vasa stad

<https://www.vaasa.fi/sv/bo-och-lev/fritid/parker-och-gronomraden/parker/hovrattsparken/>

Havtornen – där historia möter framtid, Åbo Akademis Studentkår,

<https://www.havtornen.fi/historia/>

Vasa strandparkområde med offentliga byggnader och Vasa Ångkvarn, Museiverket, 2009

https://www.kulturmiljo.fi/read/asp/rsv_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1709

Marieparken, Vasa stad

<https://www.vaasa.fi/sv/bo-och-lev/fritid/parker-och-gronomraden/parker/marieparken/>

Setterbergs Vasa – Husen berättar i Nya Vasa, Vasa stad, 2019

<https://www.vaasa.fi/uploads/2019/10/80496b10-stadsvandringbroschyr-setterbergs-vasa.pdf>

Arkitekturtävlingen om museistranden i Vasa är avgjord, Vasa stad, 2022

<https://www.vaasa.fi/sv/aktuellt/arkitekturtavlingen-om-museistranden-i-vasa-ar-avgjord/>

Vasas flytande bastu och restaurang i Inre hamnen

<https://saunaravintolameri.fi/sv/framsida/>

Muntliga källor:

Besök till Elevatortornen: Amanda Ehn, Serviceexpert för Åbo akademis studentkår, 24.8.2023

Besök till Tullpackhuset: Outi Orhanen & Annika Harjula-Eriksson, byggnadsforskare vid Österbottens museum, 31.8.2023

Besök till Strampen: Robert Ekman, ägare av restaurangen, 8.9.2023

Besök till Strampen: Rolf Holm, konstnär, 8.9.2023

Besök till Vasa hovrätt: Tiina Holm, sekreterare på Vasa hovrätt, 20.9.2023

RELEVANTA UTREDNINGAR:

Tryckta källor:

Vaasan Hovioikeudentalon peruskorjaus ja entisöinnin II vaihe valmistuneet, Erkki Rintala, 1987

Vasa-Den gamla och den nya staden, Arne Appelgren & Lars-Ivar Ringblom, 1948

Strandgatan-En pärla i Vasa, Scriptum, 2010

Vasa i akvarell, Rolf Holm, 2013

Vasa och havet – glimtar ut livet i staden 1880-1960, Scriptum, 2015

Vaasan historia IV 1852-1917, Jorma Kallenautilo, Holger Wester, Pekka Hirvonen, Katarina Andersson & Eija Piispala, 2006

Vasa – den gamla och den nya staden, Arne Appelgren, Lars-Ivar Ringbom, Jacob Tegengren, Eino Rostén, Mirjam Lehtikanto, Martin Ingo & J.L. Brummert, 1948

C.A. Setterberg; Mirjam Lehtikanto, 1943

Themiksen temppeli: Vanhan Vaasan hovioikeudentalo Kustaa III:n valistuspyrkimysten monumentti, Virpi Harju, Jyväskylän yliopisto, 1997

Vaasan Hovioikeus 1776-1976, Yrjö Blomstedt, Paavo Alkio, Mirjam Lehtikanto, Eero Corell, Martti Ravorin & Erkki Rintala, 1976

Rakennettiin uusi Vaasa, Mirjam Lehtikannon kirjoituksia, Anna-Maija Salo, 1981

Hovioikeuden puistot ja ryytimaat – Vihreää arkkitehtuuria Pohjanmaalla, Eija Piispala, 2004

Vasa Ångkvarn 1849-1949: ur en hundraårig handelskvarns hävder, Vasa Ångkvarns aktiebolag, 1949

Värdefulla byggnader i Vasa, Kaarlo Viljanen & Hannu Vuolteenaho, 1986

Värdefulla byggnader i Vasa II, Österbottens museum, 1999

Waterfront urban development – a network of cities in the baltic sea region, Vasa, Ann Holm, Marketta Kujala, Eija Muttonen-Mattila, Harri Nieminen, Jorma Panu, Oliver Schulte-Tigges, Hannu Vuolteenaho, Anna Majaneva, 2000

Trästad i Finland, Henrik Lilius, 1985

Merellinen elämä Vaasan rannoilla, Maija Pakarinen, 2023 (pdf)

Strandkvarnen i Vasa. En byggnadshistorisk utredning; Susanne Öst, 1993 (pdf)

Tullipakkahuone, Maria Österholm, 2002 (pdf)

Vaasan Hovioikeudentalo (Valtion Virastotalo, Vaasa) Rakennushistoriallinen selvitys, Mirjam Lehtikanto (pdf)

Vaasan Höyrymyllyn Betonisiilot, rakennushistoriallinen selvitys, Anne Majaneva, 2016 (pdf)

Vaasan Sisäsataman alueen ja kaupunginrannan kulttuuriympäriselvitys, LPR-arkkitehdit oy, 2008 (pdf)

Vasa centrumstrategi, Vasa stad, 2012 (pdf)

Digitala källor:

Finlands havsplanering – Norra Bottenhavet, Kvarken och Bottenviken

<https://mspf Finland.maps.arcgis.com/apps/Cascade/index.html?appid=78f6aa8fc5124c528bb817b7a0a03f02>

Hamparken, Vasa stad

<https://www.vaasa.fi/sv/bo-och-lev/fritid/parker-och-gronomraden/parker/hamnparken/>

Hovrättsparken, Vasa stad

<https://www.vaasa.fi/sv/bo-och-lev/fritid/parker-och-gronomraden/parker/hovrattsparken/>

Havtornen – där historia möter framtid, Åbo Akademis Studentkår

<https://www.havtornen.fi/historia/>

Vasa strandparkområde med offentliga byggnader och Vasa Ångkvarn, Museiverket, 2009

https://www.kulturmiljo.fi/read/asp/rsv_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1709

Marieparken, Vasa stad

<https://www.vaasa.fi/sv/bo-och-lev/fritid/parker-och-gronomraden/parker/marieparken/>

Setterbergs Vasa – Husen berättar i Nya Vasa, Vasa stad, 2019

<https://www.vaasa.fi/uploads/2019/10/80496b10-stadsvandringbroschyr-setterbergs-vasa.pdf>

Arkitekturtävlingen om museistranden i Vasa är avgjord, Vasa stad, 2022

<https://www.vaasa.fi/sv/aktuellt/arkitekturtavlingen-om-museistranden-i-vasa-ar-avgjord/>

Vasas flytande bastu och restaurang i Inre hamnen

<https://saunaravintolameri.fi/sv/framsida/>

En skulptur av Laila Pullinen i Inre hamnen i Vasa, Vasa stad, 2017

<https://www.epressi.com/tiedotteet/kaupungit-ja-kunnat/en-skulptur-av-laila-pullinen-i-inre-hamnen-i-vasa.html>